

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

BLAŽ ILC
MENTOR: doc. dr. JERNEJ PIKALO

**SUBSAHARSKA (ČRNA) AFRIKA V VLADAJOČEM ZNANSTVENEM IN
INTELEKTUALNEM DISKURZU**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2006

Hvala

staršema za vso podporo in potrpežljivost brez katere diploma ne bi mogla nastati. Marinku za vse ideje, ki so se mi porodile v najinih številnih pogovorih o Afriki in teoriji na splošno. Titu, Andreju in Tomiju za vse kave ob katerih so igrali poskusne zajčke mojim idejam. Mentorju doc. dr. Jerneju Pikalu za veliko potrpežljivost, pomoč in ideje ne samo pri diplomi, temveč v vseh letih študija.

Kazalo:

Seznam kratic in okrajšav:	4
Uvod in metodologija	5
1. Reprezentacije v predmoderni dobi	13
2. Temeljni koncepti (poddiskurzi) za razumevanje reprezentacij Afrike in Afričanov znotraj diskurza neenakosti sebstva/drugosti v luči geneze (evropske) modernosti	20
3. Prvi ključni historični trenutek: Atlantska trgovina s sužnji ter pojav prvih modernih kategorizacij ljudi	27
3.1. Atlantska trgovina s sužnji:	27
3.2. Prve moderne klasifikacije ljudi	29
3.3. Reprezentacije Afričanov in Afrike v obdobju vrhunca atlantske trgovine s sužnji	31
4. Drugi ključni historični trenutek: začetek obsežnih transformacij v Evropi in začetek prevlade kolonialnega diskurza v odnosu do Afrike	41
4.1. Družbene transformacije v Evropi	41
4.2. Abolicionizem in prvi kolonialni projekti v Afriki	46
4.3. Reprezentacije Afričanov in Afrike v obdobju velikih evropskih transformacij	50
5. Tretji ključni historični trenutek: neposredna kolonizacija in prevlada evolucije	69
5.1. Kolonizacija	69
5.2. Evolucionizem	72
5.3. Reprezentacije Afrike in Afričanov v obdobju neposredne kolonizacije	75
6. Četrti ključni historični trenutek: dekolonizacija in vzpostavljanje razvojnega diskurza	88
6.1. Dekolonizacija	88
6.2. Geneza razvojnega diskurza in reprezentacije Afrike v velikih teorijah	90
6.3. Sodobne reprezentacije Afrike	101
Zaključek	106
Bibliografija:	111

Seznam kratic in okrajšav:

AIDS – sindrom pridobljene zmanjšane odpornosti (Acquired Immune Deficiency Syndrome)

VB – Velika Britanija

FR – Francija

SZ- Sovjetska zveza

ZDA- Združene države Amerike

SB – Svetovna banka (World Bank)

MDS – Mednarodni denarni sklad (International Monetary Fund)

OZN – organizacija združenih narodov

BDP – bruto domači proizvod

Uvod in metodologija

*Luke, odkril boš, da je veliko naših resnic,
zelo odvisno od našega gledišča.*

Obi-Wan Kenobi v Jedijeva vrnitev

Trenutek, ki je bil ključen za mojo odločitev, da se v svoji diplomski nalogi soočim z Afriko, je bilo branje člankov o Afriki v londonskem častniku *Economist*. Članki v zvezi z Afriko so bili v večini primerov negativni in so se nanašali predvsem na vojne oz. na plemenske ali etnične spopade, razne naravne katastrofe (suše, invazije kobilic ter epidemija AIDS-a) ter korupcijo afriških vodji. Le-tem je *Economist* v članku *The heart of the matter* (2000) zelo neposredno odrekal razumnost. Poleg teh sta bili prevladjuči tudi danes še posebno aktualni tematiki/problematiki nelegalnih migracij ter terorizma. Pri tem se mi zdi potrebno poudariti, da teh člankov ni bilo veliko. Dejansko je njihovo število odraz marginalizacije Afrike po koncu hladne vojne, ko so se tokovi kapitala in zanimanja usmerili drugam. Ob branju teh člankov sem dobil občutek nekakšne homogene slike Afrike, kot kontinenta brezupa, nevarnosti in vsesplošne bede. Kot kontinenta zamrznjenega v nekem hobbiesianskem času nasilnega naravnega stanja. Analize in razlage stanj (dogodkov), ki so jih podali o problemih, so bile napolnjene s predpostavkami o enotnosti le-teh problemov za celotno Afriko ter o edinstvenosti le-teh problemov za katere si dobil občutek, da se drugje na svetu ne morejo pojaviti. Afrika kot nekakšna ahistorična črna luknja, temni brezupni nasilni kontinent, ki se nikakor ne more rešiti svoje bede kljub dobrohotni pomoči Zahoda. Članki so se tako popolnoma skladali s popularnim videnjem Afrike. Vprašanje, ki ga je takšno predstavljanje Afrike porodilo, je bilo ali se podobna slika kaže tudi v (pre)vladujočih znanstvenih analizah. Ob tem pa se je pojavil tudi drugi odločilni trenutek za izbor teme.

Ob iskanju znanstvene literature o Afriki v slovenskih knjižnicah, da o slovenskem znanstvenem proučevanju Afrike ne govorimo, ki razen redkih, a nekaterih res odličnih zadev, kot so na primer tematska številka *Časopisa za kritiko znanosti –Afrike* (2001), ne obstaja, sem naletel na izjemno praznino. Primerne literature enostavno ni, tako da diplome v zvezi z Afriko v Sloveniji enostavno ne bi mogel napisati. Rešil me je zelo dober afrikanistični oddelek univerzitetne knjižnice v Leipzigu, kjer sem se udeležil enoletne študijske izmenjave. Ob preučevanju sodobne znanstvene literature me je predvsem v zahodnih (pre)vladujočih analizah presunilo dejstvo, da se je slika Afrike, kot jo je podal *Economist*, nekritično zrcalila v teh analizah. Posledično se mi je pojavilo drugo vprašanje. Kako je namreč možno, da se pri

preučevanju na primer nasilnih konfliktov uporabljajo taka posploševanja ter delna ali popolna ahistoričnost v smislu velikega relativiziranja pomena kolonialne dediščine. *Zgodovina* v teh analizah nastopa v obliki neke mitske, divje ter predevropske in statične zgodovine. Ravnanje Afričanov je tako analizirano na osnovi popolnega zanemarjanja odločilne vloge, ki sta jo odigrala evropski kolonializem in imperializem. Problem posploševanja se kaže v tem, da se izjemno vzročno heterogeni konflikti v Afriki opisujejo in analizirajo kot etnični ali plemenski spopadi, kjer so etnične oziroma plemenske identitete popolnoma fiksne. Inherentno rasno razmišljanje v (pre)vladujočih analizah, kjer se kultura določenega plemena in etnije obravnava kot *naravna* in s tem ahistorična, tako pomeni skupno začetno točko. Zdi se kot, da te spopade z razliko od spopadov, ki so se ali se še odvijajo v Evropi, vodi neka inherentna nasilnost Afričanov. Analiza nasilje v veliki meri zanemari mnoge od številnih drugih faktorjev kot so na primer ekonomski in družbeno-politični. Enostavno gre za iracionalno obnašanje, ki naj ga razviti Zahod ne bi poznal. Vzpostavlja se enostavna binarna opozicija plemenske in divje Afrike ter razumnega in civiliziranega Zahoda.

Zelo podobno so obravnavani tudi drugi problemi, ki so predstavljeni kot endemični za Afriko, kot je na primer univerzalen problem korupcije katere razsežnosti so bolj ali manj bolj kvantitativne narave kot kvalitativne narave. Ta se nanaša tudi na vseprisotno temo sodobnih tekstov, in sicer razvojem, ki se v Afriki, tako je percipirano, nikakor noče začeti. V analizah Afrike vlada nekakšna zanimiva dvojnost. Izpelje se operacija projeciranja problemov Afrike le na domače dejavnike, kot so na primer tribalizem in tradicionalizem, ter na drugi strani izpostavljanje Afrike kot nekakšne grožnje civiliziranemu in razvitemu svetu v obliki poplave imigrantov, uničevanja *skupnega* deževnega gozda, ter vsesplošne epidemijo AIDS-a.

Čeprav v moji analizi ne gre za iskanje resnične, ideološko neobremenjene in s tem prave slike/reprezentacije Afrike, ki jo glede na uporabljeni teoretski okvir enostavno rečeno ni¹, verjamem, da je to negativno sliko Afrike nujno potrebno razbiti, jo denaturalizirati, deobjektivizirati in s tem pokazati njeno arbitrarnost. Razbiti je potrebno nekritično in redukcionistično reprezentiranje Afrike kot neke homogene enote raziskave na osnovi katere se oblikujejo dejanske politike Zahodnih držav ter mednarodnih institucij. Uspeh politik, temelječih na teh enostavnih binarnih reprezentacijah, se lepo kaže v (pomanjkanju) zanimanju, ki se ga namenja Afriki. Zato menim, da je za nadaljnje raziskave na izjemno heterogenem in zanimivem področju raziskovanja družbeno-političnih in ekonomskih razmer in dogajanj v Afriki, potrebno

¹ Pri tem se opiram na postmarksistični koncept ideologije, v katerem le-ta ni obravnavana kot nekaj kar bi bilo možno in nujno odpraviti. Vsa vednost je, glede na ta koncept, 'lažna'. Ideologija naj se ne bi več dojemala v epistemološkem temveč v ontološkem smislu. Ne gre več za to, kako doseči čisto, pravo znanje temveč za odkrivanje ontoloških mehanizmov zaprtja. (Glynos, 2001: 196)

narediti nekakšen Gramscijev inventar² (pre)vladujočih reprezentacij Afrike in Afričanov v zahodnem akademskem in intelektualnem diskurzu. Z drugimi besedami mapiranje sosledja določenih diskurzov, ki so pustili svoje sledi v sedanjem vladajočem diskurzu o Afriki. Raziskava ima tako že na samem začetku velik intelektualni dolg do avtorjev, ki so podobno delo opravili že za druga področja. Na primer na delo Edwarda Saida *Orientalizem* (1996), ki je z uporabo (post)strukturalističnih metod, ki jih bom uporabil tudi sam, analiziral reprezentacije Orienta skozi zgodovino zahodnega akademskega in intelektualnega pisanja o njem. Odlično je tudi delo Marije Todorove *Imaginarij Balkana* (1999), ki nadgradi delo Saida in podobne metode raziskovanja aplicira na pisanje o Balkanu. V primeru Afrike je pionirsko delo opravil Valentin Mudimbe v delih *Invention of Africa* (1988) in *The Idea of Africa* (1993), kjer je del obeh tekstov posvetil vzpostavljanju slike/reprezentacije in ideje Afrike na Zahodu. Hkrati pa se je lotil tudi področja, ki ga sam ne bom analiziral, in sicer reprezentacije Afričanov o samih sebi, ki je v njegovem delu tesno povezano z odkrivanjem možnosti afriške filozofije. Temu področju sem se izognil predvsem zaradi njegove preobsežnosti. V zvezi z afriškimi reprezentacijami samih sebe je za cilj moje analize pomembno predvsem zavedanje, da Afričani niso igrali vloge statičnih lutk in nebogljениh žrtev nasilja reprezentacij nad njimi temveč so se njihove identitete gradile na osnovi reprezentacij zaznamovanimi s hibridnostjo oz. vmesnim stanjem med domnevno avtentičnimi tradicijami ter evropsko dominacijo.

V svoji analizi sem se tako odločil za kombinacijo (post)strukturalističnih metoda ter delno marksistične analize. Uporabil bom tako imenovani *thin* pristop k diskurzivni analizi, kjer se v nasprotju s *thick* pristopom ne zanikajo institucionalni ter družbeno-ekonomski faktorji pri oblikovanju samega diskurza. Dopušča se veliko večja konstitutivna vloga družbeno ekonomskim faktorjem. Upošteva se tudi materialno stanje subjektov, pogoji njihovega obstoja in razlog njihove prisotnosti v določenem diskurzu. (Townshed, 2003: 132) Marksistična analiza določenih globalnih družbenih transformacij bo služila predvsem odkrivanju vzpostavljanja pogojev možnosti za oblikovanje določenega diskurza o Afriki in Afričanih. Glavna metoda raziskave pa je genealoška metoda, ki jo v glavnem uporablja večina avtorjev, ki opravljajo diahrono raziskavo diskurzov.

Genealoško metodo ali genealogijo diskurzov je razvil Foucault na osnovi Nietzschejeve genealogije. Foucault svojo genealogijo diskurza opiše kot projekt v katerem naj bi se diskurz razumel kot oblika oblasti. Premik v genealogijo je pri Foucaultu pomenil prehod iz analize

² Zavedanje kaj posameznik je, je po Gramsciju začetek vsakega kritičnega razmišljanja. Vsak posameznik je namreč produkt zgodovinskih procesov. Le-ti pa nam niso zapustili inventarja, ki bi nam ta vpliv razkril. (Doty, 1996: 163)

sistemov izključevanj, ki jih razum zatira, v odkrivanje mehanizmov s katerimi razum konstituira in oblikuje pojavne oblike aktivnosti. (Poster, 1984: 9) Moč ni več prikazana kot negativna in zatiralska, temveč kot pozitivna in vzpostavljujoča. Tako pri genealogiji ne gre za enostavno obliko zgodovinskega raziskovanja. Je operacija, ki je usmerjena na izvor, na točko, ko se je vzpostavilo (moderno) nasprotje med Afričani kot barbari, divjaki, živalmi in Afriko kot temnim kontinentom ter Evropo in postalo Resnica. (Sheperdson, 1995: 1) Točko začetka vzpostavitve binarnih razmerji. Tako ne gre za konstruiranje bolj natančne zgodovine pač pa osvetlitev narativov, ki še vedno organizirajo našo sodobno izkušnjo. (ibid.: 2) Foucault kot pred njim Nietzsche prelomi z dojetjem zgodovine kot sosledja odkritji, ki vodijo do končne čiste resnice. Pri genealogiji gre za analizo in opisovanje interpretacij, ki so določene izjave naredile veljavne druge pa so utišale ali izključile iz polja intelegibilnosti. Interpretacije, ki jih genealogija analizira so produkti delovanja oziroma so utemeljene v neksusu vednosti/oblasti oziroma dispozitiva (Foucault v kasnejših delih svoj dvojni koncept oblast/vednost spremeni v dispozitiv). (Marx, 1997: 54) Genealoška raziskava je usmerjena v odkrivanje diskontinuitet v neksusu oblast/vednost v momente zamenjav, nadomestitev ter pomika v ozadje določenih diskurzov ter geneze novih. Vsak diskurzivni obrat namreč odpre določene nove možnosti ter zapre druge. Kompatibilen je z določenimi reprezentacijami praksami, dejavnostmi ter izključuje druge. (Meintel, 1997:224)

Pri akademskem diskurzu gre tako za poskus naturalizacije in objektivizacije družbenopolitično konstruiranih identitet. Gre za relacijsko strukturirano totalnost, vendar pa to ne pomeni, da je diskurz zaprt in dokončan. Določen diskurz pomeni začasno fiksacijo označevalske verige. Stalna fiksacija bi pomenila izginotje vsakršnih antagonizmov v intelektualno akademski sferi. Vsakršno nestrinjanje s temeljnimi predpostavkami že kaže na neizvedljivost popolnega zaprtja. (Torfing, 1999: 48-60, 91; Dotty, 1996:6) Vse reprezentacije oziroma slike na Afričanov kot divjakov in Afrike kot temnega kontinenta so fiksirane znotraj diskurza v relaciji do Zahoda kot luči civilizacije ter Zahodnjakov kot racionalnih ljudi. Vendar pa je fiksacija možna le začasno. Naturalizacija pomena kaže na nerazrešljivo povezavo med vednostjo in močjo, vsaka njegovo nadaljnje drsenje pa je rezultat rekonfiguraciji te povezave. Za fiksacijo pomena je tako nujna intervencija hegemonске moči, ki je zmožna fiksirati pomen plavajočega označevalca v relaciji do večjega števila družbenih označevalcev organiziranih okoli točke prešitja (Torfing, 1999: 62). Točke prešitja so privilegirane diskurzivne točke, ki ponujajo opore za imaginarno in simbolno identifikacijo. Tako Afrika kot Evropa sta plavajoča označevalca katerih pomen je odvisen od določene fiksacije ter ustvarjanja relacij z drugimi označevalci kot so divjost, tema, nasilje itd.

V akademskem diskurzu o Afriki je to vlogo v genezi modernega načina mišljenja prevzela rasa, ki je določene identiete vezala nase ter prazna označevalca Afrika in Evropa. Pri širjenju

rasnega mišljenja v obeh oblikah (biološki/naravni ter historični) med akademiki gre tako za ekspanzivno hegemonijo³, kjer se hegemonski diskurz širi na vseh znanstvenih področjih hkrati pa onemogoči mišljenje izven kategorije rase. Vsako mišljenje, ki ne upošteva hegemonsko fiksacijo pomena, z drugimi besedami alternativno mišljenje, je negirano.

Pri uporabi (post)strukturalističnih konceptov vedno obstaja določena nevarnost zanemarjanja družbeno-zgodovinske specifičnosti posameznih diskurzov oz. zanemarjanje specifičnosti oblikovanja določenih pogojev možnosti za določene reprezentacije in s tem zanemarjanje dimenzij izven diskurzov. Vprašanje ločitve diskurzivnih in nediskurzivnih praks in s tem dejanskega obstoja izven diskurzivnih dimenzij (prakse, ki vzdržujejo in vzpostavljajo diskurz) je polje številnih sporov znotraj (post)strukturalističnih (postpozitivističnih) teorij⁴. Družbena in ekonomska kontekstualizacija je v *thick* (enostavno nič ni izven diskurza) pristopih glede na moj pristop enostavno nezadostna. Gre namreč za določeno zanemarjanje izjemno pomembne vloge kapitalističnega načina proizvodnje ter kapitalističnega svetovnega sistema v produkciji in reprodukciji družbenih formacij. Gospodarstvo je namreč ena od osrednjih strukturirajočih institucij v kapitalističnih družbah in ignoriranje le tega pomeni nevarno reduciranje konstrukcije identitet le na diskurzivne prakse. (Best, Kellner, 1991: 220-21, 262) Analiza bo tako delno gradila tudi na uporabi marksistične analize politične ekonomije v smislu napredovanja svetovnega kapitalističnega sistema.

Genealoška analiza se začne z odkrivanjem tistega trenutka v zgodovini v katerem sodobne reprezentacije ter reprezentacije opazovanega historičnega trenutka loči neka nepremostljiva drugost, eksotičnost, nerazumljivost.

Analiza se bo tako začela s kratkim pregledom predmodernih reprezentacij Afrike in Afričanov v tekstih grških in rimskih zgodovinarjev, dramatikov in politikov, katerih dela so se vzpostavile kot temelj vednosti o Afriki in Afričanih vse do razsvetljenstva oziroma začetka modernega suženjstva. Na kratko bom izpostavil določene temeljne lastnosti predmodernih reprezentacij. Nadaljeval bom z analizo temeljnih konceptov (rasa, transcendentni razumni posameznik), ki so se vzpostavili v genezi modernega mišljenja in so ključni za razumevanje sodobnih reprezentacij Afrike in Afričanov.

Nadaljno analizo modernih akademskih in intelektualnih reprezentacij sem razdelil na osnovi štirih ključnih historičnih trenutkov v njihovem oblikovanju oz. na osnovi diskurzivnih obratov.

³ Glej Torfing (1999, 110-20).

⁴ Glej Best, Kellner (1991); R. Keller (2004); Keller, Hirsland, Schneider, Viehover (2001).

Prvi odločilni trenutek sem zasledil v specializaciji na črno suženjstvo v karibskih kolonijah Evropskih držav. Specializacija sovpada s pojavom klasifikatornega načina mišljenja na prehodu v 18. stoletju, ki se vzpostavi kot temeljni način pri produkciji moderne vednosti. Tako specializacija kot klasifikacije človeških družb igrajo ključno vlogo pri oblikovanju reprezentacij črnih Afričanov. Medtem, ko so na eni strani hierarhične klasifikacije ljudi, v katerih so črnici igrali vlogo najmanj razvitih oz. zadnjega člena, legitimirale njihovo suženjstvo, je na drugi strani črno suženjstvo legitimiralo njihovo mesto v klasifikaciji.

Drug diskurzivni obrat modernih reprezentacij sem zasledil v vzpostavljanju abolicionističnega gibanja ter z njim povezano delno deligitimacijo suženjstva ter prvimi poskusi kolonialnih prodorov v Afriko. V odnosu do Afrike se začne vzpostavljati kolonialni diskurz, ki v teku desetletji doseže hegemonsko pozicijo in znotraj sebe inkorporira diskurz suženjstva in neenakosti ras. Kolonialni diskurz je na drugi strani v analizi obravnavan hkrati kot rezultat obsežnih transformacij v Evropi, ki so potekale konec 18. stoletja in v drugi polovici 19. stoletja. Le-te so bile v veliki meri posledica obeh velikih revolucij (francoske in angleške), ki sta na eni strani utrdile predstave o evropski superiornosti na osnovi novega izjemno produktivnega kapitalističnega načina proizvodnje ter moderne, suverene, nacionalne države, na drugi pa sta rezultirale v oblikovanju volje do vednosti, ki se je vzpostavila v genezi nove disciplinarne družbe in je zahtevala oblikovanje do takrat v taki obliki neobstoječih družboslovnih ved.

Tretji temeljni historični trenutek sem zasledil v obdobju neposredne kolonizacije in razdelitve Afrike med kolonialne sile. Le-ta je svojo legitimnost črpala prav iz abolicionističnega diskurza v smislu odrešitve črnih Afričanov. V tem obdobju kolonialni diskurz doseže hegemonijo. Svojo legitimnost pa gradi predvsem na konceptu biološke evolucije aplicirane na človeške družbe. Evolucija se tako kot temeljni koncept za *branje* Afričanov in drugih Neevropskih ljudstev v tem obdobju in je prevladujoči koncept v okviru najpomembnejše znanosti o Neevropskih antropologije.

Četrti in zadnji diskurzivni obrat sem zasledil v času med obema svetovnjima vojnoma, kjer pride do postopne menjave oziroma reartikulacije kolonialnega diskurza v razvojni diskurz. Sprememba vladajočega intelektualnega in akademskega diskurza je predvsem posledica izgube legitimnosti kolonialnih režimov ter vsesplošnega afriškega upora proti kolonialni nadoblasti v luči obljub o odpravi le-tega danih v antifašističnem boju.

S to grobo delitvijo na štiri diskurzivne obrate ne mislim vzpostaviti nekih zaključenih absolutnih celot, saj predhodni diskurzi niso le zamenjani z drugimi temveč so ali delno ali v celoti inkorporirani v diskurze, ki jih nasledijo. Pri tem ne gre za enostavno prevzemanje temveč za

prevzemanje s transformacijo, ki sledi pogojem možnosti posameznega diskurza. Primer le tega, in koncept, ki se ga ravno tako poslužujem v anlizi, so miti, preko katerih se je bralo oziroma se še bere Afriko v okviru akademskega diskurza. Pri tem je mit razumljen kot način branja določene situacije. Njegova vloga je pri tem hegemonška, ker vključuje oblikovanje nove objektivnosti z reartikulacijo dislociranih elementov. Ni le objekt med drugimi objekti temveč pogoj možnosti za pojav kateregakoli objekta. (Torfing, 1999: 114-15) Svoje objekte obravnava kot univerzalno sprejemljive, znanstveno vzpostavljene ter tako odporne na kritiko in teoretično opozicijo. (Brantlinger, 1995a: 187)

Miti, ki so odločilno vplivali na vzpostavljanje reprezentacij v teh štirih ključnih trenutkih so bili naslednji. Prvi pomemben mit je bil mit o Afričanih kot divjakih. Na osnovi tega mita se je vzpostavilo ključno vprašanje razsvetljencev o Afričanih, in sicer vprašanje njihovega mesta v Veliki verigi bitji, ki je pomenila temelj hierarhičnim kategorizacijam ljudi. Drugi temeljni mit, ki je bil z mitom divjaka neločljivo povezan, je mit o Afričanu kot živali, ki je obvladoval prizadevanje znanosti, da odkrije vmesni člen med človekom in živaljo. Tako mit divjaka kot mit človeka kot živali predstavljata različna vidika nevzdržnosti Evropskega Sebstva in sta se v procesu vzpostavljanja moderne reartikulirala v diskurzu Sebstva/Drugega. (Grovgoui, 1996: 7) Tretji mit, ki se vzpostavi v historičnem trenutku neposredne osvojitve Afrike, je mit Afričanov kot otrok, ki se je vzpostavil v sklopu biološko skonstruirane rasne superiornosti, in njegov mit dvojček, ki se je vzpostavil v sklopu zgodovinsko skonstruirane rasne superiornosti, to je mit o Afričanu kot našem predniku oziroma mit o *Homo Ancestralis*. (Stillwaggon, 1998: 816) Oba sta tesno povezana s takrat vzpostavljeno hegemonško pozicijo evolucionizma, kot temeljnega načina razumevanja družbenega in naravnega sveta. Ravno tako se v tem momentu vzpostavi mit o Afričanih kot nosilcih takrat vzpostavljenih viktorejanskih ženskih lastnosti. Peti mit in za splošno razumevanje reprezentacij najpomembnejši, saj deluje kot nekakšen dežnik nad vsemi prejšnjimi miti, je mit temnega kontinenta, ki se začne vzpostavljati že v drugem historičnem momentu in pomeni temeljno branje kontinenta od začetka vzpostavljanja kolonialnega diskurza (vendar ni omejen na kolonialni diskurz temveč pomeni pogoj možnosti za vednost) in v veliki meri kraljuje vladajočim akademskim reprezentacijam še danes. Neločljivo povezan z zgornjimi miti je na drugi strani mit evropske izbranosti, superiornosti, človečnosti in neekstremnosti.

V luči podanih metodološko teoretskih konceptov se osnovna teza diplome glasi, da *sodobne vladajoče reprezentacije Afrike in Afričanov v intelektualnem in akademskem diskurzu vsebujejo številne elemente temelječe na logiki binarnih opozicij predhodnih historičnih reprezentacij ter z*

razsvetljenstvom vzpostavljen inherenten hierarhični odnos med sokonstituiranimi identitetami Evrope in Afrike.

Cilj naloge je tako pokazati, da so določene reprezentacije Afrike produkt določenega historičnega trenutka, in da so vse hegemonске reprezentacije pustile sledi v danes (pre)vladujočih reprezentacijah, s čimer se ohranja tudi dominacija nad Afriko in Afričani preko nasilja reprezentacij .

Zaradi časovnih in materialnih omejitev bom v svoji analizi obširno črpal iz že opravljenih sekundarnih analiz reprezentacij Afrike v določenem obdobju. Da gre za zelo obširno temo priča že dejstvo, da se razen dela Mudimbeja *Invention of Africa* (1988) nobeno drugo delo ne ukvarja pregledno z reprezentacijami Afrike v različnih obdobjih. Dela so osredotočena so le na neko obdobje ter le na reprezentacije v določeni državi/družbi in tudi njihov pristop gre v smeri zgodovine idej in ne genealogije. Tako, da jih bolj uporabljam kot vir primarnih virov ter kot dodaten vir določanja pomembnosti določenega avtorja in dela v obravnavani dobi in manj kot vir pomembnih ugotovitev.

1. Reprezentacije v predmoderni dobi

*Ex Africa semper aliquid novi.*⁵

Plinij

Pričujoče poglavje je namenjeno analizi reprezentacij Afričanov in Afrike v predmodernem obdobju oz. v okviru predmodernega načina mišljenja predvsem v luči njihove drugačnosti od modernih reprezentacij. Zaradi osrednjega položaja, ki ga v vednosti o Afričanih in Afriki v predmodernem mišljenju zasedajo misleci stare Grčije in Rima, se analiza osredotoča na reprezentacije v njihovih tekstih. Njihove reprezentacije namreč služijo kot glavni vir vednosti vse do nastopa modernega načina mišljenja, kar bo pokazala kratka analiza reprezentacij v renesansi in prvih stoletjih novega veka. Ključni in hkrati zadnji del poglavja pa predstavlja analiza vprašanja možnosti obstoja rasizma v antičnih in predmodernih reprezentacijah, ki naj bi izpostavila umanjkanje rase kot ključne točke prešitja v predmodernih reprezentacijah in potrdila neobstoje sistematičnega (sistemskega) rasizma ključnega za moderno družbo.

V luči nevarnosti prezentizma⁶ oz. projekcije sodobnih predpostavk in konceptov na starejše dobe je potrebno v samem začetku analize opozoriti na pogost problem podobnih analiz reprezentacij v katerih se izrazito moderni koncepti ter sestavni deli moderne reprezentacije kot so rasa, narod ter merjenje in klasifikacija povežejo z antičnimi reprezentacijami⁷ v neko neproblematično kontinuiteto v kateri se na primer prakse in reprezentacije Rimskega imperija povežejo z modernim imperializmom nacionalnih držav. Historizacija ne-evropske subjektivitete se sprevrže v ahistorizacijo Evrope oziroma Zahoda in zahodnega subjekta. Historična specifičnost koncepta zahodne subjektivitete se v taki analizi izgubi. Zahod se v teh tekstih vzpostavi kot entiteta, ki ni podvržena spremembam že od časa antične Grčije in Rima. (Seth, 2001: 298-99)

Pri tem postane jasno, da s poudarjanjem in sklicevanjem na klasične reprezentacije drugosti, kritična os analize binarnosti Sebstva/Drugosti otopi, saj je namreč dojemanje hierarhičnih razlik inherentno vsem ljudem in ni le intelektualna značilnost Zahoda. Skozi socializacijo je namreč

⁵ Iz Afrike vedno prihaja nekaj novega.

⁶ Glej npr. Scott (2002: 168).

⁷ Lep primer za to je Said: 'V klasični Grčiji in Rimu so v zakladnico taksonomskega znanja, ki je ločevalo *rase*, pokrajine, *narode* in duha, dodajali svoje geografi, zgodovinarji, javne osebe, kot je bil Cezar, oratorji in pesniki; velik del tega je bil namenjen sam sebi in je dokazoval večvrednost Rimljanov in Grkov nad drugimi ljudmi.' (1996: 79) (poudarka sta moja)

vsakemu človeku dana tako imenovana spontana antropologija⁸ katere temeljni element je med drugim tudi etnocentrizem.

Priviligiranje binarnosti Sebstvo/Drugi pri analizi antičnih tekstov, pomeni privzetje dejstva, da je bila vednost v antiki strukturirana, urejena in uvožena preko te matrice. Preko procesa prevoda, so bili tako antični teksti prilagojeni modernim kategorijam, ki so ustvarile iluzijo o antičnem izvoru binarnosti Sebstvo/Drugi. Medtem ko smo mi nagnjeni k osmišljanju sveta preko opozicijskih kategorij pa to ne pomeni, da je bilo tako že pred moderno. Seth (2001) privilegiranje binarnosti Sebstvo/Drugi v analizah imenuje metafizična reprezentacija Zahoda, ki naj bi zakrivala njegovo dejansko historično produkcijo od nastopa moderne naprej.

Skupno predmodernim izjavam o Afriki je predvsem to, da gre bolj za namige kot trditve, za govornice kot neposredne dokaze, alegorijo kot pa realizem. (Cohen, 1980:1) Teksti o Afriki so številčno zelo omejeni vse do konca 18. stoletja, in so nagnjeni k ponavljanju v neke vrste kanibalistični, plagiatorski interekstualnosti. (Miller, 1985: 6) Tako Plinij (v kontekstu imperialne rimske družbe) ponavlja Herodota, Herodot ponavlja Homerja, kot bodo kasneje zahodno evropski⁹ intelektualci in akademiki (znotraj konteksta z razsvetljenstvom vzpostavljene volje do vednosti ter z njo povezanega novega imperializma ter rojstva kapitalističnega načina proizvodnje) kopirali eden drugega kot tudi antične intelektualce.

Reprezentacije Afričanov in Afrike v antiki kot tudi v ostalih predmodernih obdobjih zaznamujeta dve pomembni lastnosti in pogoja možnosti njihovega izjavljanja, in sicer oddaljenost in drugost Afričanov in Afrike, ki lahko v svojem okviru ponujata prostor za sanjsko stanje v katerem se nahajajo Afričani in Afrika kot nočno moro njihove eksistence. (Miller, 1985: 27) Reprezentacije v tekstih analiziranih v nadaljevanju so lep prikaz teh dveh temeljnih lastnosti.

Med najstarejše antične tekste, ki govorijo o Afričanih in Afriki¹⁰ lahko štejemo določene dele Homerjeve *Odiseje*. Miller (1985: 20-25) pri razlagi le teh reprezentacij opozarja na dejstvo, da Homer z Etiopijo ustvari geografski paradoks, ki pa postane razumljiv v smislu osmišljanja Afrike kot sanjskega stanja (oz. stanja nočne more). Etiopija pomeni oddaljenost, vendar ne le na subjekt (Odiseja) temveč tudi v odnosu do sebe. To idejo najboljše razloži sam Homerjev opis: "...v dela

⁸ Glej na primer Godina (1998).

⁹ Eden najbolj očitnih primerov za to se lahko najde v Heglovi *Filozofiji zgodovine* (2001: 113), kjer Hegel opis Herodota uporabi kot dokaz svojim tezam o Afriki in Afričanih.

¹⁰ Homer za področje današnje Sub-Saharske Afrike uporablja ime Libija. V drugih antičnih tekstih se tako za razne dele kot za celotno celino uporabljajo tudi druga imena kot so npr. Niger, Sudan in Etiopija. Prvi, ki uporabijo besedo Afrika, so Rimljani. Vendar Rimljani ime Afrika uporabijo samo za eno od svojih provinc. Tudi v Rimu se nadaljuje uporaba besede Libija tako za celotno celino kot za njeno notranjost. (Smith, 2003:1-2)

delijo se dva, Etiopce, najskrajnejši ljudstvi, eni pod soncem večernim, pod jutrnjim bivajo drugi..." (Homer, 1966: 13) Paradoksalno je sama Etiopija (Afrika) najbolj oddaljena od Etiopije (Afrike). Dobesedno branje Homerja rezultira v umestitvi Etiopije tako v današnji Aziji kot Afriki, hkrati pa se s tem vzpostavljata dve Etiopiji.

Homerjev pogled na Etiopijce je zelo pozitiven. V *Iliadi* se tako sami bogovi z Zeusom na čelu odpravijo v goste k Etiopijcem, da bi se napojili in odpočili. (Homer, 1992: 41) Etiopijci so predstavljeni kot pravični ljudje ter podobni bogovom. Pri teh pozitivnih reprezentacijah se pojavi problem, da se sprejemajo kot nanašajoč se na realno neobremenjen odnos med Grki in črnci. Pri tem pa se pozablja, da je poleg svetle Etiopije obstajala tudi temna.

Pisci, ki so sledili so po Homerju sicer prevzeli podobo svetle, nedolžne Etiopije pri tem pa so kot pravi Miller (1985: 25) hkrati z Drugim kot sanjami ustvarili Drugega kot nočno moro. Lep primer te antitetične delitve Etiopijcev (Afričanov) je delitev Diodorusa iz Sicilije. Tako obstajajo civilizirani, ki prebivajo v glavnem mestu Napata, in katerih zgodovina je bila spremenjena na boljše s strani grško izobraženega kralja Ergamenesa. Na drugi strani pa obstaja številne druge afriške družbe, ki so divje ter imajo črno barvo kože. (Mudimbe, 1988: 71) Z Diodorusovimi besedami so ti Etiopijci "kar se tiče duha popolnoma divji in imajo naravo divjih živali...in so kar se da daleč od človeške prijaznosti; ...predstavljajo oster kontrast v luči naših navad." (Diodorus, Book III)

Negativna reprezentacija oz. reprezentiranje nepoznanih predelov Afrike kot nočne more je več kot očitna v monumentalnem delu grškega zgodovinarja Herodota. Njegovo Afriko sestavljajo Libija, Etiopija ter veliko nepoznano območje južno od vsega, kjer prebivajo Trogloditi. To nepoznano področje je naseljeno preko *geografije pošastnosti* (Mudimbe, 1988) s popolnoma nečloveškimi ljudmi. Tako Herodot pravi, da v jamah prebivajoči Trogloditski Etiopijci "živijo od kač in kuščarjev ter podobnih golazni. Njihov govor pa ni podoben nobenemu drugemu na svetu; je kot piskanje netopirjev" (Herodot: 182). Ta izjemno obsežen pošastni prostor pa je proizvedel tudi druge nečloveške ljudi med njimi kreature, "ki imajo bodisi pasjo glavo, bodisi so brezglavi in imajo oči v svojih prsih." (Herodot: 191)

Plinij pet stoletji po Herodotu njegove ideje v zvezi z Afriko prevzame vendar so te preoblikovane in integrirane v ureditev rimske kulture in družbe. (Mudimbe, 1988: 70) Plinijeve reprezentacije so zanimive predvsem v luči domneven podobnosti, ki jo vidi Heidegger, med metafizično percepcijo, produkcijo znanja in imperializmom Rimskega imperija ter zahodnih

imperialnih sil. Stari Rim kot prototip ontoteološke tradicije modernosti¹¹. (Spanos, 2003: 238)
Vendar pa gre pri tem za primer prezentizma, ki pa je zelo uporaben pri analizi modernih reprezentacij, ki so dejansko vzpostavljene v okviru binarija Sebstva/Drugosti.

Plinijevo opisovanje in vrednotenje dežel in ljudi v smislu prisotnosti in odsotnosti Rimljanov je tako razumljivo podobno drugim (grškim) antičnim tekstom in ne modernim tekstom in reprezentacijam. V svoji kroniki se dotakne tako Mavretanije kot vzhodnih regij Libije, južnega Egipta ter Etiopije. Pri tem se opisi Herodota za določena geografsko identična področja zoostrijo. Plinij Severno Afriko opiše v smislu transformacije, ki naj bi jo prinesli Rimljani. (Mudimbe, 1988: 71) Divjaštvo in pošastnost je skoncentrirana na področjih, ki se jih pax romana še ni dotaknila.

V njegovih reprezentacijah Afrike deluje tako kot pri Herodotu logika geografije pošastnosti, mitološki prostor projekcije vsega nečloveškega. Ta prostor Plinij postavi v specifično območje črne reke, ekvivalentne Herodotovemu prostoru južno od vsega. Tam po Pliniju "živijo jamski ljudje, ki ne znajo govoriti, ampak lahko izustijo le piskajoči zvok in so tako nezmožni kakršnekoli jezikovne komunikacije. Garamanti nimajo institucije zakona in živijo v promiskuitetnem priležništvu s svojimi ženskami. Augjali ne častijo božanstev pač pa le bogove peklenških področji.Atlanti, če verjamemo v to kar se govori, so izgubili vse karakteristike človečnosti, saj se ne ločijo z imeni." ¹²(Plinij v Smith, 2003: 496)

Značilnost prostora pošastnosti in njegovih prebivalcev je popolno razčlovečenje. Ti ljudje ne premorejo jezika ne vere ne reda in niti zavesti. Za njih je kot pravi Miller (1985:26) rezervirana popolna ničevost in predstavljajo popolno ovržbo ideje civilizacije kot temelječe na zavesti in intersubjektivnosti. Z drugimi besedami predstavljajo nočno moro in so diametralno nasprotni sanjskemu stanju Etiopijcev v Homerjevi *Odiseji* in *Iliadi*. Predstavljajo neko nepremostljivo oddaljenost in popolno Drugost. Vendar pri tem ne gre za moderno binarnost Sebstva/Drugosti temveč za na eni strani etnocentrizem značilen oz. lasten vsem človeškim družbam ter za ustvarjanje mitološko literarnega prostora na katerega se projicirajo tako ideja raja (npr. Etiopijci pri Homerju) kot največje groze-prostor pošastnosti (npr. Herodot, Plinij).

Relevantne reprezentacije Afričanov in Afrike v obdobjih, ki sledijo antiki, se pojavijo šele s prihodom renesanse in z njo povezano rastjo moči in vpliva evropskega prostora ter ponovne

¹¹ Heidegger v svoji analizi pokaže inherentno povezanost med imperialno vednostjo in prakso. Imperialna vednost naj bi tako 'proizvajala' Rimljane-moško državljanstvo, ki je kot utelešenje paedeie(disciplinarne pedagogike), konsituirala kolektiv posameznikov. Resnica in Laž sta se postavili na razpolago imperiju. S tem naj bi se vzpostavila binarna opozicija Rimskega Sebstva in Ne-rimske Drugosti. (Spanos, 2003: 239-244)

¹² Zanimivo je, da sta bila Herodot in Plinij nepoznana do Renesanse. Glavni vir pogledov v srednjem veku je bil namreč rimski geograf iz 3. stoletja Solinus. Solinusa so brali in kopirali več kot tisoč let. Tako je prispeval osnovo za večino geografskih zbirk. (Cohen, 1980: 1-2)

vzpostavitev zanimanja za Afriko. (Cohen, 1980: 2) V luči Foucaultove analize renesančne episteme oz. diskurzivne ureditve, ki jo izvede v prvem delu svojega dela *The Order of Things*, kjer ugotovi, da temeljna značilnost renesančne vednosti ni temeljila na opozicijskih kategorijah, temveč na logiki podobnosti, s čimer je svet osmislila v obliki urejene, doumljive in razumne entitete¹³ (Foucault, 2003: 19-50), ni presenetljivo, da so antični teksti konstituirali meje vednosti in repertoar dejstev (renesančnih intelektualcev) v procesu oblikovanja reprezentacije med drugim afriških ljudstev.

Naravni svet v renesansi je bil tako spoznan za tekst, ki je služil kot potrditev že prej vzpostavljenih nizov prepričanj, ki so bila sama kodirana z avtoriteto kanonične literature in potopisov. Popotniki v Afriko pred moderno dobo v svoji osmislitvi zaobjame tuja področja in nenavadne prebivalce v pomirjajoč objem antičnih reprezentacij. (Seth, 2001: 303)

V luči tega je razumljiv opis Afrike in Afričanov Leona Africanusa¹⁴ (*The Description of Africa*, 1526) pri katerem gre, kljub njegovim številnim potovanjem v Afriko, za dobesedno povzemanje delov antičnih opisov Afrike in črncev. Tako so "Črnči suroveži, ki nimajo razuma, ne inteligence, ne vednosti. Nimajo nobene ideje o ničemer. Živijo kot živali brez pravil in zakonov." (Leon Africanus v Cohen, 1985: 3) Politični teoretik Jean Bodin naj bi o delu rekel, da je eminenten in točen opis vseh regij in ljudstev Afrike. (Cohen, 1985: 3)

V luči tega postane razumljiva omejenost in plagiatorstvo del o Afriki pred nastopom moderne. Antične reprezentacije o pošastnih ljudeh oz. ljudeh pošastih v Afriki so strašile popotnike vse do nastopa in prevlade modernega osmišljanja sveta. Tako naj bi bila angleška ekspedicija pod Karlom II (vladal 1660-1685) opuščena na osnovi prepričanja, da se v notranjosti Afrike skrivajo pošasti ter vražji ljudožerski domorodci z zastrupljenimi puščicami (Kernan, 2000: 202), kar je po svoje razumljivo glede na geografske opise notranjosti temelječe na opisu Plinija.

Na primer v *Cosmographie* Alphonsa de Saintonge iz leta 1544 kjer pravi: "V notranjosti so ljudje, ki nimajo glav, in ki imajo glavo v prsih medtem, ko je vse ostalo telo oblikovano človeško. Vzhodneje so taki, ki imajo eno oko na čelu. Južno od Lunksega gorovja so taki, ki imajo kopita kot koze ter drugi s pasjimi obrazi."(de Saintonge v Cohen, 1980: 5)

¹³ Le to je potekalo preko štirih operacij, in sicer-Prikladnosti:njen učinek je ta, da naredi svet popolnoma simetričen; Emulacije:-govori o stvareh, ki so si tako podobne, da se lahko ena zrcali v drugi, vendar je vedno ena šibkejša in je zato vplivan s strani druge; Analogije: identificira skupnost preko subtilne podobnosti odnosov; Simpatije: preoblikuje objekte v smer enakosti – antipatija, ki je komplementarna simpatiji, ohranja izolacijo stvari in preprečuje asimilacijo. (Foucault, 2003:20-28)

¹⁴ Življenjska pot Leona Africanusa je zelo nenavadna. Rodil se je v Granadi 1485, vendar pa je bil po dokončani rekonkvisti Ferdinanda in Izabele izgnan. Kot najstnik je spremljal strica na diplomatskih misijah v S Afriki ter vse do Ganskega kraljestva in med eno od teh so ga zajeli krščanski pirati, ki so ga kot izobraženega sužnja darovali papeži Leonu X. Papež ga je krstil za Leona ter mu naročil naj napiše delo o Afriki, ki je postalo temelj evropskega znanja o Afriki za naslednjih 100 let. (Brian, 1998:1)

Zadnji del analize predmodernih reprezentacij Afrike in Afričanov je posvečen vprašanju pomembnosti barve kože v teh reprezentacijah, saj prav barva kože kodirana v raso igra glavno točko prešitja modernih reprezentacij Afrike in Afričanov.

Avtorji se v odgovoru na ta vprašanje močno razlikujejo. Medtem ko na primer Cohen (1980: 2-6) meni, da Grki in Rimljani niso poznali rasnih predsodkov oz. predsodkov temelječih na barvi kože v okviru družbenih odnosov s črnici, tako Miller (1985: 20-7) kot Mudimbe (1988: 69-70) oporekata tezi o nepomembnosti barve kože v antiki. Zaznamovalec diferenciacije naj tako ne bi bila le kultura temveč tudi sama barva kože. Na to naj bi po njunem kazali nekateri primeri, ki kažejo na pomembnost barve kože tako v antiki kot tudi v kasnejših predmodernih reprezentacijah Afrike in Afričanov. Lep primer za to je primer poeta Florusa iz Afriške province iz obdobja Hadriana (76-138 n.š.), kateremu so vzeli nagrado, ker naj cesar ne bi želel, da Jupitrova krona odide v Afriko. (Mudimbe, 1988: 69)

Črna barva naj bi tako bila že od sanskrita do stare grščine povezana z umazanijo, degradacijo in nečistočo. V antičnih tekstih črnost pomeni močan negativen element. Barva je več kot le nevtralen termin v izjavah. (Miller, 1985: 29) Zahodne kulture so bile še posebno bogate v pripisovanju negativnih vrednosti črni barvi. Z nastopom krščanstva se je dojemanje črne barve še zaostri. V iskanju dokazov o ter simbolov globljega pomena narave so predstavniki krščanske cerkve v črni barvi videli simbol grešnosti ter svetega prekletstva. V krščanski tradiciji je bila črnost smatrana za grdo in odbijajočo. To dobro ilustrira zgodba o Svetem Benediktu iz Palerma, ki je zaradi bojazni, da bi podlegel skušnjavi žensk, prosil boga, da ga naredi grdega. Bog mu je željo izpolnil ter ga spremenil v Mavra. (Cohen, 1980: 14)

Poleg pripisovanja lastnosti črni barvi kože pa so se v predmodernih dobah razvile tudi različne *teorije*, ki naj bi razložile kako do razlik v barvi kože in s tem v domnevnem obnašanju sploh pride. Med njimi so bile v antiki najbolj popularne klimatske teorije, ki so poudarjale, da različne klime različno vplivajo na človeške družbe in posameznike. Zmerna klima naj bi bila tako predpogoj civilizacije. (Cohen, 1980: 1) Vendar pa te ideje niso bile enostavno prevzete s strani številnih razsvetljenskih mislecev temveč rekodirane v binariju *Sebstva/Drugosti*.

Kljub določeni pomembnosti, ki naj bi jo imela barva kože v oblikovanju reprezentacij o Afričanah in Afriki, pa v analizi opravljeni na osnovi tekstov Homerja, Herodota, Plinija in Diodorusa ni mogoče razbrati, da bi barva kože igrala pomembno vlogo pri njihovih reprezentacijah Afričanov in Afrike kljub negativni konotaciji črne barve. Enoznačen odgovor o pomembnosti črne barve kože za reprezentacije Afričanov in Afrike kljub temu ni mogoče podati zaradi majhnega števila analiziranih tekstov. Odgovor na to vprašanje pa na drugi strani vseeno

razkrije temeljno razliko med modernimi reprezentacijami Afrike in Afričanov, ki se ne nanaša le pomembnost barve kože temveč na, v predmodernih reprezentacijah, neobstoječe binarnosti Sebstva/Drugosti, v okviru katere se je vzpostavila barva kože oz. rasa kot točka prešitja. Binarij Sebstva/Drugosti se je namreč lahko vzpostavil v historičnem trenutku izpolnitve vseh njegovih pogojev možnosti. Glavni pogoj je bila vzpostavitev opozicionalnega in klasifikacijskega načina mišljenja, ki je temeljil in še vedno temelji na merjenju. Merjenju/empiriji kot temeljni operaciji intelektualnega in akademskega razmišljanja oz. produkcije vednosti¹⁵. Pojav modernega načina mišljenja pa je na drugi strani sovpadal z genezo ali transformacijo institucij ter konceptov, ki so danes sprejemani kot popolnoma naravni kot so na primer liberalistični politični režim, avtonomni racionalni posameznik, moderna država, kapitalistični način proizvodnje, industrijska revolucija, vzpostavitev disciplinarne družbe ter kolonializem in rasizem. Rasizem v smislu s strani ekonomsko-družbeno-političnega sistema Zahodnih nacionalnih držav izvedena in vsiljena kategorizacija človeštva v hierarhično lestvico na osnovi zunanjih (kasneje notranjih-genetika) morfoloških znakov. Ključno točka ločitve med modernimi in predmodernimi reprezentacijami je lepo izražena v misli Vanite Seth:

S tem, ko binarnost Sebstva/Drugosti ne prepoznamo kot ključne slovnične lastnosti kolonialnih reprezentacij, tvegamo, da izgubimo z vidika dejstvo, da je oblast modernega kolonializma slonela ne le na uspešnosti evropske dominacije nad Zemljo, pač pa ravno tako na tem, da so kolonizirani ljudje prevzeli in do določene mere preoblikovali diskurz evropske modernosti. Dejstvo, ki je takoj opazno v narativih nacionalizma, modernizacije, znanosti in univerzalizacije, jezika pravic in posameznika. (Seth, 2001: 299)

¹⁵ Moderna znanost oz. moderni način mišljenja, prvič združi dva protislovna elementa matematičnost in empiričnost. Program matematike Grkov je bilo zajeti tisto na objektu po čemer je ta zapisan večnosti. Sleherna empirija pa nas na drugi strani že vodi v kontingenco, se pravi izven polja matematike. Naloga moderne znanosti tako postane zajetje tistega, kar je na objektu radikalno kontingentnega in ne več večnega (božjega). (Cerkvenik, 2005: 38-39) Gre za smrt Boga kot subjekta, ki ve. Kljub temu pa sklicevanje na naravne zakone in težnja k univerzalnosti zelo jasno kaže, da na drugi strani ne gre za dokončno smrt oz. izničenje funkcije subjekta, ki ve.

2. Temeljni koncepti (poddiskurzi) za razumevanje reprezentacij Afrike in Afričanov znotraj diskurza neenakosti sebstva/drugosti v luči geneze (evropske) modernosti

Resnice so iluzije za katere smo pozabili, da so prav to.

Friederich Nietzsche v O resnici in laži v zunajmoralnem smislu

Glavni cilj tega poglavja izpostaviti tiste elemente in koncepte diskurza o Afriki, ki so prisotni v vseh štirih ključnih historičnih trenutkih modernega načina mišljenja temelječega na binariju Sebstva/Drugosti. Analiza naj bi tako odgovorila predvsem na vprašanje, kaj je tisto kar dela moderne reprezentacije za moderne in kaj naj bi koncept modernosti dejansko označeval. V luči odgovora na to vprašanje se vzpostavita dva ključna elementa diskurza o Afriki in Afričanih, ki jima je namenjeno tudi centralno mesto v analizi, in sicer evropski transcendentelni avtonomni racionalni posameznik ter z njim neločljivo povezana rasa, ki igra vlogo glavne točke prešitja znotraj diskurza o Afriki in Afričanih.

Zamejitev Evropske modernosti ni nekontroverzna operacija zaradi številnih tekmujočih postavk o tem kaj je (evropska) moderna ter kdaj naj bi se začela. V svoji analizi oz. zamejevanju se bom uprl predvsem na razmišljanja Foucaulta, ki moderno ne dojema kot zgodovinskega obdobja temveč kot vrsto miselne drže, ki se pojavi z razsvetljenstvom. Z miselno držo Foucault označuje način osmišljanja sodobne realnosti, način mišljenja in občutenja ter delovanja in obnašanja, ki hkrati določa odnos pripadanja ter se predstavlja kot naloga. (Foucault, 1984: 40)

Modernost kot miselna drža v Foucaultovskem smislu nam omogoči osmislitev izjemne heterogenosti v družbenih reprezentacijah Afrike in Afričanov, saj opozarja na nenehen boj narativov moderne miselne drže s proti/pred-modernimi, hkrati pa nam omogoči osmisliti določeno homogenost (v smislu sprejemanja določenih temeljnih konceptov in ne v interpretaciji in uporabe le teh) v akademskem in intelektualnem diskurzu, predvsem od sistematizacije oziroma pojava družbenih ved v 19.stoletju in prevladi moderne miselne drže v sferi produkcije vednosti.

Časovno lahko genezo moderne miselne drže umestimo v obdobje razsvetljenstva, se pravi v obdobje med koncem 17. in koncem 18. stoletja. Obdobje je delovalo kot nekakšen inkubator za koncepte in ideje, ki v naslednjem stoletju že dosežejo hegemonsko pozicijo. V tem obdobju se pričnejo temeljne družbene, politične in ekonomske transformacije pri čemer se center politične in ekonomske moči ter produkcije vednosti premakne iz južne Evrope na področje zahodne Evrope.

(Mignolo, 2000: 62) Zato ni čudno, da se prva akademska dela, ki se tičejo Neevropcejev in sledijo moderni miselni drži pojavijo ravno na tem geografskem področju.

Z razsvetljenstvom se konstituira moderna miselna drža, ki pa je konstituirana v relaciji z neevropejsko drugačnostjo, ki je njena končna vsebina. Pojavi se, ko se Evropa afirmira (vzpostavi) kot center Svetovne zgodovine, ki jo posledično tudi ustoliči. Periferija, ki center obkroža, je le del njene samodefincije. (Dussel, 1993: 65-66) Evropska civilizacija se začne dojemati kot vrh človeških civilizacij, kot edina napredna civilizacija (Mignolo, 2000: 117), evropski človek pa kot norma vseh drugih subjektivitet. Evropejec se tako vzpostavi kot transcendentni subjekt za katerega veljajo točno določene *univerzalne* značilnosti. Gre namreč za posameznika moškega spola, ki do svojih spoznanj prihaja preko na razumu temelječega poizvedovanja, je zmožen samorefleksije in kontrolira naravo, je pripadnik meščanskega razreda, zavezan napredku¹⁶ in je, kar je v relaciji do Afrike in Afričanov najbolj ključno, bele barve. (Spivak, 1999: 147) Poleg tega je njegova družba družbeno-politično organizirana v (moderno) državo, ekonomsko pa na osnovi vse prisotnega trga utemeljenega na evropskem subjektu kot homo economicusu oz. racionalnem avtonomnem posamezniku, ki poseduje privatno lastnino. Z drugimi besedami plavajoči označevalec Evropa in Evropejec se v razsvetljenstvu (začasno) fiksira v razmerju do neevropskega sveta na osnovi le-teh binarnih opozicij.

Pri konstrukciji modernih reprezentacij Neevropcejev je ključno vlogo igrala predvsem oblika srečanj med ljudstvi Evrope in drugega sveta, med katerimi sta bili v primeru Afrike odločilni predvsem suženjstvo in z njim povezana čez-atlantska trgovina s sužnji ter neposredna imperialna dominacija. Srečanja so bila namreč osmišljena v neksusu vednosti/oblasti (dispozitivu) geneze evropske moderne, ki jo je zaznamoval neenakopravni položaj med Afričani in Evropejci v tovrstnih srečanjih.

Temeljna operacija pri produkciji vednosti oz. reprezentacij Afričanov in Afrike v okviru teh srečanj, ki se je pri tem vzpostavila, je operacija kategorizacije (idealnih lestvic) ali "monomanijske in totalizacijske obsesije instrumentalne racionalnosti, da teritorializira, imenuje, klasificira, razume, upravlja in kontrolira motečo skrivnost difference oziroma razlike" (Spanos, 2003: 249), in je inherentna tudi sodobnim analizam.

¹⁶ Z modernim razmišljanjem se napredek celotne družbe vzpostavi kot naraven in nujen. Vprašanje ni več kako napredovati pač pa kaj ovira napredek. Ideja napredka se vzpostavi kot osnoven in nepreklicen koncept, tako da je vse kar ni konformno njeni zaznavni ideji enostavno izključeno; narava je videna izključno v teleološkem smislu. (Nash, 1994: 451-465)

Tako se preko vzpostavitve superiornosti Evrope s pomočjo operacije kategorizacije preobrazi temeljni odnos do drugih (neevropskih) ljudstev v okviru binarija Sebstva/Drugosti oz. logike difference in ne več podobnosti kot je to veljalo za predmoderno dobo.

Diskurz temelječ na binariju Sebstvo/Drugost lahko v prvem¹⁷ predvsem pa v drugem in tretjem historičnem trenutku enačimo s kolonialnim diskurzom, ki se je vzpostavil preko specifičnih tekstov ustvarjenih s strani filozofov, znanstvenikov, politikov, humanistov in teologov, ki so bili neposredno povezani ali pa so v večini podpirali ekspanzionizem evropskih sil. (Grovgoui, 1996: 5). Po Homi Bhabhi gre pri kolonialnem diskurzu za teoretsko najbolj nerazvito obliko diskurza, ki pa je na drugi strani ključen za povezovanje širokega spektra razlik in diskriminacij, ki oblikujejo diskurzivne in politične prakse rasne in kulturne hierarhizacije. Bhabha pravi da:

... gre za aparat, ki se opre na prepoznavanje in zanikanje rasnih/kulturnih/historičnih razlik. Njegova predominantna strateška funkcija je kreacija prostora za podjarmljena ljudstva preko produkcije vednosti na osnovi katere je izvajan nadzor in preko katere je spodbujana kompleksna oblika zadovoljstva/nezadovoljstva... Cilj kolonialnega diskurza je konstruirati koloniziranega kot populacijo degenerativnih tipov na osnovi rasnega izvora z namenom opravičiti osvojitve ter vzpostaviti sistem administracije in ukazovanja... Govorim o obliki upravljanja, ki se s tem, ko označi določeno podrejeno nacijo, polasti, usmerja in dominira različne sfere njene aktivnosti. (Homi Bhabha v Escobar, 1995: 9)

Kolonialni diskurz vse od razsvetljenstva hegemonsko določa diskurz o ljudstvih izven Evrope. Ideja o človeštvu razdeljenim med civilizacijo in barbarstvom ter vladajočimi in podjarmljenimi rasami vzpostavljena s kolonialnim diskurzom, je namreč tudi v delih kritikov sužnjelastništva in kolonialnega ekspanzionizma ostal nenapadena. (Dotty, 1996: 71) Kritika je bila namreč podvržena pravilom oz. konceptom kolonialnega diskurza. Tako je dejansko reproducirala diskurz in s tem vzdrževala legitimnost glavne ideje o superiornosti Evropejcev.

Reprezentacije Afrike in Afričanov v okviru modernega mišljenja vzpostavljenega na binariju Sebstva/Drugosti naddeterminira koncepte rase kot glavne točke prešitja, ki fiksira in s tem

¹⁷ V prvem historičnem trenutku namreč prevladuje diskurz suženjstva v odnosu do Afričanov vendar pa le ta deluje v okviru kolonialnega diskurza evropskih sil, ki v tem obdobju še niso bile zainteresirane za neposredno dominacijo Afrike oz. so bili Afričani še premočni.

naturalizira vse izjave priznane kot intelektualne in akademske. Afričani pomenijo namreč prvo ljudsko skupino, ki je bila v kolonialnem diskurzu osmišljena preko rase¹⁸ (Goldberg, 2002: 45).

Koncept rase je neločljivo povezan z vzpostavitvijo liberalističnega režima, kot prevladujoče doktrine (ne v smislu politične teorije) *Sebstva/Drugosti*, moralnosti in politike, ki je diskurzivno omogočila, ideološko legitimirala in politično ter ekonomsko racionalizirala prevladujoče pogoje izključitve. (Hindess, 2001: 92) Rasa se namreč pojavi kot, na osnovi kategorizacije temelječ, način obvladovanja heterogenosti subjektivitet oz. kot koncept presejanja problematike modernega liberalističnega režima na področju brzdanja antagonizmov izhajajočih iz neskladnosti deklarirane enakosti in svobode ter realnosti materialne neenakosti in izkoriščanja. Rasa in rasne teorije so bile idealen inštrument za moderen način mišljenja v okviru liberalističnega režima, saj le-ta temelji na osnovni predpostavki o avtonomnem in racionalnem posamezniku. Posamezniku sposobnem "preko svojega razuma, prevesti izkušnje tujih ljudi ter jih reducirati na teoretske modele." (Mudimbe, 1988:72) V okviru rasnih teorij je bila civilizacijska misija Zahoda naturalizirana. Postala je naravna posledica superiornosti evropskega človeka.

Črna rasa (Afričani) so tako vzpostavljeni kot v sami esenci drugačni oz. predstavljajo znotraj diskurza vse kar naj evropska civilizacija ne bi bila in česar se izogiba, kar brzda. To naj bi bilo t.i. naravno stanje v katerem vlada neracionalno nasilje in prevara v hobbsovskem smislu ali na drugi strani užitek nebrzdan s strani razvoja v rousseaujevem smislu. Rasa operira tako na makro nivoju evropske civilizacije v smislu razmerja med evropskimi (modernimi) državami ter političnimi formacijami Afričanov (oz. Neevropejcev), kot na mikro nivoju razmerja med razumnim avtonomnim evropskim posameznikom delujočim znotraj nacionalne moderne države ter emocionalnim neracionalnim Afričanom (oz. Neevropejcem).

Bela rasa in nanjo vezane lastnosti in sposobnosti, kot so racionalnost, naprednost, znanstvena analiza, prilagodljivost, iznajdljivost¹⁹ se vzpostavijo kot norma, hkrati pa so vsi, ki ne sledijo zahodnim normam civiliziranega obnašanja, videni ne le kot posamezniki, ki se obnašajo drugače, temveč kot inferiorni glede na ideal individualne avtonomije kot najvišje stopnje razvoja človeka ter politične organiziranosti v okviru (moderne) države in hkrati kot grožnja različnosti, ki jo je potrebno nujno odpraviti²⁰. Rasa tako ni le enostavnega opisovanje domnevno na rase razdeljenega

¹⁸ Rasa kot naravna specifičnost, kot ideja notranjega programiranja določenega s krvjo, instinkti, geni in kemijo ter na drugi strani determinizmom okolja, ki naj bi v končni fazi proizvajal družbeno prakso in je na podlagi tega usmerjen na celotno skupino in ne na posameznikih. (Guillaumin, 1995: 4) Z drugimi besedami posameznik pripada določeni skupini zaradi svojih morfoloških značilnosti.

¹⁹ Gre za lastnosti, ki jih poseduje idealni homo economicus in so temeljne kapitalističnem diskurzu. (Adas, 2004: 5)

²⁰ Drugačna oblika življenja ali upor proti univerzalni evropski normi s strani Afričanov in drugih Neevropejcev je v vladajočem diskurzu razumljen kot nelegitimen in hkrati neviden. Lep primer za to je slavljenje 19. stoletja kot dobe miru. Izguba življenj v 'nevojnem' spopadu je namreč nevidna, ker gre za spopad med moderno državo ter političnimi entitetami, ki v diskurzu niso intelegibilni. (Krishna, 2001: 405-406)

človeštva, temveč ideologija oz. medij preko katerega posamezniki in skupine dojemajo tako sebe kot druge. V tem je razlika med predmoderno uporabo 'rase' in moderno uporabo rase. Rasa kot ideologija namreč interpelira²¹ posameznika kot rasne subjekte. Medij rase tako izraža rase odnose, vendar pa je za akterje, interpelirane kot rasne subjekte, nerazločen od živeče izkušnje. Rasna ideologija oz. moderen koncept rase je tako produkt belih evropskih mislecev vendar so hkrati le ti produkt nje. (Bonilla-Silva, 2003: 74)

Moderna evropska politična racionalnost je tako v smislu superiornosti bele rase domnevala, da naj bi bili evropski posamezniki²² naravno obdarjeni s sposobnostjo za avtonomno aktivnost, vendar pa to ne pomeni, da bo ta zadosti razvita, da bi se na njej lahko ustvarila moderna oblast samovladanja avtonomnih posameznikov. (Hindess, 2001: 94-95) Moderna akademska misel je priznavala, da obstajajo konteksti v katerih se ustrezne navade za samovlado in racionalno razmišljanje lahko ukoreninijo, vendar pa obstajajo številčnejši konteksti (družbe) v katerih to ni mogoče.

Misleci znotraj modernega mišljenja so dojemali možnost realizacije sposobnosti samostojne dejavnosti na dva načina, ki sta tesno povezana z dvema modernima koncepcijama rase. Le-ti sta določali smer v katero je šla aktivnost modernih kolonialnih oblasti. Obe koncepciji potekata po formuli preobrazbe pogana, divjaka, primitivca, barbara, inferiornega človeka v človeka z namenom, da bi se z njim ravnalo kot s ciljem v njem samem; v interesu pripustitve surovega človeka²³ v noumenon²⁴. (Spivak, 1999:124) Bližina kolonialnega diskurza in razvojnega diskurza najbolj očitna prav tu.

V osnovi gre za to, kako je utemeljena rasna superiornost. Ali gre za naravno utemeljeno koncepcijo rasne superiornosti ali zgodovinsko koncepcijo rasne superiornosti oziroma ali gre za naturalizem ali historicizem. (Goldberg, 2002: 74)

Prva možnost temelji na oceni, da so določeni ljudje tako oddaljeni od relevantnih sposobnosti, da morajo biti odstranjeni s poti napredka, kar pomeni legitimacijo genocida. Rasna superiornost je v tem primeru utemeljena na naravnih lastnostih posameznih ljudi, katerih vzrok leži v zunanjih ali notranjih morfoloških znakih. (Hidess, 2001: 109; Goldbeg, 2002: 75)

²¹ Pri tem je mišljen Althusserjev koncept interpelacije, pri katerem se posameznik (v primeru rase) prepozna v naslovitvi, klicu itd. kot pripadnik določene rase s čimer se vzpostavi kot subjekt z določenimi lastnostmi te rase. Prepoznanje vedno deluje retroaktivno, saj je materialni posameznik vedno in že ideološki subjekt. (Althusser, 2000: 95-102)

²² Gre za točno določene posameznike (bele moške srednjega in višjega razreda). Domnevno sposobnost samovladanja si je morala večina evropskega prebivalstva šele priboriti preko bojev proti obstoječim družbenim strukturam.

²³ Človeka, ki še nima sposobnosti samorefleksije. (Spivak, 1999: 13)

²⁴ Noumenon –tisto, kar je lahko le mišljeno, kar lahko spoznamo le z duhom in mišljenjem; inteligibilna bit. (Veliki slovar Tujk, 2002: 798)

Druga možnost temelji na oceni, da se te sposobnosti lahko razvijejo preko vsiljenega obdobja discipliniranja. Rasna superiornost je v tem primeru utemeljena na zgodovini oziroma na okoljskih determinantah, ki so na določenem področju zavrle neizogiben razvoj, ki ga bo intervenirajoča sila sprožila. (Hindess, 2001: 111; Goldberg, 2001: 75)

Odstranitev enih ter preobrazba drugih rasno inferiornih ljudstev in posameznikov, naj bo to časovna, seksualna, rasna in družbeno-politična, je v okviru diskurza naturalizacije in razširitve prave razsvetljene evropske človeške subjektivitete postala neprizivna oziroma neizogibna. Vzpostavi se hegemonika binarna opozicija, kot posledica manifestacije mednarodne oblasti evropske vednosti v relaciji med civilizirano in superiorno Evropo in s tem Evropejci, kot centrom univerzalne resnice in edine prave vednosti, kar naj bi bilo dokazano s prepričujočo močjo v globalni trgovini na eni strani ter na drugi izjemnega napredka v proizvodnji materialnih dobrin, ter ostalim svetom, ki ga naseljujejo barbari in divjaki oz. rasno inferiorni ljudje. (Mignolo, 2000: 267) Zgoraj omenjene dve možni aktivnosti sta bili za evropske intelektualce znotraj vladajočega diskurza moderne neizogibni, kar izhaja prav iz zavesti "evropske superiornosti in centralnosti kot hkratnega produkt metafizične in družbenopolitične transformacije, ki pomeni obvezo v obliki kategoričnega imperativa, da razvije, civilizira bolj primitivne, barbarske (ne)civilizacije" (Mignolo, 2000: 117).

V luči sodobne nepomembnosti Afrike v okviru vladajočega akademskega in intelektualnega diskurza ne smemo pozabiti vloge, ki jo je Afrika igrala pri vzpostavitvi evropske in zahodne identitete. Kot pravi Said (1994: 332) konstrukcija identitete vedno vključuje konstrukcijo nasprotnega in drugih-logika binarija Sebstva/Drugosti. Said (1994: 332) se v svoji misli dotakne še druge lastnosti tako zgrajenih identitet in ta je, da je njihova aktualiteta vedno podvržena nenehni interpretaciji in re-interpretaciji njihove (afriške) različnosti od nas. Kot je bilo omenjeno že zgoraj, so bili Afričani in Afrika prvi, ki so bili osmišljeni na osnovi koncepta rase oz. na osnovi esencialne drugačnosti. Črna Afrika je tako igrala ključno vlogo pri vzpostavljanju značilnosti bele (evropske) rase in evropskega racionalnega in avtonomnega subjekta. V procesu preoblikovanja reprezentacij Afrike kot *terre incognite* na osnovi binarija Sebstvo/drugost, ki je sovpadalo ne le s povečanjem trgovine z afriškimi sužnji temveč tudi s popolno specializacijo trgovine s sužnji na afriške črnce v 18. stoletju (Ki-Zerbo, 1977: 213), so "Afričani postali ne le Drugi, ki je vsak razen mene, ampak ključ, ki v svoji abnormalni različnosti opredeli identiteto istega" (Mudimbe, 1988: 13). Afrika in črni Afričani so postali metafora preko katere je Zahod reprezentiral izvor lastnih norm, razvil samopodobo in jo integriral v niz signifikantov (črna rasa, pleme, tribalizem, nasilje, nerazumnost itd.) s čimer je definiral tisto (razumni posameznik itd.), kar naj bi bila njegova

identiteta. Kontinent in z njim njegovi prebivalci (pri tem ni bilo pomembno ali so preučevani v njihovi družbi ali v sklopu suženjskih plantaž) so postali osnovna figura *čudnega*.

Razlika glede na druga konstruirana področja kot je na primer Orient je v tem, da je bila v odnosu z Afriko ideja *absolutne Drugosti* pripeljana najdlje. (Mbembe, 2001: 1-3) Reprerentacije Afrike in črnih Afričanov, brana na podlagi modernega koncepta rase, je tako slika nečesa črnega, tujega, neracionalnega s popolnoma drugačno kulturo, ki nas že s samim obstojem ogroža in nas bo ogrožal naprej dokler si ga ne podredimo.

Črna rasa, na osnovi zunanjih²⁵ morfoloških znakov konstruirana razlika, se v diskurzu o Afriki in črnih vzpostavi kot glavna točka prešitja okoli katerega se fiksirajo vse druge identitete (Doty, 1996: 46). Črna rasa tako deluje kot negativno zapolnjen prazni označevalec, ki poseša vase vse, kar se je na Zahodu dojemalo kot pomanjkanje Biti in celosti bele, zahodne identitete, ki na ta način konsituira zelo negativno identiteto za črne Afričane. Afriški subjekt se pojavi kot subjekt, ki ne poseduje prave *človeške narave*, za katero so značilne sposobnosti vzpostavljene z razsvetljenstvom z začetkom vzpostavljanja kapitalistične družbe.

Spremembe reprezentacij Afrike in Afričanov v akademskem diskurzu v sklopu z modernostjo vzpostavljenega binarija *Sebstvo/Drugo*, ki se še vedno ni presegel, so bile tesno prepletene s političnim in gospodarskim spremembami v odnosu med evropskimi državami ter Afriko in črnimi Afričani, kot delno tudi z družbenimi spremembami v sami Evropi. Le-te spremembe bodo natančneje predstavljene v nadaljnjih poglavjih. Pred prehodom na analizo sprememb v reprezentaciji Afrike in Afričanov je potrebno poudariti, da kljub globokim spremembam v odnosu med Evropo in Afriko od geneze modernega načina mišljenja do danes, rasa še vedno igra temeljno točko prešitja, ki je danes v smislu politične korektnosti skrita v konceptu kulture. Afrika predstavlja edini kontinent, ki je še danes dojet na osnovi rasnih značilnosti v smislu kulturni homogenosti celotnega kontinenta, ki naj bi bila kriva za vse njegove težave oz. so vse njegove težave analizirane na osnovi neke skupne esence vseh afriških družb.

²⁵ Koncept rase se od pojava frenologije in kasneje genetike ni več utemeljeval na barvi kože temveč drugih lastnostih. Pri frenologiji gre še vedno za diferenciranje na osnovi zunanjih morfoloških znakov (meri se obrazni kot). Pri genetiki pa gre za odkrivanje domnevnih genetskih razlik med rasami.

3. Prvi ključni historični trenutek: Atlantska trgovina s sužnji ter pojav prvih modernih kategorizacij ljudi

Pričujoče poglavje pomeni uvod v analizo dejanskih reprezentacij Afrike in Afričanov v modernem načinu mišljenja. Za razumevanje reprezentacij v tem kot tudi v naslednjih historičnih trenutkih se ni moč izogniti analizi pogojev možnosti le-teh reprezentacij. V okviru prvega historičnega momenta to vlogo igrata na eni strani specializacija suženjstva v ameriških kolonijah na črno suženjstvo ter na drugi vzpostavitev modernega klasifikacijskega načina osmišljanja razlike med ljudmi. V polju, ki ga zamejujeta pogoja možnosti, se v prvem historičnem trenutku v svoji rudimentarni obliki vzpostavita oba temeljna elementa diskurza, tako avtonomni racionalni posameznik kot rasa, kar bo izpostavila analiza reprezentacij v vseh glavnih vednostnih sferah od filozofije, preučevanja narave do misijonarskih in leposlovnih tekstov ter tekstov kolonialnih administratorjev.

3.1. Atlantska trgovina s sužnji

Atlantska trgovina s sužnji je od konca 17. stoletja do prepovedi (Velika Britanija 1807, Francija 1830) enostavno eksplodirala. Če je bilo v prvih 150 letih (1450-1600) atlantske trgovine s sužnji pripeljano 367 000 sužnjev, je skupni volumen v obdobju geneze moderne dosegel okoli 11,7 milijonov sužnjev²⁶. Potrebo po sužnjih je sprožil razvoj plantažnega suženjstva, ki je vedno bolj temeljilo na izključno črni suženjski delovni sili.

Na začetku plantažnega poljedelstva v ameriških kolonijah so bili na plantažah tako beli kot črni sužnji. Ideja belega suženjstva je bila v Elizabetinski Angliji tolerirana. Pri tem je potrebno poudariti, da suženjstvo pred koncem 17. stoletja ni bilo vseživljenjsko in sužnji niso bili edina vrsta delovne sile na plantažah. (Scott, 2002: 170) Preko eksperimentiranja z različnimi modeli dela so se kolonialni veleposestniki v obeh Amerikah odločili za črnsko suženjsko delo kot glavni način dela v kolonijah. (Cohen, 1980: 35) Pred tem delavce na kolonialnih plantažah nista pred izkoriščanjem in brutalnostjo rešila niti angleško ali francosko poreklo niti bela barva kože. Tudi neodtujljiva pravica do svobode in življenja ali vladanje na osnovi enake volilne pravice takrat tudi za evropske delavce niso obstajali. (Fields, 1990: 102)

Specializacija suženjstva na črno afriško prebivalstvo in prevlada le tega načina na plantažah je sovpadala tako s transformacijo v Evropi kot v kolonijah. Konec 17. stoletja je najbolj

²⁶ Atlantska trgovina s sužnji po najpomembnejših državah od 1700-1800: Anglija-2,5 milijonov; Portugalska 1,8 milijonov, Francija 1,2 milijona. (Lovejoy, 1983: 48)

dobičkonosna kultura postala sladkorni trs, ki je potreboval veliko količino delavcev. (Cohen, 1980: 38) Lastniki kolonialnih plantaž so se soočili s krizo pomanjkanja delavcev. Krizo so poskusili rešiti na več načinov pri čemer so se oprli na več modelov. Vsi razen črnškega suženjstva so se pri tem izkazali za problematične.

Množična emigracija iz Evrope bi namreč pomenila zmanjšanje nujnega bazena poceni delovne sile za, konec 17. stoletja sprožen, merkantilističen projekt industrializacije v zahodno evropskih državah predvsem pa v Angliji in Franciji. Hkrati bi z višanjem izkoriščanja evropske delovne sile zaradi večje intenzivnosti dela v luči vzpostavljanja liberalističnega režima temelječega na avtonomnem racionalnem posamezniku, ki poseduje določene neodtujljive pravice, pomenila problem pri legitimiranju in stabilnosti družbene hierarhije v Evropi s čimer bi se že tako veliko število uporov v kolonijah le še povečalo. (Scott, 2002: 171)

Intenziviranje izkoriščanja črncev ter vpeljava vseživljenjskega suženjstva ni predstavljalo nevarnosti pri vzpostavljanju liberalističnega režim, še več vzpostavitev njihove absolutne Drugosti je bila nujno potrebna pri vzpostavitvi temeljnih elementov moderne. Zelo ilustrativno in potrditeljske ideje o naknadnem vzpostavljanju Drugosti je dejstvo, da pravo Ameriških kolonij pred 1661 ni poznalo posebnega statusa za afriške sužnje niti ni priznavalo vseživljenjskega suženjstva. Med leti 1619-1661 so afriški sužnji uživali pravice, ki jih v 19. stoletju niso imeli niti svobodni črnci. (Fields, 1990: 104)

Rasna hierarhija pred koncem 17. stoletja tako ni bila nujna za odvzem svobode, saj v predmodernem mišljenju ni obstajalo nasprotje med biti človek in biti nesvoboden. Oba koncepta v današnjem pomenu enostavno nista obstajala. Z vzpostavljanjem modernega načina mišljenja v okviru globokih družbenih transformacij, ki so prinesla novo konceptualizacijo posameznika kot racionalnega, v okviru moderne države in na trgu delujočega univerzalnega subjekta, ki poseduje določene neodtujljive naravne in državljske pravice med katerimi sta bili, v okviru kapitalistične transformacije družbe, najpomembnejši pravici do svobode in lastnine. (Scott, 2002: 172) Avtonomni racionalni posameznik je tako utemeljen na osnovi *posesivnega individualizma*²⁷. Posamezniki so svobodni in človeški zaradi lastništva nad samim seboj.

S pojavom neodtujljivih pravic se je pojavil problem kako preseči nasprotje med, na eni strani univerzalnimi človekovimi pravicami do svobode in enakopravnosti ter privatne lastnine ter na

²⁷ Koncept posesivnega individualizma je razvil C.B. MacPherson v sklopu analize protislovnosti liberalne demokracije. Za MacPhersona pomeni biti svoboden v liberalni demokraciji biti lastnik. Svoboda je definirana na osnovi neodvisnosti od drugih. Posameznik je neodvisen le, ko ima pravico do uporabe svoje lastnine vključno z lastnimi sposobnostmi, kadarkoli se za to odloči. (Carens, 1993: 2)

drugi strani ne le sistemom suženjstva, temveč vsakršnih vrst dominacije, subordinacije, izkoriščanja in raznih oblik marginalizacije.

Kategorizacija ljudi v hierarhične lestvice je bila na modernem mišljenju temelječ poskus rešitve zgornjega problema. Pri vzpostavljanju lestvic so črni Afričani kot sužnji odigrali odločilno vlogo, "saj so ljudje veliko lažje percipirani kot inherentno manjvredni, če so že zatirani in izkoriščani." (Fields, 1990: 106)²⁸ Atlantska trgovina s sužnji je tako kot pravilno opaža Mbembe (2002: 13) dejansko predstavljala dogodek preko katerega so bili Afričani in Afrika rojeni v modernost. Da bi se suženjski sistem lahko legitimiral, je bilo potrebno vzpostaviti Afričane kot absolutno Drugo, kot marginalno bitje, ki je v svoji esenci, drugačno od evropskega belca kot nosilca neodtujljivih pravic. Afriški sužnji kategorizirani v homogeno skupino črncev so bili tako kot prvi pripadniki neevropskih ljudstev razvrščeni na osnovi modernega klasifikacijskega načina mišljenja z namenom legitimiranja njihovega suženjstva. Ključno vlogo so pri tem odigrali še danes vplivni razsvetljenski avtorji, ki so preko intelektualnih predpostavk in metod vzpostavili esencialno distanco med belimi Evropejci in črnimi Afričani. Kot dokaz svojim trditvam so se pri tem v veliki meri sklicevali na opažanja afriških sužnjev, na ljudi, ki niso bili le iztrgani iz svojega družbenega okolja, temveč tudi brutalno izkoriščani. S tem se je krog medsebojne legitimacije specializacije na črnsko suženjstvo ter hierarhično in rasno kategorizacijo ljudstev sklenil.

3.2. Prve moderne klasifikacije ljudi

Prvi zametki klasifikacijskega načina razmišljanja apliciranega na ljudi se dejansko pojavijo z velikega povečanja trgovine s sužnji konec 17. stoletja. Klasifikacije so bile usmerjene v modernizacijo stare ideje o veliki verigi biti, ki je vzpostavila hierarhijo vseh živih bitji od Boga do amebe. Podobnih klasifikacij so lotevali tako preučevalci naravne zgodovine (Foucault, 2003: 139)²⁹ kot filozofi.

Med prvimi, ki se loti takšne klasifikacije abstraktnega človeškega bitja v različne vrste je bil William Petty v svoji knjigi iz leta 1676 *The Scale of Creatures* (Mere živali). V delu vzpostavi idejo o obstoju različnih človeških vrst. (Lindquist, 1996: 100) Prvo moderno klasifikacijo ljudi pa je v kratkem članku v aprilski izdaji *Journal des sçavans* leta 1684 izvedel francoski znanstvenik Francois Bernier, ki je razlikoval med štirimi vrstami (rasami)-Evropejci (med katere je prišteval Perzijce in Severnoameriške Indijance), črnimi Afričani, Kitajci in Laponci. Ukvarjal se je

²⁸ Suženjski diskurz kot temeljni diskurz prvega historičnega trenutka je tipičen primer diskurza, ki je usmerjen k legitimiranju za nazaj. (Callaway, 1993: 54) Po samem dejanju namreč opravičuje sredstva in predvidene in nepredvidene učinke.

²⁹ Po Foucault se biologija pojavi šele s prehodom iz klasične v moderno episteme. Glej npr. Foucault (2003).

predvsem z spreminjajočo lepoto žensk v različnih regijah. (Hudson, 1996: 250) Podobne klasifikacije se loti tudi G. W. Leibnitz leta 1718. Njegova klasifikacija je še posebno pomembna, ker se je z njo odprla pot vedno večji pripravljenosti, da se tudi človeško vrsto analizira na način, ki je bil prej uporabljen le za rastline in živali. Po Leibnitzu naj bi bile človeške vrste posledica različnih klim, ker naj bi le- te podobno kot pri živalih in rastlinah spreminjale njihovo naravo na boljše ali slabše. (Hudson, 1996: 251)

Najpomembnejši klasifikaciji prvega historičnega trenutka pa sta prispevala Carl Linne in Georges-Louise Buffon. Carl Linne leta 1735 izda svoje monumentalno delo *Systema naturae*, ki še vedno tvori temelj bioloških klasifikacij in pomeni dejanski uvod v rasno znanost in vzpostavitev rase kot temeljne determinante. V njej tako izpeljana prva obsežna klasifikacija ljudi, ki je ljudi klasificirala v različne vrste na osnovi številnih značilnosti kot so fizične, kulturne, geografske in temperamentne (kolerične, pragmatične). (Eze, 1997: 120) Linne preko klasifikacije vzpostavi štiri variacije ljudi: Evropejci, ki jim vladajo zakoni, Američani, ki jim vladajo običaji, Azijci, ki jim vlada mnenje ter Afričani, ki jim vlada nestalnost (kaprica) oziroma arbitrarna volja njihovih gospodarjev. (Thompson, 2003: 4) Linnejeva klasifikacija kaže na prevladujoč položaj omenjenega koncepta velike verige bitij, ki je bila sicer že formulirana pri Aristotelu, vendar se pri Linneju reartikulirana znotraj diskurza moderne. Znotraj modernega binarija Sebstva in Drugega naj bi bile v to razvrščene tudi različne človeške vrste glede na to v kolikšni meri se približajo transcendentalni univerzalni normi evropske subjektivitete. (Pieterse, 1995: 40) Pri Linnejevi klasifikaciji je pomembno predvsem to, da predstavlja enega prvih odmikov od okoljskih teorij različnosti človeških vrst, saj na različnost gleda kot na naravno dano oz. kot esenco.

Ključno klasifikacijsko delo prvega historičnega trenutka pa predstavlja serija 15 del Buffona *Historie Naturelle – A Natural History, General and Particular*, ki so izhajale med leti 1749 ter 1767, in v katerih se prvič pojavi beseda rasa v modernem smislu. Pred tem je bil pomen termina rasa vezan na pravno nasledstvo in ne na neke naravne značilnosti skupin ljudi. (Guillaumin, 1995: 3) Pri tem ne gre za zanemariti razloga, zakaj je izbral ravno termin rase. V nasprotju z Linnejevo variacijo, ki je bila napolnjena s statičnostjo, je Buffon raso napolnil s fleksibilnostjo in nepermanentnostjo. Rasa kot družinski rod ljudi, ki je oblikoval raznoliko zgodovino značilnosti, ki so bile v nešteti različnih oblikah prenesene iz generacije na generacijo. (Hudson, 1996: 252) Pripadniki določene rase so si bili podobni vendar pa so se nahajali v stanju nenehne variacije. Na razvoj vrst namreč gleda kot na kontinuum in ne kot na zaporedje določenih korakov. Ideja pomeni enega od temeljev na katerih bo Darwin kasneje utemeljil evolucijo.

3.3. Reprezentacije Afričanov in Afrike v obdobju vrhunca atlantske trgovine s sužnji

Tako suženjstvo kot klasifikacije ljudi so temeljile in hkrati, kot pogoj možnosti, omogočale specifične reprezentacije Afrike in Afričanov. Afrika in Afričani so tako znotraj diskurza prvega historičnega trenutka morali biti vzpostavljeni kot absolutno Drugo in ta reprezentacija je bila vzpostavljena kot naravna. Da gre v primeru reprezentacij Afrike in Afričanov za vladajoči diskurz, ki ustvarja tako Afriko kot Afričane kot objekte zahodne vednosti, s čimer posledično hegemonizira prostor izjav, kar onemogoča ali utiša radikalno nasprotujoče izjave, bo prikazano na primeru podobnosti izjav glavnih razsvetljskih avtorjev, ki se pojavljajo v sklopu različnih diskurzov. Tako v samih delih oz. diskurzu preučevalcev narave (naravnih zgodovinarjev), ki se pojavljajo v njihovih klasifikacijah ljudi kot v diskurzu filozofov. Na kratko bodo predstavljene tudi nekatere izjave literarnega in misijonarskega diskurza.

V samih opisih v klasifikacijah človeških vrst v delih zgodovinarjev narave se že razkrije volja po vzpostavljanju radikalne različnosti Afričanov in njihovega homogenega in s tem ekstremno redukcionističnega osmišljanja. Že William Petty kot eden prvih avtorjev človeške klasifikacije v svoji knjigi pravi: "Jaz pravim, da se Evropejec ne le razlikuje od Afričanov po barvi...ampak tudi...po naravnem obnašanju in v notranjih sposobnostih mišljenja". (William Petty v Lindquist, 1996: 100) V opisovanju različnih človeških ras je superiornost Evropejcev ekstenzivno dokumentirana predvsem pri obeh ključnih avtorjih oz. praočetih rasnih teorij Linneju in Buffonu.

Tako Linne v svoji klasifikaciji Afričana oz. *Homo Africanus*³⁰ označi kot črnega, zvitega, lenega, flegmatičnega in podvrženega avtoritarni oblasti. Na drugi strani pa so Evropejci predstavljeni kot prebrisani, inovativni ter zmožni sprememb. Evropejci so po milosti boga, naravno obdarjeni z razumom, ki ga druge vrste ljudi posebna pa Afričani ne premorejo. Narava tako, sicer po božji intervenciji, postane faktor superiornosti. Pri Afričanih se vzpostavi izvorna pomanjkljivost, pomanjkljivost reda in discipline. Nestalnost kot lastnost odnosov v Afriki nasproti pravnemu sankcioniranju v Evropi, kjer so ljudje organizirani v moderno državo. (Morton, 2002: 6) Buffon na drugi strani gleda na neevropske rase kot na degenerirane v smislu izvirnega ideala oz. norme belega evropskega človeka. Vsa civilizacija naj bi tako imela homogen izvor. Tako naj bi se ena vrsta razširila po vsem planetu, vendar pa naj bi se kot posledica vplivov klime, hrane, načinov življenja, epidemičnih bolezni itd. preko več generacij, razvile različne rase. Kot vse tedanje evropske klasifikacije Buffon svojo utemelji na normi belega evropskega človeka. Da so

³⁰ Linne je prvi, ki za oznako človeka uporabi oznako *Homo Sapiens*, in sicer prvič v 10. izdaji *Systeme*.

tako vzpostavljene rerepresentacije popolnoma v nasprotju z njegovo lastno teorijo o razširitvi rastline in živali iz toplejših krajev (Cohen, 1980: 82), je lep primer delovanja vladajočega diskurza. Upoštevanje le tega bi pomenilo nezmožnost vzpostavljanja evropskega belega subjekta kot v vsem superiornega črnim Afričanom.

Tako kot v diskurzu zgodovinarjev narave so se tudi v filozofskem diskurzu Afrika in Afričani vzpostavili kot absolutno Drugo evropskemu Sebstvu. Navidezna večja heterogenost v filozofskem diskurzu se v samih izjavah o Afriki in Afričanih izkaže za nepomembno oz. ne vpliva na same reprezentacije Afričanov in Afrike. Navidezna heterogenost izvira namreč iz dveh različnih pogledov na izvora različnih človeških vrst. Filozofi so bili namreč razdeljeni na tiste, ki zagovarjajo monogenezo in tiste, ki zagovarjajo poligenezo³¹. Pri tem pa je potrebno poligenezo razumeti bolj v smislu rezultata kritike krščanske geneze s strani določenih razsvetljskih filozofov (npr. Voltaire). Oba pogleda imata navidezno popolnoma drugačna izhodišča, vendar pa reprezentacije vzpostavljene v okviru obeh afirmirajo superiorni položaja evropskega človeka ter poudarjajo afriško Drugost. Ravno tako na pozitivnost reprezentacij Afričanov nimajo velikega vpliva podpora ali nasprotovanje suženjstvu ter podpora evropskem ekspanzionizmu.

Prve moderne reprezentacije Afrike in Afričanov, ki se pojavijo v filozofskem diskurzu, so bile reprezentacije vzpostavljene s strani Johna Locka. Afričani v Lockovih delih so bili vzpostavljeni v razmerju do ideala, ki ga je sam vzpostavil. Locke je namreč utemeljil vrsto predpostavk o človeku in družbi, ki jih je imel za splošno veljavne. Kot prvo naj bi bili vsi ljudje obdarjeni z razumom in zato se je od njih pričakovalo, da urejajo svoje zadeve racionalno. Locke ni dvomil v to, da ve kako naj bi resnično racionalni človek živel in kako naj bo organizirana resnično racionalna družba. (Parekh, 1995: 82) Racionalni človek naj bi imel naslednje značilnosti kot so iznajdljivost, energičnost, samo disciplino, imel naj bi kontrolo nad svojimi čustvi, spoštoval naj bi zakone in vladala naj bi mu razumnost. Racionalna družba naj bi na drugi strani temeljila na instituciji privatne lastnine in naj bi priskrbela iniciativo za industrijo in akumulacijo dobička brez katerih človek ne bi mogel izpolniti svoje dolžnosti (sic!), da razvije Zemljine resurse in ustanovi cvetočo družbo. (Parekh, 1995: 83) Polno izkoriščanje vseh resursov ni bila možnost pač pa dolžnost racionalnega posameznika. To je možno le znotraj točno določene politične strukture, ki ji ne vladajo navade in tradicije temveč splošnih in pozitivnih zakonih, ki so vzpostavljeni s strani vrhovnega zakonodajnega telesa in ki točno določajo kdo kaj poseduje in

³¹ Monogeneza pomeni skupen izvor vseh človeških vrst. Razlike so posledica degeneracije od bele norme. Belci naj bi bili tako najmanj degenerirani. Poligeneza na drugi strani trdi, da so rase nastale ločeno v različnih geografskih centrih geneze. Vsaka naj rasa naj bi bila nespremenljivo, naravno različna, vsaka naj bi imela svojo lastno esenco, dušo in sposobnost. (Jackson in Weidman, 2004: 2-3)

kako se prekrški kaznujejo. Politična moč naj bi bila institucionalizirana, podvržena jasno opredeljenim postopkom in omejitvam ter razdeljena na zakonodajo, sodstvom in eksekutivo. (Parekh, 1995: 84-85) Lockeove univerzalne lastnosti racionalnega posameznika kot racionalne družbe so (bile) univerzalizirane lastnosti takratne angleške buržuazije. Zaradi vzpostavitve napredka kot ontološke kategorije ne le kot tehnološke ali ekonomske kategorije (Dussel, 1993: 68) se Locke sooči s problemom razlage razlik med Evropejci in ljudstvi drugih kontinentov. V smislu kategoričnega imperativa, ki ga univerzalna norma evropske subjektivitete zahteva, se vsa druga ljudstva nahajajo v sferi krivde in morajo biti zaradi tega disciplinirana, v smeri eventualnega dosega norme. Vse življenje je bilo ali civilizirano ali primitivno (Parekh, 1995: 89) Locke je pomembne predvsem zato ker je eden prvih, ki Afričane karakterizira na osnovi rasne oznake in zato, ker se v tej reprezentaciji Afričanov pokaže njihovo posebno mesto med Neevropskimi ljudstvi. V svojem delu *History of Navigation from its Original to the Year 1704* tako le prebivalce Afrike karakteriziral z rasno oznako (črnc, skoraj črn, Maver, podoben Mavru) medtem, ko je na primer ljudstva Arabije in Indije karakterizira glede na regijo. Afriko pri tem opiše zelo slikovito. Velik del kontinenta naj bi bil zaradi tropske klime sušen in domačini naj bi bili skoraj nagi, neiznajdljivi in v veliki večini bomo civilizirani. (Goldberg, 2002: 45) Bil je velik zagovornik imperializma in suženjstva³², saj je menil, da neevropejci še niso sposobni samo-vlade za katero je potrebna določena razvitost razuma merjena s prisotnostjo evropskih institucij. Na drugi strani pa Locke te esencialne različnosti Afričanov in drugih Neevropejcev ni videl kot permanentne. (Parekh, 1995: 86)

Na rasno kodiranih reprezentacijah so v nadaljevanju stoletja gradili tudi vsi razsvetljski filozofi. Tako je Voltaire kot zaprisežen poligenist, kar je bila v veliki meri posledica že prej omenjenega njegovega radikalnega zavračanja krščanske geneze, vzpostavil Afričana kot popolnega Drugega. Razlika v obliki, barvi kože in inteligenci naj bi pomenila nepremostljivo razliko med Evropejci in črnimi Afričani. Ali kot pravi Voltaire v *Essai sur les moeurs* iz leta 1756: "Veliko vprašanje je, ali so se oni razvili iz opice ali pa se je opica razvila iz njih. Naši modreci pravijo, da je bog naredil človeka po svoji podobi. Podoba Večnega bitja s potlačenim nosom z malo ali nič razuma, bi bila kaj prijazna! Prišel bo čas, ko bodo te živali dobro obdelovale zemljo, jo lepšale s hišami in vrtovi in se jim bo nasmehnila sreča. Vsi bomo dočakali svoj čas." (Ki-Zerbo, 1977: 212) Esencialna razlika je vzpostavljena preko mita o Afričanih kot živalih. Tako kot Locke dopušča spremembe, in sicer preko dela, ki se poleg razuma vzpostavi kot temeljni element Evropske superiornosti nad Neevropejci. Pojavi se tudi v reprezentacijah o Afričanih vse

³² Locke je bil lastnik delnic Royal Africa Company, ki je v glavnem trgovala s sužnji. (Goldberg, 2002: 44)

bolj prisotna ideja lepega (...lepšale s hišami in vrtovi), ki je "rezultat pojava *estetizacije* v 18. stoletju." (Mudimbe, 1988: 10) Kljub odrekanja enakosti črnecem pa Voltarie, kot še nekateri razsvetljenski misleci, ni bil neobčutljiv za trpljenje sužnjev in je bil do suženjstva zelo kritičen kot na primer v naslednji izjavi: "Pravimo jim, da so ljudje kot mi, da jih je zveličala kri boga, ki je umrl zanje. Nato pa morajo potovati kot tovorno živinče. Hrano pa imajo še slabšo. Če hočejo zbežati jim odrežejo noge. Ko dobijo lesene noge morajo na roke poganjati mlin za sladkor. Po vsem tem pa si upamo govoriti o pravicah človeka." (Voltaire v Ki-Zerbo, 1977: 212) Kljub kritikam Evropskega ravnanja pa v okviru modernega diskurza vzrok za suženjstvo ni bilo mogoče iskati pri Evropejcih. Za suženjstvo naj bi bili krivi sami Afričani, ki naj bi sužnje prodajali Evropejcem. Živeli naj bi v stanju divjaštva, ki ga je potrebno nujno odpraviti (kategorični imperativ), saj je namen boja človeštva osvoboditi se stanja divjaštva in se dvigniti k (Evropski)civilizaciji. Suženjstvo črnec naj bi bilo po Voltaire rezultat hierarhije nacij. (Cohen, 1980: 73, 133, 140)

Zanimivo je, da je filozof, ki je najbolj poudarjal različnost oz. je le-to vzpostavil kot permanentno, oče mita o plemenitem divjaku³³ Jean Jaques Rousseau. To inherentno inferiornost je prikazal na 'Hotentotskemu' moškemu, ki se je kljub temu, da je lahko razpolagal z vsemi evropskimi udobnostmi, vrnil v svojo divjino. Glede na Rousseau je Afričanom ne more *popraviti* nobena vzgoja s strani Evropejcev. Samo civilizirani Evropejci so lahko avtonomni pri svoji odločitvi, da položijo svojo skupno oblast v roke splošne volje, da so z drugimi besedami člani suverenih, samostojnih in svobodnih držav. (Goldberg, 2002: 46) Pri Rousseauju je prisotnih večina elementov modernih reprezentacij Afrike in Afričanov med katerimi izstopa rasa kot inherentna neenakost, razumni avtonomni evropski subjekt ter edina možna družbeno-politična organizacija moderna evropska država. Rousseau je bil v nasprotju z drugimi razsvetljenskimi misleci zelo ambivalenten glede svojega pogleda na razvoj človeštva. (Eze, 1997: 108) Hkrati z zgornjim izjavam je Rousseau v primeru evropskih ljudstev menil, da napredek uničuje človeško naravo, ker naj bi bili dosežki znanosti in umetnosti slepo nagrajeni na račun moralne kulture. Civilizacija, ki so jo Evropejci na osnovi svojih inherentnih sposobnosti dosegli, naj bi sicer dodala veliko dimenzij k realnosti človeške eksistence, ampak kot umetni nanosi naj ne bi pridali nič vrednega k moralni sposobnosti. Človek naj bi se vrnil k naravi, vendar pa v luči izjav o inherentni inferiornosti črnec to ni neka predcivilizacijska, srečna, primitivna družba ampak pristno kultiviranje visokih kapacitet, ki so specifična za ljudi. Tako je razumljivo, da je Rousseau v kasnejših delih prenehal gledati na civilizacijo kot na nekaj groznega. (Eze, 1997: 109-10)

³³ Plemeniti divjak naj bi živel v nekakšni zlati dobi popolne svobode, enakosti in bratstva. (Mudimbe, 1988:1)

Kljub pomembnosti Locka, Voltaira in Rousseauja pa nobeno delo o Afriki in Afričanih in z njim vzpostavljene njihove reprezentacije niso bile tako pomembne kot reprezentacije Davida Huma. Tako kot predhodniki tudi Hume vzpostavi inherentno neenakost med evropskim belim subjektom in neevropskimi ljudstvi. Pri čemer pa, kot predhodnik političnih ekonomistov in v luči vse hitrejše družbeno politične transformacije v Evropi ob vzpostavljanju kapitalističnega načina proizvodnje (množična proizvodnja), proste trgovin in družbene evolucije kot meril civilizacije, vzpostavi kot merilo superiornosti predvsem materialne dosežke belega človeka. (Grovogui, 2002: 29) Leta 1753 je Hume izdal eno svojih najpomembnejših del, in sicer esej *Of National Characters*. V njem si je zadal nalogo raziskati človeško naravo v različnih kontekstih, z namenom doumeti kako so se ljudje razvili iz barbarskega v civilizirano stanje. Humova razlaga in s tem hkratno opravičevanje evropskega imperializma, trgovine s sužnji in kolonializma, je temeljila na empirični primerjavi med dosežki belih Evropejcev in pomanjkanje le-teh pri črnih Afričanih. Tako kot že misleci prej tudi Hume pri reprezentacijah črnih Afričanov ni mogel upoštevati svojih lastnih metodoloških in teoretskih napotkov. Humove reprezentacije Afrike in Afričanov tako, kljub njegovi zavezanosti empiricizmu niso temeljile na dejanskih empiričnih informacijah, ki bi si jih pridobil preko opazovanja in izkušenj. Nikoli namreč sploh ni imel empirične metodologije, ki bi razložila njegovo trditev o rasnih razlikah človeške narave. (Morton, 2002: 5) Pomembnost Humovega eseja leži predvsem v na videz nepomembni sprotni opombi, ki pa se je izkazala v nadaljnjih reprezentacijah Afričanov in Afrike v modernem diskurzu za izjemno pomembno. Hume o črncih pravi:

Nagnjen sem k temu, da sumim, da so črnci in na splošno vse druge vrste ljudi naravno inferiorne belcem. Nikoli ni obstajala civilizirana nacija ne, da bi bila bele polti, niti posameznik, ki bi bil ugleden na osnovi njegovih dejanj ali razmišljanj. Nobenega iznajdljivega obrtnika ni med njimi, niti umetnosti niti znanosti. Na drugi strani pa tudi najbolj surovi in barbarski izmed belcev, kot na primer stari Germani in današnji Tatari, še vedno posedujejo določeno srčnost, obliko vladavine ali določeno drugo posebnost. Taka enotna in nenehna razlika skozi številna stoletja in dobe ne bi bila možna, če narava ne bi naredila izvirne razlike med različnimi vrstami ljudi. Ne da bi omenjali naših kolonij, obstaja veliko Črncev posejanih po Evropi, od katerih pa noben ni pokazal niti kančka iznajdljivosti. Na Jamajki govorijo o nekem človeku, ki naj bi bil nadarjen za učenje; vendar pa je najbrž za zelo majhen dosežek, kot papagaj, ki lahko jasno pove nekaj besed. (Hume, 1757: 1.del Esej XXI sprotna opomba 10.)

Pri pričujoči opombi je potrebno opozoriti, da gre za prvo verzijo opombe. Opomba je bila namreč deležna velikih kritik s strani njegovih sodobnikov in posledično jo je Hume delno spremenil. Spremenil jo je v smer osamitve črncev, kot edine naravno inferiorne skupine. Tako se opomba glasi: "Predvidevam, da so črnici naravno inferiorni belcem. Nikoli ni bilo civilizirane nacije te barve, niti nobenega posameznika, ki se je proslavil z dejanji ali razmišljanji." (Hume v Eze, 1997: 7) Hume s tem popravkom črnim Afričanom nameni posebno mesto oziroma jih izvzame iz verige razvoja ljudi. Tako so le črnici izmed vseh ljudstev obravnavani rasno. Rasa kot njihov temeljni označevalec tako glede njihove preteklosti kot njihove prihodnosti. Hume vzpostavi, poleg v diskurzu že obče prisotne evropske superiornosti, tudi neločljivo povezavo med kulturo in raso, ki naj bi se zrcalila v empirično merljivih dosežkih vsake rase. (Curtin, 1964: 41) Na črno barvo kože se tako veže barbarstvo, živalstvo in primitivnost. Bela kot binarna opozicija pa zaobjame vse pozitivne identitete. Črni Afričan je v Humovih očeh obsojen na permanentno inferiornost na katero naj bi bil obsojen zaradi svoje bližine z živalmi (prisotnost mita o Afričanih kot živalih).

Humove reprezentacije so izjemno pomembne zato, ker so z razliko od reprezentacije Afričanov drugih razsvetljenskih filozofov, služile neposredno kot dokaz rasni znanosti 19. stoletja. Humea so namreč kot avtoriteto v zvezi z raso citirali številni drugi misleci in politiki med njimi tudi Kant. (Morton, 2002: 10) V nasprotju z večino drugih razsvetljencev ni imel ambivalentnega odnosa do suženjstva in z njim povezanega imperializma in kolonializma. Evropsko dominacijo je Hume videl kot 'zdravilo' za inferiorne rase, saj naj jim bi ta zagotavlja učinkovito kolonialno strukturo, asimilacijo in v določenih primerih blagoslovljeno uničenje. (Morton, 2002: 9)

Pomemben doprinos k reprezentacijam Afrike in Afričanov je prispeval tudi Montesquieu. V svojem mišljenju je bil velik pragmatik tudi v luči Afričanov in suženjstva. Tako je na eni strani ostro zavračal suženjstvo, na drugi pa ga je pod določenimi pogoji dopuščal. Sprejemal je suženjstvo v Karibih, saj se je dobro zavedal ekonomske pomembnosti suženjskega dela. Tako naj bi bil sladkor predrag, če se ne bi uporabljala suženjska delovna sila. (Cohen, 1980: 133) Montesquieu je pri svojem vzpostavljanju neevropske Drugosti kombiniral racionalno filozofijo in pravo. V Duhu zakonov (*De l'esprit des lois*-1748) je trdil, da imajo vsi ljudje transcendentalno in univerzalno potrebo, da urejajo odnose med seboj kot posamezniki in kot družba. Glede na postulate klimatske teorije je razumljivo, da je Montesquieu trdil, da so bili v 'naravnem stanju' v katerem je stvarnik naredil svet, ljudje med seboj enaki. Vendar pa so se ljudje iz naravnega stanja razvijali z različno hitrostjo, ki je bila odvisna od njihovega obvladovanja razuma. Iz tega sledi, da družbe niso mogle ostati enake, ker niso bile enako sposobne. Njegov pogled na razumevanje različnih oblik vladavine je dober vir reprezentacij Neevropcejev. Različne oblike vladavin naj bi bile odvisne od klimatskih, geografskih in kulturnih razlik med ljudstvi in nacijami sveta.

(Grovogui, 2002: 30-1) To se zdi na prvi pogled anti-imperialistično, vendar pa je bil Montesquie realtivist le v primeru evropskih držav in omejenega števila tujih kultur, kar pa nikakor ne velja za Afričane. Podobno kot že pred njim Locke je namreč trdil, da je večina ljudi na obali Afrike barbarov in divjakov, ki nimajo ne industrije ne umetnosti. (Cohen, 1980: 67) Njegovo razčlovečenje Afričanov dobro poda njegova naslednja misel: " Nemogoče je, da jih lahko imamo za ljudi, kajti, če začnemo predvidevati to, bomo začeli misliti, da niti sami nismo kristjani." (Montesquie v Pieterse, 1995: 46) Vendar pa to ni pomenilo, da morajo Afričani permanentno ostati v stanju ne-človečnosti. Kot rešitev Montesquie predlaga trgovino, saj naj bi pomanjkanje le te zadrževalo Afriko na njeni poti v človečnost. Trgovina, ki jo je imel v mislih, je bila *legitimna trgovina*, ki je bila temeljna ekonomska komponenta racionalne abolicionističnega gibanja. (Curtin, 1964: 68) *Legitimna* trgovina naj bi zamenjala trgovino s sužnji, kot temeljni in edini vir dohodkov v trgovanju z Afričani. Montesquie se tako na eni strani zelo približa idejam abolicionistov, ki so pomenila napad na merkantilistično logiko, saj so poudarjala prosto in s tem pravično trgovino hkrati pa je ideja implicirala ekspanzijo, katere značilnosti pa še niso bile zamejene.

Izjemno pomembne za moderni diskurz o Afriki pa niso bile le reprezentacije v delih filozofov in naravnih zgodovinarjev, temveč tudi reprezentacije, ki so se vzpostavile v literarnem diskurzu kot v delih misijonarjev in veleposestnikov, ki so imele v določenem kontekstu še veliko trajnejši vpliv na konstruiranje afriške Drugosti in marginalnosti.

Eno ključno literarnih del prvega historičnega trenutka je brez dvoma *Robinson Crusoe* (1719) Williama Dafoa. Robinson v knjigi vzpostavljen kot nosilec razuma kot etični subjekt, kateremu se ni potrebno naučiti jezika rasno inferiornega bitja. Na drugi strani pa je Petek reprezentiran kot idealni kolonialni subjekt. Nauči se jezika svojega gospodarja, dela njegovo delo, srečno priseže zvestobo, verjame, da je kultura gospodarja boljša in ubije svoj drugi jaz, da bi vstopil v megličaste planjave severozahodne Evrope. (Spivak, 1999: 187-89) Razumni Evropejec kot veliki učitelj poskuša iztrgati nerazumnega divjaka iz primeža nerazvitosti in nerazumnosti. Vendar pa se mu to ne more posrečiti dokončno v smislu *not quite not white*. Dafovova knjiga je hkrati tudi eden prvih literarnih del v katerem se slavi v Robinsonovem primeru resnično radikalno avtonomnega razumnega subjekta (ideologija *self made man*) sredi nerazumnega sveta-narave, ki si ga mora za svoje preživetje podrediti. Ta boj se lahko razume kot metafora boja liberalne evropske subjektivitete proti neevropskemu nerazumu in nasilju. *Robinson Crusoe* pomeni lep primer trajnejšega vpliva reprezentacij, saj se knjiga še danes bere v osnovnih šolah, kjer ni skoraj nikoli podvržena kritični analizi.

Pri vzpostavljanju diskurza o Afriki so pomembno vlogo igrali tudi duhovniki in misijonarji, ki so se popolnoma umestili v verigo legitimiranja reprezentacij Afričanov in so kljub svojemu poklicu v veliki večini prevzeli koncepte moderne. Med najpomembnejše pisce o Afriki spada oče Labat, ki ga tudi Kant navaja kot enega svojih virov. Čeprav Labat ni nikoli obiskal Afrike je o njej napisal dve knjigi, ki sta temeljili na zapisih uradnikov. Med njimi je pomembnejša prva *Nouvelle relation de l'Afrique*, ki je izšla v 5 delih leta 1728. V svojem delu deligitimira predmoderne reprezentacije Afričanov kot žrtev Satana. Ravno tako zavrne na bibličnih tekstih temelječi hamitski mit, ki pa se v svoji sekularni preobleki vrne v 19. stoletju. Afričane opiše slikovito: "Njihov temperament, njihova muhasta nebrzdana narava, lahkost in neprizadetost s katero izvajajo zločine jih ne pripravijo dovolj za religijo v kateri je pravica, pobožnost, brzdanje strasti, ljubezen do sovražnikov in zavračanje bogastva tako fundamentalno." (Labat v Cohen, 1980: 18-19) Po Labatu so črnci lahko konvertirani le preko trde vzgoje oziroma suženjstva. Krščanstvo tako nujno potrebuje točno določeno obliko družbeno politične organiziranosti, ki temelji na splošnih in pozitivnih zakonih, da po Labatovih besedah lahko obstaja³⁴. Labatove misli so tudi popolnoma ujete znotraj ideje napredka kot ontologije in z njo povezanega univerzalnega načina življenja oziroma evropskega načina kot edinega možnega in želenega. V smislu vzpostavitve transcendentnega razumnega subjekta znotraj širših družbenih transformacij v smeri kapitalističnega načina proizvodnje, kjer je izkoriščanje vseh razpoložljivih virov dolžnost, vsakršna drugačna oblika dela smatrana za lenarjenje. V odnosu do vseh Neevropcejev se v okviru modernosti vzpostavi mit o njihovi lenobi. Tako je razumljivo, da Labat kot eno najhujših inherentnih hib Afričanov opredeli lenobo in uživanje. Tako pravi: "So ekscesno leni, bežijo od dela kot najhujšega na svetu, in če jih k delu ne bi prisilila lakota ne bi nikoli kultivirali zemlje...". (Labat v Cohen, 1980: 23)

Kot temeljni vir vednosti Evropejcev o Afriki ter reprezentaciji o Afričanih in Afriki in s tem tudi vir predpostavk in dokazov teh predpostavk so hkrati s filozofskimi, naravoslovnimi in literarnimi deli izjemno pomembno vlogo igrala tudi dela kolonialnih administratorjev. Predvsem delo *The history of Jamaica* (1774) Edwarda Longa je bilo zelo vplivno, čeprav sam kot velika večina ljudi, ki so pisali o Afriki in Afričanih v Afriki nikoli ni bila. Long je bil kolonialni administrator na Jamajki in njegovo vsakodnevno opazovanje plantažnih afriških sužnjev, ki so bili med seboj pomešani iz izjemnega števila različnih ljudstev, naj bi mu podalo avtoriteto točnosti in resničnosti njegovih izjav. Tako kot že misleci pred njim tudi on izpostavi absolutno drugost črncev, ki naj bi se razlikovali od vseh drugih ljudi v svoji vrsti. Podobno kot naravoslovci tudi

³⁴ Njegove reprezentacije so delno tudi opravičilo za neuspeh misijonarskega dela v Afriki za kar naj bi bila kriva izključno narava Afričanov.

Long klasificira človeštvo v več kategorij s to razliko, da vzpostavi absolutno drugost ne le nasproti Evropejcem temveč tudi drugim ljudem. Tako razdeli človeštvo v tri kategorije: Evropejci in druga ljudstva predstavljajo prvo skupino, črnci drugo ter orangutani tretjo. (Pieterse, 1995: 41) Pri njem je močno prisoten mit o Afričanu kot živali, saj je njegov opis bolj podoben opisu živali v smislu poudarjanja njihovih fizičnih podobnosti z opicami. Z Longovimi besedami: "Afričani so ignorantski, leni, krvoločni, kradljivci, vraževerni. Po izgledu so bolj podobni živalim in so inferiorni glede mentalnih kapacitet ter smrdeči." (Long v Curtin, 1985: 36) Z razliko od filozofov in naravnih zgodovinarjev Long svoje argumente utemelji z *empiričnim-znanstveni*' opazovanjem afriških sužnjev na Jamajških plantažah. (Curtin, 1985: 43)

Prvi historični trenutek je tako pomemben zaradi dejanske vzpostavitve vsedružbenega diskurza Sebstva/Drugosti, pri čemer se je hkrati vzpostavil(jal)a tako evropska kot neevropske identitete. Pojavile so se prve klasifikacije ljudi pri čemer se je vzpostavila trdna hierarhija med različnimi ljudstvi, med katerimi so prav Afričani igrali vlogo absolutnega Drugega oziroma skupine, ki najbolj odstopa od norme, ki jo je predstavljal beli evropski človek. Produciranje vednosti preko klasifikacij postane temeljna operacija vednosti, ki nas spremlja še danes. Hkrati z njo se pojavijo določeni koncepti in teorije, ki so ravno tako in v le delno spremenjeni obliki pomembni še danes.

Koncepti, ki so se vzpostavili v tem trenutku vsi slonijo na barvno kodiranih principih oziroma na rasi kot temeljnem konceptu, ki se je vzpostavil primarno v relaciji črni Afričani beli Evropejci. V smislu belosti ne kot barvi kože temveč teksta, ki vzame za resnično centralnost in reprezentativnost evropske izkušnje za svetovno zgodovino. (Mills, 1999: 19) Napredek, razum, liberalni režim avtonomnih racionalnih posameznikov delujočih znotraj moderne države slonijo na barvno kodiranih principih. Koncepti se vežejo izključno na evropsko subjektiviteto. Hkrati se na drugi strani nerazum, divjaštvo, živalstvo vežejo na črno Afriško identiteto oziroma raso, ki se kot koncept prvič pojavi v prvem historičnem trenutku in nas spremlja še danes. Okviri razmišljanja se tako zamejijo in Afričani skupaj z drugimi Neevropejci ne morejo biti reprezentirani kot enakovredni. Moč akademskega in intelektualnega diskurza o Afriki in Afričanih je temeljila na sposobnosti predstavitve organizirajočih mitov (napredka, živali, divjaka) kot dokazov in jih kot take vzpostaviti kot vodila za sedanost. (Grovgoui, 1996: 36)

Reprezentacije v prvem historičnem trenutku so postavile temelje za miselni okvir razdelitve sveta na serijo binarnih opozicij med katerimi bo v naslednjih dveh historičnih momentih glavno vlogo igrala opozicija civilizirani in necivilizirani. (Braathen, Bøås, Sæther, 2000: 5) Zahod je bil v naracijah konstruiran kot subjekt zgodovine medtem, ko so bili Neevropejci in še posebno Afričani in Afrika v teh naracijah predstavljeni kot pasivni. Drugi je tako preko procesa

objektifikacije postal devianca, ki ji nekaj manjka. (Braathen, Bøås, Sæther, 2000: 6) Črni Afričani so bili vse od vzpostavitve modernega mišljenja analizirani v smislu analize nenormalnosti. Pri tem so si filozofske interpretacije hierarhij ras in civilizacij z naravoslovnimi klasifikacijami ljudi medsebojno podajale legitimnost in so skupaj z drugimi intelektualnimi deli kot je leposlovje ter deskriptivnimi deli kolonialnih uradnikov tvorile arhiv vednosti o Afričanih in Afriki in s tem tudi arhiv³⁵ reprezentacij Afrike in Afričanov, ki je imel velik vpliv tudi na avtorje drugih treh ključnih trenutkov. Afričani se že v prvem historičnem trenutku vzpostavijo kot homogena skupina, ki jo naddeterminira njihova rasa v smislu njihove abnormalnosti napram univerzalni normi belega Evropejca.

Ključna razlika med prvim historičnim trenutkom in naslednjimi diskurzi je, da reprezentacije determinira diskurz modernega suženjstva, ki je sicer poddiskurz kolonialnega diskurza, vendar pa je specializiran na črne Afričane. Z razliko od kolonialnega in sodobnega razvojnega diskurza, ki mu kot vladajoča diskurza sledita, ni osnovan na prometejski ideji oz. je ta sprevržena. Sprevržena v tem smislu, da ne gre kot v obeh kasnejših diskurzih za prometejsko misijo rešiti domačine nevednosti in zaostalosti preko kolonizacije ali drugačnih oblik intervencij Zahoda, temveč naj bi bili ti rešeni z odhodom iz svoje domovine.

³⁵ Možnost vzpostavitve arhiva temelji na koherentnosti reprezentacij objekta vednosti. Le-ta je zagotovljena preko reprezentacijskih praks, ki tekste povezujejo z drugimi teksti znotraj določenega historičnega diskurza (ključnega trenutka). (Doty, 1998:9)

4. Drugi ključni historični trenutek: začetek obsežnih transformacij v Evropi in začetek prevlade kolonialnega diskurza v odnosu do Afrike

Kot ključna pogoja možnosti, ki uokvirjata reprezentacije Afrike in Afričanov, se v drugem historičnem trenutku vzpostavijo velike transformacije v Evropi ter razširitev kolonialnega diskurza na Afriko v smislu inkorporiranja idej abolicionističnega gibanja v vladajoči intelektualni in akademski diskurz. Klasifikacijsko mišljenje kot pogoj možnosti prvega historičnega trenutka se pri tem ohrani in nadgradi v obliki bioloških klasifikacij ljudi, ki so predstavljene v okviru analize biološkega diskurza in bioloških reprezentacij Afrike in Afričanov. Ključni del analize drugega historičnega momenta pa na drugi strani predstavlja analiza reprezentacij filozofskega diskurza. Predvsem v smislu osvetlitve prehoda iz suženjskega v kolonialni diskurz. Analiza reprezentacij misijonarskega in literarnega diskurza bo pri .

4.1. Družbene transformacije v Evropi

Konec 18. stoletja je v Evropi prišlo do transformacij, ki so dosegle globalen vpliv. Katalizatorja geneze sta bili obe revoluciji. Angleška industrijska in francoska politična revolucija³⁶, ki pa se ju, če se želimo izogniti mistificiranju obeh, ne sme obravnavati kot popolnoma ločeni in vezani le na eno sfero družbe. Hkrati sta obe neločljivo povezani z novim valom evropske kolonialne ekspanzije in s tem podrejanja celotnega sveta ter njegovo inkorporiranje v svetovni evropski kolonialni-kapitalistični sistem. Obe revoluciji sta (bili) preko institucionalizirane interperetacije znotraj vladajočega intelektualnega diskurza in politične inkorporacije vzpostavljeni kot mitični referenci, ki sta služili kot temeljni opravičili za novi val kolonializma oziroma vzpostavljanja globalne hegemonске pozicije Zahoda.

Industrijska revolucija in francoska politična revolucija nikoli nista bili stvari, ki bi ju k telosu gnala nekakšna notranja gonilna vzmet, ampak v času in prostoru spreminjajoč se in spremenljiv skupek razmerji ali razmerji med skupki razmerji. (Wolf, 1998a: 28) Evropske transformacije so bile znotraj Evrope dojete kot produkt zgodovinskih sil generiranih izključno v Evropi sami. Evropski razvoj se začne obravnavati kot *evropski čudež*, ki naj bi bil posledica izključno evropske genialnosti in ne kontingenčnih vplivov različnih ekonomskih, političnih in kulturnih povezav³⁷ z neevropskimi ljudstvi. Zgodovina postane pripoved o potovanju razuma in drugih vrlin, ki svoj vrh

³⁶ Pri obeh gre za vsedružbeno revolucijo, ki je ne moremo zamejiti le na eno sfero družbe, predvsem ob dejstvu, da je že sama delitev na sfere produkt vednosti producirane v okviru kapitalistično-disciplinarne družbe, ki se vzpostavi z obema revolucijama. Termina bo uporabljen le v smislu analitičnih orodji, ki nikakor ne fiksirata pomen le-teh transformacij.

³⁷ Pri tem je že sama delitev povezav na ekonomske, politične in kulturne produkt modernega načina mišljenja.

dosežejo ravno v evropski sedanosti. Intervencija v analizo transformacij je nujna prav zaradi izogibanja mistificiranja evropskih transformacij in z njo povezanih dosežkov.

Dualni revoluciji sta porodili sistem, ki je bil noviteta, saj je imel sposobnost za dejansko globalni doseg hkrati pa je bil dominiran s strani izjemno majhnega števila zahodno evropskih režimov. (Hobsbawm, 1987: 3-4) Sprožili sta obsežno transformacijo celotne družbe v smer kapitalističnega načina proizvodnje, ki je zahteval in bil rezultat vzpostavitve disciplinarne družbe, ter v smer političnega organiziranja v obliki moderne suverene nacionalne države. Gre za hkratno materialno in miselno transformacijo, ki je postala označevalec Evrope oziroma pripadnosti imaginarni entiteti Evrope, ki (naj bi) jo sestavljajo kapitalistične nacionalne države. Revoluciji sta podali vizualno manifestacijo razsvetljenskega slavljenja tehnološkega in miselnega napredka in s tem utrdili prepričanje v napredek človeške vednosti, racionalnosti, bogastva ter neustavljivi napredek produkcije, trgovine in ekonomske in znanstvene racionalnosti. Pomembno je tudi mesto, kjer sta se revolucijo pojavili namreč Anglija in Francija sta, kot najmočnejši imperialni sili in centra vednosti, predstavljala najpomembnejša ideološka pola. (Hobsbawm, 1987: 21)

V zvezi z vplivom na reprezentacije Afrike in Afričanov sta revoluciji pomembni z več vidikov. Angleška revolucija je pomenila začetek vzpostavljanja disciplinarne družbe. Kapitalistični način proizvodnje v smislu mehaniziranega tovarniškega sistema, ki producira v tako velikih količinah in s tako hitro padajočimi stroški, da ni več odvisen od obstoječega povpraševanja temveč kreira lastne trge, je pri tem igral ključno vlogo. Za razumevanje ambivalence abolicionističnega gibanja, ki ga bom analiziral v nadaljevanju, je potrebno razumeti, da je bil temeljna industrija revolucije, ki je posedovala nujno lastnost za začetek industrijske revolucije, in sicer hitre dobičke za tistega, ki bi lahko povečal svoje produkcijske kapacitete, bombažna industrija. Prva faza industrijske revolucije je namreč še razširila suženjske plantaže Karibov in južnih držav ZDA zaradi velikega povpraševanja angleških bombažnih predilnic. Bombažna industrija je bila namreč prva, ki je bila industrializirana. Izjemne kapacitete, izjemno povpraševanje ter izjemno število zaposlenih so jo postavili na pedestal industrij. Kar je industrija in sam kapitalistični način proizvodnje potreboval, je bila množica discipliniranih delavcev, ki bo sposobna zdržati tempo strojne proizvodnje sprva tkanin in kasneje množico drugih izdelkov. (Wolf, 1998b: 18-22) Praksa totalnih institucij kot je zapor se je tako morala prenesti na sfero proizvodnje v smislu, da je bila vsaka podrobnost v delu delavca skrbno opredeljena v pravilih, ki so postopoma vzpostavljali disciplino, s katero se je odpravila potreba po prisili oziroma neposrednem vidnem nadzoru. Da bi se to doseglo, je bil potreben celoten režim discipline in normalizacije. Discipliniranje tako postane temeljna oblika oziroma temeljna tehnologija oblasti,

katere namen je pojačati družbene oblasti preko povečanja produkcije, razvoja gospodarstva, razširitve izobrazbe in dviga nivoja javne morale. (Dotty, 1996: 114) Moderna oblast tako ni več le negativna sila prepovedi in prisile. Moderna oblast moramo razumeti kot proizvodno silo, ki subjekte svoje oblasti sama proizvaja. Produkti moderne oblasti so tako nastali na način delovanja na objekt ob hkratnem spoznavanju in registriranju učinkov tega delovanja.

Pomembnost le-tega za reprezentacije Afričanov in Afrike je v zavedanju, da sta vednost in oblast neločljivo povezani, saj ni podrejanja brez pridobivanja znanja niti vednosti brez podrejanja.³⁸ Znanje pridobljeno iz podrejenega objekta se vzpostavi na ravni norme, ki ločuje med normalnim in abnormalnim in omogoči izključitev tistega, kar ni v skladu z normami okoli katerih se hierarhizira posameznik. (Lušič, Kurnik, 2000: 191-193, 195) Norme so preko *politične ekonomije resnice* v disciplinarni družbi sprejete kot resnične in hkrati popolnoma ločene od oblasti. Spoznavanje v tako vzpostavljenem režimu resnice (Foucault) ali režimu svetovne slike (Heidegger) ni zamišljeno kot izvajanje oblasti. *Resnice* se ponotranjijo preko kroženja po celotni družbi, ki ga določa *politična ekonomija resnice*. To pa po Foucaultu določa 5 temeljnih lastnosti:

Resnica je osrediščena v obliki znanstvenega diskurza in institucij, ki ga proizvajajo; podvržena je konstantnem ekonomskemu in političnemu draženju; je objekt, v različnih oblikah, izjemne difuzije in konzumacije (cirkulacije preko aparatov izobraževanja in informacij katerih doseg je v družbenem telesu relativno širok, ki pa je podvržen določenim strogim omejitvam); je producirana ter prenašana pod nadzorom dominantnih, če ne ekskluzivnih, nekaj velikih političnih in ekonomskih aparatov (univerze, vojske, pisanja, (kasneje) medijev); končno je vprašanje cele politične debate in družbene konfrontacije (ideoloških bojev). (Foucault v Dotty, 1998: 145)

V luči neločljive povezanosti med vednostjo in oblastjo v zahodni disciplinarni družbi je pojav družbenih ved in z njimi širšega pojava človeka kot objekta znanosti razumljiv. Za samo delovanje kapitalistične disciplinarne družbe so bile tako nujno potrebne družbene znanosti, kar pa ne pomeni, da so bile naravoslovne znanosti nepomembne, saj so se tudi te transformirale z vzpostavljanjem moderne družbe in so služile kot vir legitimacije *resnicam* družboslovnih ved. Še več naravoslovne znanosti so od konca 18. stoletja služile kot model za progresivno implementacijo družboslovnih ved. Nova metodološka omrežja so povezovala družbena dejstva s fizičnimi fenomeni. Družbene vede so tako poskušale posnemati naravoslovne z redukcijo družbenega

³⁸ Simplificiran vendar zelo ilustrativen primer za povezanost oblasti in vednosti je Hobsbawmov opazek, da se konec 18. stoletja prvič zgodi, da v vlado stopijo znanstveniki. (Hobsbawm 1987: 287)

obnašanja in kultur na *znanstvene paradigme*. (Mudimbe, 1988: 17) Družbene vede so se razvijale hkrati z napredovanjem kapitalističnega načina proizvodnje, ki je sredi 19. stoletja postal hegemonski. Klasifikacija na določene sfere kot so ekonomija gospodarstvo, politika ni bila nevtralna reprezentacija družbe in sveta temveč je bila neločljivo povezana s samim delovanjem zahodne kapitalistične disciplinarne družbe. Vednost v obliki družbenih ved in odnosi oblasti tako konstituirajo drug drugega s tem ko preoblikujejo družbeni svet v obliko, ki je hkrati vodljiva, doumljiva in medsebojno odvisna. (Simmons, 1996: 27) Družboslovne vede so hkrati s produciranjem vednosti o določeni sferi to sfero dejansko vzpostavljale kot ločeno od celotne družbe. Tako vzpostavljena sfera naj bi pri tem sledila tudi svojim specifičnim zakonom.

Ključna družboslovna veda za vzpostavljanje Afrike in Afričanov kot tudi drugih Neevropejcev je bila antropologija. Antropologija je odločilno pripomogla k naturalizaciji konstruktov (sfere) drugih ved kot so gospodarstvo, politika, religija itd. kot temeljne elemente vseh družb, kot preddružbene in univerzalne, čeprav gre za specifično delitev kapitalistične disciplinarne družbe. V kateri so ljudje in narava razdeljeni na dele (posameznike-*Homo economicuse* in *Homo politicuse* ter surovine), z namenom, da se jih rekombinira v tržno blago in objekte menjave in vednosti. (Escobar, 1995: 58-61) Delitev družbe na različne sfere ne navajajo le k razmišljanju, "da so razmerja v določeni sferi samostojna in obenem sama svoj vzrok ne glede na vpliv drugih sfer (Wolf, 1998a: 31)" temveč preneseno na svetovno raven, na kateri antropologija operira, implicira, da so posamezne družbe popolnoma ločene med seboj in s tem neposredno racionalizira idejo *evropskega razvojnega čudeža* kot rezultata izključno evropske genialnosti. Antropologija je v veliki meri pomenila racionalizacijo vzpostavljačega kapitalističnega mednarodnega sistema v katerem so zahodne družbe glede na merila, ki so jih same vzpostavile, zasedale vrhove oziroma center in možgane mednarodne delitve dela in so bile zato interpretirane kot predstavnice najrazvitejše v veliko primerih tudi zadnje faze v zamišljenem kontinuiranem razvoju ali napredku človeštva.

Čeprav se je antropologija ukvarjala z neevropskimi ljudstvi, se jo lahko kot ostale družbene vede razume le v kontekstu njenega epistemološkega področja možnosti. Zgodovina antropologije in vseh družboslovnih znanosti tako kot njihovi trendi, resnice, izkustva, izhajajo iz določenega prostora, govorijo iz njega ter primarno o njem. Glavna os raziskovanja antropologije tako ni opis sprva *divjakov*, ki se z vzponom evolucionizma rekodirajo v primitivce in primitivne družbe, temveč vprašanje lastnih motivov in zgodovine epistemološkega področja, ki jo omogoča in v katerem je vzcvetela kot retrospektiven ali perspektiven filozofski diskurz. Antropologije ni mogoče ločiti od svoje epistemološke geneze in svojih korenin in je kot vse znanosti odvisna od točno določenega okvira brez katerega ni družboslovne znanosti ne antropologije. (Mudimbe,

1988:19) Obstaja namreč določen položaj zahodnega razuma, ki je bil konstituiran v njegovi zgodovini in, ki uokvirja temelje za odnose, ki jih lahko ima z vsemi drugimi družbami, tudi z družbo v kateri se je historično pojavil. (Foucault, 2002: 411) Ambivalentni položaja človeka, ki nastopa hkrati kot objekt znanja in subjekt, ki ve, je v temelju vseh družboslovnih znanosti tudi antropologija. Antropologija kolonialnega obdobja je dejansko ključna veda za osvetlitev tega problema, "saj je *človek* tako epistemološko kot praktično razdeljen med objekt in subjekt na osnovi rasnih in etničnih razlik." (Chow, 1998: 167) Ali kot pravi Heidegger: "Antropologija je tista interpretacija človeka, ki v samem temelju ve, kaj človek je in se zato nikoli ne more vprašati, kdo je ta človek. S tem vprašanjem bi se namreč priznala kot pretreseno in premagano." (Heidegger v Mudimbe, 1994: 4)

Binarij, na eni strani civiliziranih modernih Evropejcev in na drugi neciviliziranih zaostalih Afričanov, je sam pogoj možnosti obstoja antropoloških izjav o Afričanih in Afriki. Antropologija je osredotočena na Drugega, je filozofija obsedena z individualizmom zahodnega Sebstva, ki ji onemogoča samorefleksijo. (Rigby, 1996: 3) Antropologija brez kolonializma, se pravi nujnosti obstoja neenakih možnosti pri produkciji reprezentacij med koloniziranimi in kolonizatorji, ni bila mogoča. Superiorni evropski subjekt pomeni temeljno paradigmo tako filozofov kot družboslovcev in naravoslovcev (predvsem medicine in biologije).

Vzpostavljanje kolonialnega diskurza (preko mita o Afriki kot temnem kontinentu) ni le rezultat vzpostavljanjem disciplinarne družbe in z njo povezanih družboslovnih ved, temveč tudi s hkratnim vzpostavljanjem imperialne družbe, katere temeljna orientacijska točka je bila francoska revolucija.

Francoska revolucija se vzpostavi kot model revolucije za Evropo. Z njo se reificirajo koncepti nacije in nacionalizma in z njima povezane suverene nacionalne države, ki edina lahko omogoča delovanje avtonomnemu racionalnemu subjektu. Nacionalna država v mednarodnih odnosih pomeni nekakšno analogijo racionalnega avtonomnega posameznika na ravni družbene organizacije. Ravno tako se reificirajo glavne ideje klasičnega liberalizma, ki s tem dobijo mitološki status, od prostega trga do avtonomnega svobodnega racionalnega posameznika. Podobno kot kapitalistični način dela tudi izum totalne vojne, v kateri se mobilizirajo resursi celotne družbe preko obveznega služenja vojske, racionalizacije hrane, strogo kontrolirane vojaške ekonomije in skorajšnje abolicije razlike med vojaki in civilisti, racionalizirane preko ekumenstva francoske revolucije in ideje nacije, pogojuje disciplinarno družbo. (Hobsbawm, 1987: 53-67) Francoska revolucija je za reprezentacije Neevropejcev pomembna predvsem zaradi svojega ekumenizma v smislu širjenja civilizacije in svobode, saj so bile vojske francoske revolucije poslani v svet z namenom, da bi ga revolucionirale oziroma 'vsilile' svobodo in 'prebudile' nacije.

Glavne liberalistične ideje francoske revolucije so bile kljub ali na drugi strani prav zaradi ostre kontrarevolucije, sestavljene iz zanimive zveze med političnimi tvorbami starih režimov in Anglijo kot prvo *moderno državo*, ki je omilila najbolj emancipatorne elemente teh idej, prevzete na območju, ki se je preko njih dejansko prvič sekularno in s tem moderno definiralo, to je območju Evrope. Preko vzpostavljanja narodov po Evropi, kot neposredne posledice revolucije v Franciji, se je vzpostavila tudi prej predvsem na krščanstvu temelječa evropska civilizacija. Tako so se na eni strani vzpostavile nacionalne države, kot edina inteligibilna oblika politične organizacije v Evropi, ki naj bi zamejevala novo obliko imaginarne skupnosti-nacijo, hkrati pa se je vzpostavila evropska civilizacija, ki je zaobjela te novo rojene nacionalne države in njihove prebivalce-državljanke (le tisti del njihovih prebivalcev, ki je izpolnjeval preko moderne vednosti vzpostavljene kriterije avtonomnih racionalnih posameznikov). Hkrati z vzpostavljanjem evropske civilizacije se je s francosko revolucijo vzpostavil prometejski mit v smislu evropske (zahodne) civilizacije kot prinašalke ognja beri prave civilizacije celotnemu človeštvu.

Ideja civilizacije je tako v nasprotju z idejo nacije oziroma nacionalizma, s katero si deli osnovno operacijo vseh imaginarnih skupnosti to je izključevanje navzven in homogenizacija navznoter, apelira na višji transcendentalni izvor vednosti in avtoritete, ki je sposobna zaobjeti drugega, kar z idejo nacije ni možno. Ideja zahodne (evropske) civilizacije je pomembna prav zaradi tega, ker je zmožna zajeti civilizacijsko misijo v smislu ne le podjarmljenje drugega temveč dejanje, ki naj bi si ga drugi želeli. (Duara, 2004: 2) Tako kot francoski vojaki so kolonialisti novega vala kolonizacije legitimirali in racionalizirali svoje osvajanje na osnovi prinašanja luči in osvoboditve izpod tiranije zaostalosti, nesvobode, emocionalnosti, ki je bila v primeru kolonialistov nadgrajena z dosežkom industrijske revolucije, namreč navidezno neomejene produkcije dobrin in s tem vizualne manifestacije zamišljene superiornosti Evrope.

Kolonializem kodiran v civilizacijsko misijo je bil tako ukoreninjen v sekularni koncept razuma, v okviru človekovih pravic in pravic državljanke. (Mignolo, 2000: 280) Preko angleške industrijske in francoske politične revolucije ter z njima neločljivo povezano popularizacijo in naturalizacijo konceptov moderne, je prometejev mit povezan s produkcijsko močjo kapitalističnega načina proizvodnje vzpostavil pogoje možnosti za pojav paradigme o nujnosti in dolžnosti, da se evropske gospodarsko politične strukture razširijo na *nerazsvetljena* območja, ki so morala biti preko vednosti najprej konstruirana kot taka.

4.2. Abolicionizem in prvi kolonialni projekti v Afriki

Drugi ključni pogoj možnosti za reprezentacije Afrike in Afričanov v drugem historičnem trenutku je pomenila popularizacija idej abolicionističnega gibanja ter njihova transformacija in inkorporacija v vladajoči diskurz o Afriki in Afričanih.

Čeprav abolicionistično gibanje predhodi politično in industrijsko revolucijo, svoj zagon dobi šele z njima. Abolicionistične ideje so bile tesno prepletene z idejami in koncepti naturaliziranimi preko obeh revolucij. Gibanje je tako na eni strani črpalo iz že v razsvetljenstvu vzpostavljenih idej oziroma retorike svobode in pravic (nacije, dela, trgovine, posameznika), na drugi pa je utemeljeno na materialni bazi industrijske proizvodnje na osnovi katere so bile suženjske kolonije smatrane za zaostale. (Pieterse, 1995b: 57-58)

Popularizacija gibanja sprva v Angliji in kasneje še v drugih zahodnih imperialnih silah je bila tesno povezana z ekonomskimi pogoji. Anglija si je zakonodajo proti suženjstvu lahko privoščila šele takrat ko je bilo to ekonomsko smiselno, in sicer leta 1807³⁹, ko je razglasila prepoved trgovanja s sužnji na svojih ozemljih. Z izgubo ZDA je Anglija izgubila velik sužnjelastniški teritorij. Pri tem je potrebno poudariti, da se šele leta 1820 pojavi prvo gibanje, ki se je zavzemalo za odpravo suženjstva. Pred tem je bilo abolicionistično gibanje usmerjeno izključno v odpravo trgovine s sužnji. Kot vodilna industrijska sila je Anglija uporabila abolicijo kot način delovanja proti interesom svojih tekmecev, ki so bili še vedno v veliki meri usmerjeni v plantažno ekonomijo temelječo na suženjski delovni sili. (Brantlinger, 1995a: 186)

Realizacija abolicionističnih idej je bila tako tesno povezana s samim razvojem kapitalističnega načina proizvodnje in širjenjem družbeno politične organiziranosti, ki jo je zamejila francoska revolucija. Ravno tako je bila tesno povezana z utrditvijo in širjenjem rasnega mišljenja. Če je rasa v prvem historičnem trenutku igrala vlogo legitimacije črnega suženjstva na kolonialnih plantažah v luči vzpostavljanja konceptov človekovih pravic in avtonomnega svobodnega racionalnega posameznika, v obdobju abolicionistične propagande igra vlogo tampona med abolicijo in enakostjo⁴⁰. Rasa je tako ponovno postala odgovor na vprašanje *problema svobode* v smislu preko rase omejene emancipacije. (Pieterse, 1995a: 59)

Z inkorporiranjem abolicionističnih idej v vladajoči diskurz se vzpostavi tudi novo branje Afrike. Popularizacija abolicije namreč vzpostavi novi mit Afrike kot temnega kontinenta, ki je povezal vse prejšnje in tudi kasnejše mite o Afričanih kot so na primer miti o divjaku, živali, otroku in ženski ter *Homo ancestralis* in skulariziranim hamitskem mitu. Pomen abolicije je

³⁹ 1815 ji sledi Francija, vsesplošna abolicija suženjstva pa je sprejeta v Angliji 1833 v Franciji 1848. Suženjstvo kot sistem ekonomskega izkoriščanja se uradno ukine šele proti koncu 19. stoletja. (Curtin, 1964: 148; Cohen, 1980: 190)

⁴⁰ Abolicionistične reprezentacije Afričana na komičen način vendar zelo pronicljivo opredeli v svoji karikaturi abolicionista iz leta 1844 francoski karikaturist Honore Daumier, kjer beli abolicionist svojo brco črncu pospremi z naslednjimi besedami: 'Prepovedal sem, da me kličeš gospodar. Vedi, da so vsi ljudje bratje, žival.' (karikatura se nahaja v Cohen, 1980: 208)

predvsem v tem, da je sprožila spremembo slike Evropejcev o samih sebi. Evropejci so se namreč vedno manj videli v vlogi trgovcev s sužnji ter vedno bolj kot potencialni rešitelji Afrike. Krivda se je vedno bolj projecirala na Afričane same, ki so ohranjali trgovino s sužnji kot glavno obliko ekonomske izmenjave. (Bratlinger, 1995b: 192)

Reprezentacije konstruirane preko mita o plemenitem divjaku, ki prebiva v notranjosti kontinenta so izpodrinile reprezentacije o skrajno divjih, neracionalnih, živalskih ljudeh, ki jih mora Evropa rešiti njihove nesreče. Mit temnega kontinenta je postal ne le eden glavnih legitimatorjev in moralnih virov imperializma temveč je kot temeljni element vzpostavljačega kolonialnega diskurza zahteval imperij, kar je pomenilo, da gre pri mitu temnega kontinenta za komplementarni mit prometejskega mita vzpostavljenega preko temeljnih družbenih transformacij v Evropi.

Mit temnega kontinenta tako kot z njim neločljivo povezani drugi miti o Afričanih nikakor ni statičen temveč je vedno znova interpretiran in re-interpretiran s spremembami na področju produkcije vednosti. Kar mite povezuje, je njihovo vzpostavljanje nenormalnosti (divjosti, primitivnosti) afriškega/črnskega značaja oziroma rase kot binarne opozicije evropske normalnosti v okviru ideje napredka (kasneje evolucionizma), ki je v tem historičnem momentu pričela svoj zmagoviti pohod.

Hkrati pa so novo vzpostavljen družbene vede natančneje opredelile univerzalne faze družbenega razvoja od katerih ni bilo nobenega odstopanja. Razvoj je imel samo eno univerzalno in uniformno smer in to je v smeri in preko fazah, ki so bile značilne za Evropo. V luči predpostavke o uniformnosti v evoluciji univerzalne zgodovine so tako zagovorniki imperializma prišli do zaključka, da so kulturne variacije, ki so jih opazili drugje in fizičnih karakteristik drugih, povzročene s strani notranjih (mentalnih sposobnosti) in zunanjih (okoljskih) *napak*. (Grovgoui, 1998: 37)

Te zaključke so potrjevali tako znanstveno klasificiranje in proučevanje ras kot poročila raziskovalcev, misijonarjev in administratorjev iz Afrike ter filozofov in družboslovcev, ki so na osnovi *znanstvenih dokazov* o neenakosti ras vzpostavljali rasne/rasistične teorije univerzalne zgodovine v katerih so Afrika in Afričani reprezetirani kot ljudje brez zgodovine ali pa na najnižji stopnji oziroma fazi univerzalnega razvoja. Pogled na človeški razvoj je pripravno izhajal iz episteme znanstvene vednosti, ki je zagovarjala hierarhijo med rasami v preobledi izboljšanja evropskega *razumevanja* drugega. (Grovgoui, 1998: 38) V tem kontekstu so tako filozofija, biologija, medicina, sociologija, fizična antropologija (v dobi neposredne osvojitve se zopet poveže z etnologijo), etnologija predpostavkam oziroma mitom o Afriki kot temnemu kontinentu nadele avtoriteto znanstvenosti. V prejšnjem historičnem momentu vzpostavljen koncept rase se ne

le ohrani temveč se vzpostavi kot znanstveno dejstvo in temeljno orodje za razlago pomanjkljivosti Afričanov in afriških družb pri čemer je deloval hkrati s spolnimi kategorijami (Afričani kot ženske) kot z analogijami na opozicijo roditelj/otrok ter z živalskimi metaforami. Rasistični diskurz je bil sprejet kot resnična in natančna(znanstvena) reprezentacija realnosti. (Dotty, 2000: 168)

Materialna stran spremenjenega pogleda na Afriko oz. popularizacije abolicionističnih idej je bila vidna v različnih projektih zahodnih sil v Afriki, ki so dejansko pomenila zgodnji pojav ideje o kolonizaciji Afrike oz. prehod iz suženjskega diskurza v kolonialni diskurz. Reprezentacije, ki so spremljale te prve projekte, so še vsebovale del evropske krivde za suženjstvo, ki se je v kasnejših popolnoma izgubila. Kljub temu pa se je glavna racionalizacija evropskih vdorov v smislu rešitve Afričanov že vzpostavila. Medtem ko je bil mit temnega kontinenta v veliki meri vzpostavljen na osnovi Hobbesianskega naravnega stanja, so bile reprezentacije prvih vdorov vzpostavljene na osnovi Rousseaujeve slike naravnega stanja, ki ga je zmotila tuja prisotnost.

Afričane bili vzpostavljeni kot na eni strani pasivne žrtve trgovine s sužnji, ki naj bi Afriki in Afričanom prinašala propad v divjaštvo in katere negativni rezultati so vidni v despotiji obalnih kraljestev. Na drugi strani pa so bile reprezentacije vzpostavljene na mitu, ki je do določene mere komplementaren tudi mitu o temnem kontinentu, in sicer mitu o Afričanih kot naddeterminiranih s strani celine. V luči Rousseaujevega mita o dobrem divjaku se je v racionalizaciji prvih projektov vzpostavil mit o preobilnem oz. prebogatem okolju predvsem v notranjosti kontinenta, ki naj bi uspal duha Afričanom in jih ujel v nekakšno harmonično pastoralno naravno stanje.

Prvi projekti v Afriki so tako temeljili na mitu Afrike kot neizmerno bogati celini na kateri bi se lahko uredile plantaže namesto, da se sužnje vozi čez atlantski ocean. Tako v angleškem projektu Sierra Leoneja kot v francoskem projektu Senegala je bila prisotna fiziokratska ideja zemlje kot največjega bogastva, ter preko industrijske revolucije preobražen pogled na delo, ki naj bi bilo samo na sebi dobro kot motor civilizacije in vsega napredka. Vzpostavila se je enostavna enačba delo=civilizacija. (Curtin, 1964: 62) Oba projekta sta temeljila na ideji vzpostavitve plantaž v Afriki, ki bi temeljile na svobodnem delu, s čimer naj bi se izpolnili zakoni človečnosti. Z obema projektoma se naredi prvi korak v smer neposredne zasedbe Afriškega kontinenta, ki pa se je dejansko izpeljala šele čez nekaj desetletji.

Evropsko vpletanje v Afriko je bilo tako v prvi fazi, v fazi omenjenih dveh projektov, reprezentirano kot popravljanje škode, ki jo je naredila trgovina s sužnji ter hkratna obogatitev

Evropejcev, ki bodo Afričane naučili učinkovite izrabe domnevno neomejenih bogastev kontinenta. (Cutrin, 1964: 90-114; Cohen, 1980: 148-66; Brantlinger, 1995b: 187) Vsi projekti so bili organizirani na osnovi ideje delitve dela, ki naj bi edina omogočala ekonomski in s tem civilizacijski napredek in hkrati na osnovi koncepta rase. Tako ni šlo le za delitev dela temveč za rasno delitev dela v smislu Afričani naj bi delali, Evropejci pa nadzirali. (Curtin, 1964: 116) Vse v smislu abolicionistične triade (krščanstvo, trgovina, izobrazba).

Preko projektov, ki so sicer v prvem poskusu propadli, se je vprašanje glede temeljnih oblik civiliziranja Afrike in Afričanov, ki jo na eni strani predstavlja komercialna ekspanzija (s trgovino) in intelektualna ekspanzija (trgovina bi proizvedla nekakšen *spill over* efekt evropskih vrednot, zato naj bi poskrbeli tudi krščanski misijonarji) ter na drugi strani neposredna osvojitve ozemlja z namenom naučiti Afričane proizvajati stvari, ki jih bodo namesto sužnjev lahko prodajali Evropejcem, nagibalo vedno bolj v smeri neposredne osvojitve Afrike.

4.3. Reprezentacije Afričanov in Afrike v obdobju velikih evropskih transformacij

Kompleksnost in razvejanost diskurza o Afriki in Afričanih se je v drugem historičnem trenutku zelo povečala hkrati pa so reprezentacije preko avtoritete naravoslovnih, družboslovnih znanosti ter filozofije pridobile status neovrgljivih resnic. Krog legitimiranja med diskurzi se je v tem obdobju še okreplil.

4.3.1. Naravoslovni diskurz

Naravoslovni diskurz je še vedno v veliki meri gradil na klasifikacijah ljudi. Vendar je obstajala pomembna razlika med klasifikacijami prve in druge diskurzivne formacije. Klasifikacije drugega historičnega trenutka so namreč svojo hierarhijo legitimirale na osnovi znanstvenih metode merjenja predvsem na osnovi komparativne anatomije.

Nemec Friederich Blumenbach⁴¹ je glede na svoje raziskave lobanj klasificiral človeško vrsto na pet človeških ras: kavkazijska (*belci*), mongolijska (*rumena rasa*), malajska (*rjava rasa*), Ameriška (*rdeča rasa*) in etiopijska (*črna rasa*) rasa. Ta klasifikacija je ponekod prisotna še danes. Pomembnost Blumenbachovega dela je v tem, da je bil eden prvih, ki je fiziološke

⁴¹ Blumenbach ima zelo zanimivo kariero, saj ob srečanju z v njegovih besedah *zum verliben schöne Negres* (za zaljubiti lepa črnka) spremeni mnenje in popolnoma zavrne temelje rasne doktrine. Afričani naj bi se tako kot Evropejci med seboj bistveno razlikovali in naj bi imeli dobre naravne lastnosti. Blumenbach postane občudovalec Afričanov. (Pieterse, 1995a: 47) V svojih prizadevanjih po rušenju predsodkov je zbral biografije pomembnih črncev v Evropi, ki so s svoji uspehom negirali rasno doktrino. Pri tem seveda še zdaleč ni bil tako prodoren kot s svojo klasifikacijo. (Curtin, 1980: 47) Njegov upor kaže na nemožnost popolne fiksacije pomena označevalca.

karakteristike, dognane preko znanstvene metode merjenja, povezal s psihološkimi. Nagnjeno čelo in temnejša barva Afričanov naj bi bila tako dokaz o bližnji sorodnosti s primati v smislu. Tudi Blumenbach tako kot mnogi akademiki v prvi diskurzivni formaciji pri klasifikaciji človeških ras ne upošteva svoje lastne metodologije. Barva kože šimpanza je pod njegovo dlako namreč bolj bela od barve povprečnega *kavkazijca* ravno tako imajo orangutan in določene druge opice čela tako visoka kot *kavkazijci*. (Pieterse, 1995a: 45-48; Curtin, 1980: 39) Nedoslednosti Blumenbachove analize in njegova kasnejša negacija le-te analize je bila v luči reprezentacije Afričanov in Afrike popolnoma utišana. Njegovo uporabo znanstvene metode pri vzpostavljanju rasne hierarhije so prevzemali v obeh najpomembnejših centrih vednosti Veliki Britaniji in Franciji. Hkrati se tako v Veliki Britaniji pojavijo dela temelječa na analizah zelo podobnih Blumenbachovi.

V Veliki Britaniji doktor iz Manchestra Charles White leta 1799 izda delo *An Account of the Regular Graduations in Man*, v kateri dokaže, da je Evropejec nad vsemi drugimi rasami. Kot pravi: "Kje drugje kot pri Evropejcu bi lahko našli tako plemenito oblikovano glavo, ki vsebuje tako količino možganov...? Kje tako navpičen obraz, lepo oblikovan nos in okroglo brado? Kje tako raznolikost sposobnosti in polnost izraza...te roznata lica in koralne ustnice?"(White v Lindqvist, 1996: 101) Svoje teze je White podkrepil s serijo obraznih profilov različnih ras, ki so imele zelo velik vpliv na britansko dožemanje črncev.

Podobno kot Blumenbachove trditve so imele Whietove trditve izjemno veliko avtoriteto, ki so jo v teku 19.stoletja v Evropi še povečevale. (Lindquist, 1996: 99-101) Najpomembnejše predpostavke za razumevanje razvoja reprezentacij črncev pa se pojavijo v Franciji predvsem v delih Jeana Cuviera in Jaques Lamarcka.

V svojem predavanju iz leta 1799 Cuvier postavi tezo, ki že zelo spominja na biološki evolucionizem. Cuvier je bil eden prvih, ki je trdil, da so določene vrste izumrle. To je bilo, v luči še vedno prevladujoče krščanske razlage življenja na zemlji, nedoumljivo. Trdil je, da ni šlo za mirno izginotje temveč za masaker določenih vrst. Vse nove vrste, ki so se pojavile naj bi ravno tako korakale proti izumrtju. Cuvier je to imenoval *Zemljine revolucije* v katerih nove vrste zamenjajo stare. Njegova misel je skupaj z Lamarckovo pomenila vzpostavitev dodatne racionalizacije za razmišljanje v smeri ideje o uničenju manj intelektualnih ras. Zgodnji evolucionistični pristop je lepo viden v njegovi klasifikaciji ljudi v svojem 16 delnem opusu *The Animal Kingdom (1827-1835)*, kjer se na eni strani poslužuje nekaterih evolucionističnih predpostavk na drugi pa se lepo prilega biblijski klasifikaciji ljudi na tri rase. To so kavkazijska rasa, mongolska rasa in črna rasa, ki se lepo prilegajo biblijskim Jafetu, Semu in Hamu. Ta klasifikacija zamenja do takrat najbolj vplivno Blumenbachovo klasifikacijo. Njegov opis

Afričanov je izjemno bogat z različnimi elementi raprezentacije Afrike in Afričanov. Logika binarnih opozicij se lepo vidi v primerjavi opisa kavkazijca in črnca. Tako so:

Kavkazijci, h katerimi sami pripadamo, se odlikujejo po svoji lepi obliki glave, ki je podobna popolnemu ovalu. Značilna je tudi izjemna variacija v strukturi in barvi las. Iz te vrste so se razvile najbolj civilizirane nacije in so kot take splošno izvajale dominacijo nad ostalim človeštvom... Črnska rasa je omejena na območje južno od pogorja Atlas. Njena značilnosti so črna barva kože, skodrani lasje, stisnjena lobanja in ploski nos. Glede na spodnji del obraza in debeline ust se manifestno približa opičjemu plemenu. Horde, ki sestavljajo to vrsto so vedno ostale v stanju popolnega barbarstva. (Cuvier v Curtin, 1980: 231)

Cuvier svojo reprezentacijo črnca vzpostavi preko mita o živali ter z njim neločljivo povezanim novim mitom temnega kontinenta. Tudi Cuvier pri klasifikaciji ljudi popolnoma zanemari svoje predpostavke. Še posebno je pri tem potrebno izpostaviti njegove pomisleke o komparativni anatomiji pri klasifikaciji živih bitji. Pravi namreč, da je od izbora organa odvisna hierarhija živali. Povezave naj bi bile v obliki mreže in ne lestev in vsaka hierarhična ureditev naj bi bila možna le preko arbitrarne izbire določenega organa. V luči vzpostavljanja evropske superiornosti na osnovi 'znanstvenih' dokazov pa ga tak pomislek ni oviral pri vzpostavitvi rigidne hierarhije ljudi. (Pieterse, 1988: 42; Curtin, 1980: 228-31; Lindqvist, 1996: 97-99)

Istočasno s Cuvierom tudi Lamarck klasificira ljudi (razdeli jih v 6 ras s standardno pozicijo Evropejcev kot norme in Afričanov kot najbolj oddaljenih od le-te), vendar pa v nasprotju s Cuvierovo klasifikacijo njegova še zdaleč ni imela takega vpliva. Lamarck je veliko bolj pomemben v smislu vpeljevanja evolucije na področje biologije. Predvsem njegovo enačenje evolucije z napredkom je odločilnega pomena za razumevanje reprezentacij Afrike in Afričanov ne le na področju naravoslovja temveč tudi na področju filozofije in družboslovja. Lamarck je evolucijo razumel kot proces linearnega razvoja, ki vodi v vedno razvitejše faze in oblike gibanja. (Godina, 1998: 35) Pomembnost za reprezentacije Afričanov Lamarcka leži tudi v njegovi transformacije okoljske teorije, saj gre za enega prvih primerov biološko konstruirane rasne superiornosti. Menil je namreč, da so lastnosti sicer oblikovane glede na okolje, vendar pa te postanejo dedne in se lahko spremenijo le v teku tisočletji. Inferiorne attribute črncev naj bi tako oblikovalo okolje vendar so le-te lastnosti hkrati obravnavane kot dedne in se zato ne morejo spremeniti le s preselitvijo v drugo okolje temveč so za to potrebne številne generacije. (Cohen, 1980: 211) Afričani naj bi bili tako 'obsojeni' na svojo inferiornost za dlje, kot pa je to domnevala večina razsvetljencev.

Naravoslovne klasifikacije ljudi s pozicioniranjem črncev na najnižje mesto na osnovi znanstvenih metod so bile izhodišče za vzpostavljanje ne le reprezentacij črncev v filozofskih in družboslovnih delih, temveč so skupaj s filozofskimi reprezentacijami vplivale na zbiranje *materialnih dokazov* o afriški inferiornosti v obliki poročil raziskovalcev, misijonarjev in administratorjev, ki so dejansko popularizirali mit o temnem kontinentu, ki se je tako priključil drugim dvema najpomembnejšima mitoma o Afričanih kot divjakih in živalih. Teoretsko vzpostavljanje mita o temnem kontinentu pa je bila locirano v sfero filozofskih reprezentacij.

4.3.2. Kant

Eden prvih filozofov, ki je vzpostavil nekatere najpomembnejše elemente reprezentacij Afričanov, ki je rasno razmišljanje kot temelj novih kolonialnih osvojitvev dvignil na teoretsko raven, je bil Immanuel Kant. Danes v času novega obujanja njegovih idej se to rado pozablja⁴². Celoten njegov filozofski projekt operira na osnovi implicite razlike v sposobnosti določenih ljudi. Temelje svoje rasne teorije Kant postavi že v letu 1764 objavljenem delu *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen* (Opažanja o občutku lepega in sublimesga). Tako v opombi pravi, da:

Črnci Afrike že po naravi nimajo občutkov, ki bi se dvignili nad nivo površnosti. Gospod Hume iziva vsakogar naj mu navede en primer pri katerem je črncem pokazal talent ter trdi, da med sto tisočimi črnci, ki so bili prepeljani iz njihovih dežel, čeprav so bili nekateri med njimi izpuščeni, ni bil najden noben, ki bi dosegel kaj omembe vrednega na področju znanosti ali katerekoli druge kvalitete, čeprav se med belci nenehno pojavljajo posamezniki, ki se dvignejo iz najnižjih razmer na osnovi njihovih kvalitet ter tako pridobijo spoštovanje sveta. (Kant v Judy, 1991: 7)

V istem delu teksta Kant še bolj jasno razvije svojo idejo o implikaciji barve kože za umske sposobnosti. Ko pravi: "Oče Labat poroča, da mu je črnski tesar, kateremu je očital ošabno ravnanja s svojo ženo odgovoril: "Vi belci ste res bedaki, najprej ste izjemno popustljivi do svojih žena potem pa se pritožujete, ko zaradi njih znorite." In lahko, da je v tem nekaj nad čimer se je mogoče zamisliti; vendar pa na kratko, ta človek je bil črn od nog do glave, jasen dokaz, da je bilo tisto kar je rekel neumno. " (Kant v Judy, 1991: 8)

Na osnovi bolj literarne kot filozofske Humove opombe Kant v drugi trditvi izvede operacijo izenačevanja črn barve kože ter neumnosti, implicira izvorno neenakost, katerega eksplicitnega

⁴² Eze to pozabljanje Kantove rasne/rasistične obarvanosti njegove misli pripisuje želji videti Kanta kot čistega filozofa, ki se ukvarja z rasno nevtralnimi filozofskimi temami. (Eze, 1998: 103)

dokazovanja se loti v kasnejših delih. Zgornji dve trditvi predpostavljata hierarhijo ras v katerem beli evropski subjekt igra vrhovnega arbitra ter ideala oziroma edino pravo eksistenco. Njegova argumentacija v tem delu je še pod prevladujočim vplivom prvega historičnega momenta, ki pa se v njegovih kasnejših idejah umakne oziroma inkorporira v drugi historični moment, "v katerem se s pojavom koncepta človeka ustvari kategorija Zgodovine, ki postulira pomanjkanje v (surovem) človeku in nato zariše teleologijo napredka zavesti osrediščeno okoli ideje volje, ki se prepleta s fokusom na temporalnosti." (Murray, 1994: 55)

Na podlagi misli prisotnih v Opažanjih se Kant v svojem leta 1775 izdanem predavanju *O različnih rasah ljudi* loti lastne klasifikacije ljudi, ki presega literarne opise svojih filozofskih predhodnikov, pri čemer naredi hierarhično tabelo v kateri ljudstva sveta razdeli na štiri rasne skupine. Pri tem prevzame določene ideje prejšnjih klasifikacij vendar jih reartikulira v smislu svoje teze, da mora imeti vsaka znanstvena vednost transcendentni karakter, ki ji poda univerzalnost. Glavna osnova za delitev je bila barva kože. Tako loči zelo belo raso (severna Evropa), bakreno rdečo raso (Amerika), črno raso (Senegambija) ter olivno rumeno raso (Indijci). Kombinacije le teh barv naj bi dale vse odtenke, ki se najdejo na svetu. (Eze, 1997: 7) Vse naj bi imele skupen izvor in s tem skupnega prednika. Ta naj bi vseboval štiri semena, od katerih naj bi vsak vseboval določen niz rasnih značilnosti. Kateri niz bo realiziran naj bi bilo odvisno od geografije (predvsem klime). Po realizaciji pa ta sprememba ni več mogoča in niz lastnosti se od tedaj naprej deduje. (MacCarthy, 1995: 4) Razvije se narava rase, naravne predispozicije, ki jim ni mogoče uiti. Zavrne sicer poligenetski izvor razlik med različnimi ljudmi, vendar pa so te na drugi strani naturalizirane.

Kanta z namenom osmisliti to razliko razvije t.i. pragmatično antropologijo katere cilje je, razumeti in opisati destinacijo človeka in karakteristike njegovega razvoja kot racionalnega, družbenega in moralnega agenta. (Eze, 1997: 113) Kant se v sklopu izdelave tega koncepta usmeri na študij ljudi kot moralnih agentov. Da bi človek to postal, mora biti sposoben izkusiti ego, kar ga dvigne nad determinizem in kavzalnost narave. (Eze, 1997: 103) Kar narava naredi iz nas vključuje našo individualno naravo ter naše temperamente. Individualna narava naj bi bila osnova za naravne sposobnosti ali talente, temperament pa naj bi bil osnova za nagnjenja v kolikor so povezana z telesno konstitucijo. Razlike v talentu ter temperamentu (značaju) so tiste, ki naj bi bile po Kantu prirojene. Ker naj bi bile določene lastnosti prilagojene določeni klimi naj ne bi dobro funkcionirale v drugih klimah. Tako naj bi prav zaradi ostre klime pri Evropejcih razvile določene lastnosti kot so energičnost, iznajdljivost ter sposobnost za samo izboljšanje ter tako posedujejo vse predispozicije za civilizacijo in kulturo, ki so usmerjene k napredovanju proti popolnosti. (MacCarthy, 1995: 5)

Za Kantovo razmišljanje bi lahko rekli, da gre za vajo v prikazovanju superiornosti določenih Evropejcev. Določenih zato, ker je Kant menil, tako kot večina filozofov, da razum pripada izobraženi eliti in ga je potrebno ločiti od navad in splošnih običajev ljudi. Razum je v nasprotju z običaji in navadami, ki variirajo med kulturami, univerzalen in ni podvržen variaciji. S Kantom je postalo teoretično opravičljivo predpostaviti, da le razsvetljeni elementi družbe posedujejo večni in univerzalni razum. Kljub temu, da so univerzalni zakoni razuma inherentni naravi, naj bi bili miselna konstrukcija. Njegova argumentacija tako pripelje do trditve, da je resnica sicer ontološko relativna, vendar je le zmožnost mišljenja elit tista, ki lahko vodi v njeno odkritje. (Grovogui, 1996: 34) Ta misel je impicirala ne le neekopravnost prebivalcev določene države temveč tudi neenakopravnost med modernimi evropskimi državami in neevropskimi političnimi organizacijami, ki jih niso vodili ljudje, ki bi se kvalificirali za kategorijo avtonomnega racionalnega posameznika. Kot pravi Kant: "edina kvalifikacija, ki se jo zahteva od državljana (poleg seveda dejstva, da gre za polnoletnega moškega) je ta, da mora biti sam svoj gospodar... in mora imeti določeno lastnino... s katero se lahko preživlja." Pri čemer pa: "Domači sluga, pomočnik v trgovini, delavec ali celo brivec so le delavci ne umetniki ali pripadniki države, in so zato nekvalificirani, da bi bili državljani." (Kant v Goldberg, 2002: 48)

Zanimivo pri Kantovi misli je to, da v nasprotju z antropologi, ki mu sledijo, jasno pove, da je glavni predmet njegovega proučevanja bela rasa (Eze, 1997:117) edina v kateri se pojavi avtonomni racionalni posameznik. Afričani so tako v njegovih razmišljanjih konstruirani kot ne čisto ljudje, saj nimajo etičnih principov, ker jim manjka predispozicija za to. Nimajo primerne zavesti o sebi tako ne poznajo samorefleksije ter racionalnega principa. Afričani po Kantu tako niso sposobni moralne zrelosti, ker za to nimajo talenta, ki je dar narave. Kantovo stališče je, da mora razlika med rasami temeljiti na moralni naravi človeka samega in se naj ne bi dala razložiti z zunanjimi faktorji (klimatskimi, morfološkimi). (Eze, 1997: 115) Glede na njegovo logiko črno je neumno, je njegov stališče paradoksalno. Ves njegov koncept rase je namreč temelji na barvi. Barva je temelj, ki mu ne more uiti. Je dokaz superiornosti oziroma kapacitete za realizacijo razuma. Kant surovemu človeku s katerim označuje še nedoseženo racionalnost, in bi ga lahko enačili z Neevropejcem, odklanja dostop do racionalne volje, katere edini uporabnik je lahko evropski transcendentalni subjekt, ki se preko te opozicije konsolidira. (Spivak, 1999: 32) Pri Kantovi rigorozni argumentaciji neenakosti med rasami se ne sme pozabiti, da so bili glavni vir njegove vednosti o Afričanih in drugih Neevropejcih razni potopisi, ki jim je sam Kant odrekal nezanesljivost. (McCarthy, 1995: 4) Tako tudi Kant povozi lastne metodološke zahteve z uporabo potopisov kot glavnega vira vednosti. Kljub *naravni* nezmožnosti doseganja stopnje Evropejcev pa Kant ne izključuje možnosti učenja moralnih dejanj s strani črnih Afričanov, vendar le do stopnje

služabnikov ali glede na njegovo misel nedržavljanov, ki naj bi jo izpeljali razsvetljeni evropski racionalni avtonomni subjekti.

Afričani kot leni in neracionalni, ki se morajo vzgajati le s silo, saj sta "lenoba in strahopetnost razloga, da se večji del človeštva nahaja v stanju te prijetne nezrelosti" (Kant v Dussel, 2003; 4). Projekt vzgoje si Kant zamisli sledeče: "Uporabiti je potrebno razcepljeno bambusovo palico, namesto biča, tako da bo črncem trpel hudo bolečino (ima predebela koža in z bičem ne bi trpel dovolj), a ne da bi pri tem umrl. A to si zasluži, ker je izjemno len in nagnjen k ljubosumju. A tak je, ker ne le zaradi klimatskih pač pa tudi antropoloških zakonov, nima pravega značaja." (Kant v Eze, 1996: 116)

Vendar pa Kanta v odnosu do tujih ljudstev določa tudi dvojnost. Tako Kant ostro obsoja sodobne oblike Evropske naselitve in kolonizacije na osnovi moralnosti in pravice (McCarthy, 1995: 11). Vendar pa to obsojanje v luči njegovih idej na temo klasifikacije ras, izvora neenakosti med njimi v njihovi naravi, ki so osnovane na utemeljujočem metafizičnem prepričanju, da je Evropsko človeštvo merilo oziroma je človeštvo *par excellence*, lahko razumljeno kot določeno nelagodnost in ne dvom v evropskem imperialnem projektu. Kritika se popolnoma razvodi v luči Kantove trditve o zgodovinskem namenu *narave*. Skriti načrt narave tako ni človeška sreča, temveč človeški napredek, ki naj bi potekal preko različnih antagonizmov v smislu sistematične preobrazbe zlih dejanj v dobre. Namen ljudi naj bi bila izpolnitev oziroma obuditev vseh svojih *naravnih* lastnosti. (McCarthy, 1995: 10)

Manihejski koncept nujnosti napredka je v smislu logike oziroma vprašanja zakaj naj bi ljudje, ki si ne prizadevajo za napredek sploh obstajali, legitimiralo vsakršno ravnanje z Afričani in drugimi Neevropci, ki bi se zoperstavili zgodovinskemu namenu narave. Ideja civilizacijske misije Evropejcev, ki pomagajo Afričanom razviti svoj potencial (prisotno še danes v smislu *pomoči* zahodnih institucij Afrike in Afričanom), je eno svojih prvih teoretičnih elaboracij doživela prav s Kantom. Pomembnost Kanta za razumevanje vzpostavljanja reprezentacij se ne sme podcenjevati ne le zaradi njegovih lastnih idej, temveč tudi zaradi vpliva njegovih idej na kasnejše filozofe, med njimi tudi Hegla, in (rasne/rasistične) družboslovne teoretike.

4.3.3. Hegel

Najpomembnejši filozof v okviru diskurza o Afriki in Afričanem, ki je nadgradil in utrdil negativne reprezentacije Afrike in Afričanov ter jih še trdneje povezal v homogeno celoto v kateri ni prostora za razlike, pa je bil nemški filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Hegel v svojih

delih ponuja v akademski produkciji 19.stoletja najbolj koherenten prikaz povezave logike evropske imperialistične ekspanzije z vzpostavljanjem skrajno negativnih reprezentacij Afrike in Afričanov. Predvsem njegova reprezentacija Afrike kot celine je ključna za vzpostavljanje mita temnega kontinenta v akademskem diskurzu. Pri tem izstopata predvsem njegovi deli *Filozofija zgodovine* (1830-31) ter *Filozofija prava* (1820).

Medtem ko *Filozofija zgodovine* izvede relokacijo jezikov, vednosti, in ljudstev v času ter vzpostavi in konsolidira Evropsko superiornost nasproti drugim kulturam. *Filozofija prava* analizira nujnost Evropske ekspanzije, na osnovi problemov kapitalističnega načina proizvodnje in z njo neločljivo povezane organizacije družbe, na *deviška* področja. Gre za dve komplementarni paradigmi tako teoretikov kapitalizma kot filozofov (Mudimbe, 1988: 17). V njej Hegel elaborira teoretsko strukturo, ki je hkrati razlagala in opravičevala kolonializem, kot neizogibno (manihejsko) logiko razvijanja duha v zgodovini.

V *Filozofiji prava* z veliko natančnostjo razlaga zakaj in kako moderna kapitalistična organizacija države in ekonomije nujno vodi k imperializmu ter kolonializmu. Obe ekspanziji naj bi tako bili nujni in logični za razrešitev problema revščine, ki je inherentna kapitalizmu. Z delitvijo dela se namreč pojavijo sloji, ki so pauperizirani. Hegel predstavi dve rešitvi, ki pa ju zavrne. Tako kot prvo rešitev predlaga socialno politiko kot drugo pa povečanje števila delovnih mest. Obe zavrne na osnovi kršitve bistvenih dispozicij civilne družbe. Socialna politika naj bi tako posamezniku odvzela iniciativo in samospoštovanje. Na drugi strani pa naj bi povečanje delovnih mest posledično vodilo v presežno produkcijo blaga in storitev. Hegel na osnovi tega predlaga ustvarjanje več bogastva, ki ga Evropa nujno potrebuje, zunaj nje, preko razširitve trgov za izdelke. Z drugimi besedami s kolonialno ekspanzijo. (Nash, 1994: 81-84)

Kolonialna in kapitalistična ekspanzija sta tako logični za uresničenje univerzalne ideje (razuma). V legitimiranju le-tega Hegel vzpostavi vsa druga ljudstva razen Evropejcev kot zaostala in s tem legitimne tarče evropske ekspanzije. (Eze, 1997: 8-9) Legitimiranje izvede preko vzpostavljanja civilizacijskega standarda, ki je utelešen v družbenopolitični organizaciji suverene države kot realizaciji vladavine razuma. Evropska oblika družbeno politične organizacije je tako vzpostavljena kot univerzalna in koraka v smeri popolne samorealizacije (Gordon, 1994: 34). Samo posameznik znotraj države je zmožen moralnosti in etičnega življenja. Sama politična družba kot taka ni zadosten temelj za zahtevo po prepoznavanju za status civilizacije, ker imata oblika in vsebina odločilno vlogo, kar v končni fazi pomeni, da je evropska subjektiviteta nujen pogoj civiliziranosti. (Nash, 1994: 87) Pri tej ekspanziji tako ne pride do etičnih dilem, saj so odnosi Evropejcev in Neevropejcev odvijajo izven etične dimenzije oziroma izven zakonov. V

Filozofiji prava Hegel pravi: "Civilizirana nacija se zaveda, da so pravice barbarov neenake njenim, zato obravnava njihovo avtonomijo kot zgolj formalnost." (Hegel v Eze, 1995: 9)

Heglova koncepcija Afrike in Afričanov je v luči njegovega prepričanja o nujnosti in upravičenosti evropske kolonialne ekspanzije, sanjsko področje kolonizacije nekakšna *terra nullius*, deviško ozemlje, napolnjeno z naravnimi in človeškimi viri, ki pasivno čakajo Evropo, da jo ta izkorišča in jo spremeni v Evropsko kolonijo. Heglov opis v *Filozofiji zgodovine* je izjemen arhetip kolonialnih praks osmišljanja črnca in Afrike kot absolutno Drugega. Je neke vrste fantastična apoteoza rasistične ideologije, polna površnih predsodkov ter sekundarnih domnev in mnenj ter navidezno neskončen občutek superiornosti, ki dobro ilustrira reprezentacije Afrike na začetku 19. stoletja. (Dussel, 2003: 6) Afrika je opisana kot območje energije in občutkov in hkrati kot nepremična in ujeta v času. Afrika kot kontinent izločen iz zgodovine, vsaj kar se tiče območji južno od Sahare, ki naj bi 'naravno' sekala kontinent na dva dela. Ta nasilna epistemološka delitev vlada še danes. Reproducirana je v vseh akademskih delih znotraj vladajočega diskurza, ki se iz kateregakoli vidika ukvarjajo s Sub-Saharsko Afriko.

Afrika je po Heglu tako "vse od začetka Zgodovine ostala zaprta pred zunanjimi povezavami; je Zlata-dežela stisnjena vase-dežela otroštva, ki je ležeč onkraj dneva samozavedne zgodovine, objeta v temen plašč Noči. Njen izoliran značaj izvira, ne le v njeni tropski naravi, temveč izvorno v njeni geografski poziciji." (Hegel, 2001: 109) Afriko od ostalega sveta tako loči in determinira njena nečloveška geografija, favna in flora-neskončni gosti gozdovi, ovijalke in neprehodna vegetacija. Popotniške zgodbe o divjih živalih, kačah, komarjih in še posebej gorilah, teh hibridnih živali *par excellence* niso le ozadje temveč esenca in pomen Afrike. Za opis Afrike je tako potrebno opraviti potovanje ne v smeri od čustev k razumu temveč v smeri od razuma k čustvom (Gibson, 2000: 31). Kot pravi Hegel:

Posebnost afriškega značaja je težko doumeti, zaradi tega, ker moramo ko, ga obravnavamo, opustiti princip, ki naravno spremlja vse naše ideje-kategorijo univerzalnosti. V življenju črnca je odločilno to, da zavest še ni dosegla realizacijo katerekoli objektivne eksistence-kot na primer Boga ali zakona- v kateri je vpletena človeška volja in v kateri človek realizira njegovo lastno Bit.... Črnc ...predstavlja naravnega človeka v njegovi popolnoma divjem in neudomačenem stanju. Zanimariti moramo vse misli o moralnosti in spoštovanju, če ga hočemo pravilno doumeti; v njegovem značaju ni možno najti ničesar kar bi bilo harmonično s človeštvom.
(Hegel, 2001: 110-11)

Črnc po Heglu ni dosegel razlikovanja med njim kot posameznikom ter univerzalnosti njegove esencialne biti. Z drugimi besedami ne pozna Boga kot bitje superiorno človeku niti zakonov, in na

osnovi tega ne pozna čaščenja Boga kot višjega bitja in moralnosti, ki naj bi bila po Heglu univerzalna za človeštvo. S tem Hegel črnca izvzame iz pravega človeštva. S tem mu odvzame vse pravice, ki naj bi jih človek kot moralni subjekt imel.

Svojo ugotovitev Hegel utemelji s poročili misijonarjev, ki so bili najboljši simboli kolonialnega projekta, saj so bili iskreno zavezani idealom kolonializma-širjenje civilizacije, razširitev krščanstva in širjenju napredka. (Mudimbe, 1988: 47) Vse dogodke so tako povzeli pod vplivom kolonialističnih idealov in le priskrbeli *dokaze*, ki so podčrtovali afriško inferiornost. Kasneje se te naloge bolj *znanstveno* lotijo antropologi.

Hegel se nato loti analize afriške religije, kjer kot dokaz za čarovništvo navede Herodotove opazke. (Hegel, 2001: 112) Tu se vidi del antičnega diskurza o Afriki, ki je še inteligibilen v modernem akademskem diskurzu. V teku analize religije Hegel vpelje idejo malikovanja in fetišizma. Čaščenje malikov kot temeljna značilnost Afričanov je prevladujoča reprezentacija Afričanov v diskurzu krščanstva in je svojo inteligibilnost obdržala tudi v modernem akademskem diskurzu. Fetišizem bo pridobil v teku 19.stoletja mesto vodilne ideje pri proučevanju religij v 19.stoletju. Za Hegla je fetiš objekt, ki ga posameznik arbitrarno izbere in nanj projicira določeno nadnaravno moč, pri katerem posameznik še vedno ostane gospodar podobe in jo, če ne izpolni svoje naloge (dobre letine), brez posledic uniči in vzpostavi novo. Odnos odvisnosti med nadnaravnim ter človeškim naj ne bi obstajal. (Hegel, 2001: 113)

Hegel nato konsolidira svojo sliko Afričana kot popolne negacije človeštva. Črnca naj ne bi bili zaradi svojega nepoznavanja višjega Bitja zmožni spoštovanja do sebe in do drugih. Niso zmožni razviti zavesti univerzalnosti in so zato sposobni neizmerne krutosti. Tiranija in kanibalizem naj bi bila za afriško raso popolnoma običajna. (Hegel, 2001: 114) Logika, ki se na osnovi take slike vzpostavi je opravičevanje trgovine s sužnji kot rešitve za Afričane, kar Hegel dejansko izpelje. Pri tem poda idejo, da je suženjstvo za črnce naravno in pri tem nimajo moralnih zadržkov prodajati svoje otroke. Moralne omejitve med njimi ne veljajo. Črnca po Heglu nimajo nobenega spoštovanja do življenja, saj dopustijo, da jih Evropejci v vojnah z njimi pobijejo na tisoče. (Hegel, 2001: 115) To implicira, da Evropejec kot nosilec univerzalnega razuma, lahko izvaja kakršnekoli krutosti, ker jih izvaja preko razuma, ki je v Evropi končal svojo pot k popolnosti.

Na podlagi prej konstruirane narave, verskih značilnosti ter medsebojnih odnosov se Hegel loti politične ureditve, ki odraža črnsko naravo. Je brutalna, arbitrarna, ni zakonov, ki bi povezovali družbo le surova sila. (Hegel, 2001: 116) Na osnovi univerzalnosti evropske ureditve ne sme biti dovoljena kot razumna nobena drugačna ureditev, ker bi bila to negacija njene univerzalnosti. Glede na to je nujna konstrukcija značaja črncev kot nerazumnih bitji brez samokontrole, ki ne

omogoča razvoj kulture/civilizacije. Ureditev pri Ašantih, katerih imperij se je zelo dolgo upiral evropskim vdorom⁴³, ki je služila kot splošen model politične ureditve Afrike pri Heglu, v akademskem diskurzu o Afriki 19.stoletja ni bilo mogoče spoznati za civilizirano.

Povezavo med Evropejci in Črnci naj bi vedno temeljila le na suženjstvu. Pri tem opraviči suženjstvo kot način povečanja človeškega občutka med črnci. Ker je naravno stanje, v katerem se po Heglu črnci nahajajo stanje popolne nepravčnosti se mora na suženjstvo "gledati kot na stopnjo napredka glede na izolirano čutno eksistenco"(Hegel, 2001: 117). Za dosego svobode mora črnc tako najprej odrasti, saj svobodo lahko doseže le pravi subjekt. Odraste pa lahko le preko faze suženjstva oziroma intervencije Evropejcev, saj je Afrika kot jo razume Hegel "nehistoričen, nerazvita Bit, ki je še vedno v stadiju surove narave..in se nahaja na prelomu v Svetovno zgodovino" (ibid.: 117). Afrika tako ni področje nižje Biti temveč ne Biti, saj ne sodeluje v napredovanju razuma. Hegel v svoji koncepciji Afrike in Afričanov uporablja na eni strani tako oba že prisotna mita o divjaku in živali, ki se povežeta v okvir novega in temeljnega mita kolonializma, mita o temnem kontinentu. Hegel je bil eden prvih, pri katerem je mit temnega kontinenta filozofsko tako dosledno argumentiran. V Heglovi argumentaciji mita je *nečloveška* geografija ter vegetacija in favna Afrike koncipirana kot njena esenca, ki določa značaj črnih Afričanov. Njegova koncepcija Afričana kaže na še ne dokončno prevlado kolonialnega diskurza, saj Hegel ostaja trden zagovornik suženjstva. Na drugi strani pa je njegova koncepcija Afrike kot temnega kontinenta in Afriškega značaja, kot izvorno pomanjkljivega vendar do določene mere popravljlivega, popolnoma komplementarna z razmišljanji abolicionistov in liberalcev na eni ter konzervativcev in predhodnikov rasne znanost.

4.3.4. Historična koncepcija rase vs. biološka koncepcija rase

Eden najpomembnejših liberalcev in najpomembnejših filozofov pri vzpostavljanju reprezentacij Afrike in Afričanov po Heglu je bil John Stuart Mill. Tako kot Hegel in Kant pred njim, s svojimi reprezentacijami Neevropejcev konstruira filozofsko opravičilo nove faze kolonializma (imperializma). Njegova racionalizacija pri tem ne sledi Heglovi, v smislu reševanja problema presežnega prebivalstva in naselitve na teh območjih, temveč temelji na nujnosti povečanja oz. vzpostavljanja trgovine in politične kontrole nad Neevropskimi družbami. Podobno

⁴³Glej na primer Joseph Ki-Zerbo (1967).

kot Locke, je imel tudi Mill neposredni gospodarski interes, saj je bil tesno povezan z Vzhodnoindijsko družbo za katero je delal vse od 1823⁴⁴.

Njegov opravičevanje imperializma je bilo vzpostavljeno na njegovi konceptiji človeka in iz te posledično izhajajoči konceptiji Afričana in drugih Evropejcev. Millove ideje predstavljajo lep vpogled v reprezentacije, ki so se vzpostavile z vedno bolj prevladujočim abolicionizmom (odprava suženjstva v britanskih teritorijih je bila sprejeta 1833) ter vzpostavljanjem novega imperialnega projekta katerih prvi znanilec so bile razne ekspedicije. Millove ideje so bile zelo podobne idejam glavnih abolicionistov, kot je bil na primer Fowell Buxton. Buxton je v svoji knjigi *The African slave trade and its remedy* leta 1841 izpostavil, da sam zakon iz 1833 ne bo odpravil suženjstva in je zato potrebno intervenirati v njegov izvor v samo Afriko in črnce naučiti, da proizvajajo kaj drugega od sužnjev. To je dejansko pomenilo nujnost osvojitve Afrike in njene transformaciji iz dežele ignorance, vraževerja in kraljestva teme v civiliziran kontinent. (Brantlinger, 1995a: 192)

Mill svoje konceptije Afrike in Afričanov vzpostavi kot odgovor oziroma kritiko napada Thomasa Carlylea⁴⁵ na črnsko naravo, objavljeno v *Frazers Magazine* (popularni londonski literarni dnevnik) leta 1841 (Goldberg, 2002: 57) ter posredno tudi kritiko idej o imperializmu in naravi črncev enega najpomembnejših kritikov slabega družbenega stanja v Angliji Charlesa Dickensa, avtorja *Oliverja Twista*, ki je svoj izjemno negativen pogled na črnce podal v delu *Bleak House*. (Corbey, 1995: 67) Carlyleov in Dickensov rasizem (biološko vzpostavljena rasna superiornost) je bila tesno povezana z njuno kritiko nereguliranega kapitalizma in imperializma. Tako predstavljata jasen primer heterogenosti diskurza o Afričanih in Afriki v katerem biološko konstruirana rasna superiornost ni nujno povezana s podporo imperialističnemu projektu. Na drugi strani pa za branje uporabljata vse mite o Afričanih in Afriki, ki so služili legitimaciji imperialnega projekta. Na eni strani sta simpatizirala z revnimi doma na drugi strani pa so se jima zdeli abolicionistične, misijonarske in raziskovalne aktivnosti, ki so pomenile pripravo terena oz. so bile temelj za sledečo neposredno osvojitvev, le distrakcija od pomembnejših vprašanj revščine in slabega upravljanja doma. (Brantlinger, 1995b: 193) Njuna kritična analiza *laissez-faire* kapitalističnih odnosov je bila neposredno povezana z negrofobio, dojemanje Afričana ne kot *plemenitega* temveč *neplemenitega divjaka*.

Dickens črnca opiše kot: "... moteči izrodek poln vraževerja...krut, lažniv, kradljiv, morilski; odvisen bolj ali manj od masti in črevesi ter živalskih navad; divja žival z vprašljivim darilom samohvale; domišljav, krvoločan, monoton slepar...če se imamo kaj za naučiti od 'plemenitega'

⁴⁴ Mill je za družbo delal večji del svojega življenja. Vanjo je vstopil star 16. let. Glej na primer: <http://www.econ.lib.org/library/Enc/bios/Mill.html> (2. april 2006)

⁴⁵ Thomas Carlyle je bil zelo vpliven esejist in zgodovinar viktorijanske dobe. Glej na primer <http://kirjasto.sci.fi/carlyle.htm> (2. april 2006)

divjaka, je to tisto kar naj se izognemo. Njegove vrline so neobstoječe; njegova sreča neresnična; njegova plemenitost je nesmisel." (Dickens v Corbey, 1995: 67)

Podobno opiše črnca tudi Carlyle, pri čemer se osredotoči predvsem na kritiko idej možnosti učenja črncev, se pravi dejanskega vprašanja smiselnosti neposredne osvojitve Afrike. Reciklira idejo Afrike kot kontinenta neizmerne bogastva ko pravi, da preobilje tropskega sadja reducira voljo črnca do dela. Nadalje pravi, da so posledice suženjstva mnogo pretirane. Suženjstvo in gospostvo sta bila razumljena kot *naravno stanje*. Črnci so bili rojeni za sužnje in belci kot najpametnejši ob rojstvu so bili s strani boga *obsojeni*, da vladajo. Za razliko od delavcev doma, črnci niso mogli biti rešeni oziroma razsvetljeni. (Goldberg, 2002: 58-62)

Tej biološko konstruirani rasni superiornosti se v svoji kritiki zoperstavi Mill in na njenem mestu vzpostavi zgodovinsko konstruirano rasno superiornost utemeljeno na koncepciji človeka kot progresivnega bitja katerega končna usoda je zagotoviti poln razvoj njegovih intelektualnih, moralnih, estetskih in drugih sposobnost. Človek kot avtonomni racionalni posameznik je bil za Milla končna usoda vseh ljudi, vendar pa ta ni bila podpirana s strani človeške narave. V določenih ozirih ji je bila nasprotna, zato so to stanje dosegli le redki, ki so se uprli svoji lastni naravi. Mill je človeške družbe razdelila na dva tipa. Na civilizirane družbe Evrope, kjer so (določeni) ljudje dosegli zrelost svojih sposobnosti, na osnovi katere se je lahko razvila reprezentativna samo-vlada in individualni samo-razvoj ter na Neevropske družbe, ki naj bi bile vse nazadnjaške.

Pri tem je Afriko postavil na sam rep teh družb na osnovi podobnega dojetanja Afrike, ki jo najdemo že pri Heglu, namreč Afrike kot kontinenta brez zgodovine in Afrike kot popolnoma homogene enote analize. Takšne družbe se naj ne bi moglo izboljšati preko svobodnega in enakopravnega dialoga. Pravica do neintervencije kot pravica do individualne svobode je tako pripadala le tistim, ki so jo znali uporabljati, tistim, ki so bili dovolj zreli, da so lahko mislili in sodili sami zase, in ki so se bili zmožni razvijati brez pomoči. Pravica do neintervencije se je tako lahko aplicirala le na odnose med civiliziranimi (evropskimi) družbami. Ker naj bi bili Afričani (Neevropejci) moralni in politični otroci, je bil starševski despotizem s strani superiornih ljudi popolnoma legitimen in v njihovem dolgoročnem interesu (gre za temeljno premiso liberalnega imperializma in epistemološko tišino pri legitimiranju intervencij v sodobnem svetu). (Parekh, 1995: 92-94)

Afričani (kot tudi drugi Neevropejci) naj bi bili disciplinirani preko daljšega časovnega obdobja preden bodo sposobni doseči stanja *civilizacije*, ki naj bi zagotavljalo razumno samo-upravljanje. Daljše obdobje naj bi bilo potrebno zato, da se na eni strani uničijo slabe navade ter se na drugi vzpostavijo boljše nove navade med katerimi je temeljna kontinuirano delo. Mill tako vztrajaj, da je vsaka prava civilizacija rezultat nerazburljivega kontinuiranega dela, brez katerega se zavest ne

more disciplinirati v okvir navad, ki jih civilizirana družba potrebuje. Tako naj bi tudi suženjstvo, s tem ko poudarja produktivno (industrijsko) življenje, in ga vsiljuje kot ekskluzivno zaposlitev najštevilčnejšega dela populacije, lahko pospešilo tranzicijo k boljši svobodi kot obstoječi svobodi boja in nasilja. Nasilne prakse imperialne vladavine so pri tem nujno zlo, ki ga morajo prenašati razsvetljeni Evropejci, če hočejo sadove svojega napredka prinesiti nenaprednim Neevropejcem v smislu bremena belega človeka. (Hindess, 2001: 102-104)

Na osnovi teh temeljnih trditev so Millovi črnici konstruirani kot problem, ki ga je potrebno rešiti preko vzgoje oziroma benevolentnega despotizma. Afrika kot tudi drugi deli sveta naj bi bili tako vodeni in razvijani s strani sposobnejših nacij, katerih lasten interes bi bil brzdan in posredovan preko moči utilitarne razuma. Za izvajanje procesa vzgoje naj bi na eni strani bila neposredna intervencija in s tem uporaba sile nujna na drugi strani pa je Mill spoznal osnoven imperativ kolonialnega upravljanja, in sicer neločljivo povezanost med vednostjo in oblastjo, specialističnim znanjem in administracijo.

Vednost o domačinu je bila ključna za vzpostavitev pogojev za razvoj kolonij v smeri, ki bo koristila interesom kolonilane sile. V luči tega je razumljiva pomembnost antropologije za samo penetracijo koloniziranih družb, ki je ključna za kolonialni despotizem kot ga vzpostavi Mill. Kolonialni despotizem naj bi dosegel srečo za kolonizirane Druge le z vsiljevanjem Evropskih znakov sreče z drugimi besedami s prisilitvijo drugega k zmanjšanju (odpravi) svoje Drugosti. (Goldberg, 2002: 64-71)

Kljub eksplicitnem zavračanju biološke rase superiornosti prisotne v mislih Carlylea in Dickensa, so reprezentacije Milla, artikulirane v okviru kulturnega determinizma oziroma historični konstrukciji rase, zelo podobne njunim reprezentacijam. Različna koncepcija rase v akademskem in intelektualnem diskurzu tako ni pomenila bistvene razlike v dojetju črnca. Na legitimnost obeh pogledov na raso v tem obdobju kaže razvoj na eni strani historičnih koncepcij rase, ki bodo z novim kolonializmom, svojo prevlado prevzeli v novi disciplini antropologiji (pri čemer je mišljena antropologija kot veda, ki povezuje etnografijo, etnologijo in fizično antropologijo) ter na drugi strani razvoj biološke koncepcije rase, ki se odlikovala v novih rasnih teorijah na primer Knoxa v Angliji in Gobineaua v Franciji, ki so rasi kot biološki kategoriji podali status odločilnega dejavnika v zgodovini razvoja človeštva.

Afrika in Afričani so bili v teh koncepcijah vedno postavljeni na dnu hierarhične lestvice. Robert Knox v svojem delu *The Races of Man: A fragment* (1850) na osnovi avtopsije enega črnega človeka postavi trditev: "Nagnjen sem k mnenju, da mora v temnih rasah na splošno obstajati fizična in posledično psihološka inferiornost." (Knox v Lindquist, 1996: 125) To naj ne bi bila posledica manjše velikosti možganov temveč pomanjkanje njihove kvalitete. Na osnovi zelo

avtopsije *ugotovi*, da ima črni človek tretjino manj živcev. Nato Knox naredi izjemen korak ko izjavi: "Zame je rasa ali dedni izvor vse; označi človeka. Rasa je vse: literatura, znanost, umetnost z eno besedo civilizacija je odvisna od nje." (ibid.: 125) Rasa naj bi tako bila tako ključ za razumevanje vsega. Med drugim je trdil, da se rase ne morejo mešati med sabo, saj so potomci tega mešanja plodni le kakšno generacijo. Trditev je posledica njegovega enačenja Afričanov (bolj natančno Hotentotov) z opicami. (Pieterse, 1995: 42) Evropska superiornost in identifikacija z razvojem pri Knoxu ni vprašljiva, vendar pa je na drugi strani veliko bolj ambivalenten glede imperializma in rezultata soočenja različno razvitih ras. Na eni strani je tako trdil, da neizogibni zakoni napredka katerega nosilec je evropska rasa peljejo v uničenje temnih ras. (Brantlinger, 1995b: 46) Na drugi pa v uspeh imperializma v smislu prevlade Evropske civilizacije v Afriki ni bil prepričan, ker je menil, da Evropejci črnca v njegovem naravnem okolju ne morejo premagati. (Curtin, 1980: 378)

Glavni tekst rasnega mišljenja 19.stoletja pa je proizvedel Knoxov sodobnik v Franciji grof Joseph Gobineau. V *Essai sur l'inegalite des rases humaines* (1853) ljudi razdeli na tri rase: črno (melaninasto), rumeno in belo. Pri svoji klasifikaciji se je opiral predvsem na hierarhične klasifikacije jezikov, ki jih je izvedla filologija, kot prva znanost, ki je imela v samem jedru evolucijo (Hobsbawm, 1987: 287), kjer so bili afriški jeziki postavljeni v manjvredni položaj ne glede na to katere teorije razvoja jezikov so uporabljali filologi. Glede na teorije razvoja so bili afriški jeziki najmanj razviti, glede na teorije degeneracije pa najbolj degenerirani. Gobineau je menil, da hierarhija jezikov rigorozno korespondira s hierarhijo ras. (Hobsbawm, 1987: 394-95) Rasa naj bi bila skrita sila, ki motivira človeško zgodovino. (Curtin, 1980 : 217) Črna rasa je najbolj omejena in je postavljena na dno lestvice. Črnci naj bi bil živalski in usoda ga je obsodila na omejen razum. Kljub temu, da so njegove miselne sposobnosti slabe ali celo neobstoječe naj bi bil popolno obseden s svojimi poželenji in voljo, ki naj bi bila zelo intenzivna. Črnci je tako dojet kot ne čisto človeško bitje, saj naj ne bi mislil. Vodilo bi ga naj le čutno poželenje, saj nima sposobnosti razumnega mišljenja. Črnci naj bi bili le človeški stroji. (Miller, 1985: 16-17)

Gobineau je za razumevanje interpretacij odkritij zgodnjih civilizacij ključen, saj je eden prvih, ki sekularizira in reartikulira Hamitski mit v preobleko kulturno biološkega razvoja poleg tega, pa *uporabi* tako mit o živalih kot mit o divjaku ter mit temnega kontinenta (dobro vidno v opisu črne rase). Hamitski mit se pri njem pojavi v ideji o izvoru vse civilizacije, ki je neločljivo povezana z njegovo idejo rase. Fizično inferiornost naj bi spremljala kulturna inferiornost. Gobineau je menil, da je bela rasa model za vse človeštvo, model na osnovi katerega naj bi se merile estetske in kulturne kvalitete drugih ras. Vsa civilizacija naj bi bila tako ustvarjena s strani bele rase. Kontakt z belo raso je nujne za vstop v zgodovino. Endogen razvoj ni možen hkrati pa je

razvoj drugih ras omejen s pomanjkanjem sposobnosti racionalnega razmišljanja. Te rase lahko brez mešanja vendar pod vplivom velike bele rase ustvarijo le nepopolno civilizacijo bled odsev popolne civilizacije bele rase, "kot naredi luna s svetlobo sonca". (Gobineau v Miller, 1985: 18)

Afričani so lahko dosegli izjemne dosežke le pod pogojem, da so bili dvignjeni z Evropsko krvjo. Intervencija s severa je bila tako nujna za razvoj civilizacije v Afriki, kar je ena od temeljnih premis sekulariziranega in reartikuliranega hamitskega mita. Tudi njegov argument proti imperializmu je zanimiv, saj temelji na njegovi ideji o nujnosti čiste rase. Mešanje naj bi sicer pomagalo nižjim, uničevalo pa bi višje rase. To naj bi bil tudi eden od razlogov za propad grške in rimske civilizacije. (Cohen, 1980: 218, 236-41)

Knox in Gobineau preko svojih teorij tako med prvimi povežeta *dognanja* fizične antropologije⁴⁶, temelječe izključno na predpostavki, da fiziološke karakteristike določajo ne le posameznikovo inteligenco temveč tudi obliko kulture, ki jo lahko ljudstva s temi fiziološkimi karakteristikami razvijejo, ter historične razlage evropske (bele) superiornosti. (Curtin, 1964: 388)

Podobno kot je Mill kritiziral trditve Carlyla in posredno Dickensa in Knoxa je Gobineaujeve poglede kritiziral eden najpomembnejših mislecev Francije de Tocqueville pri čemer je tudi njegova kritika izzvenela bolj v smislu obrambe in legitimacije imperialnega projekta. Kot večina liberalcev je bil namreč zelo naklonjen imperializmu. Leta 1843 je namreč v parlamentu izjavil, da so kolonije nujne za moč in veličino Francije. (Cohen, 1980: 195) Tako Gobineaua ni napadel zaradi rasne doktrine kot take, temveč je napadel le njen fatalizem v smislu neizogibnega počasnega propada višje rase ob kontaktu z nižjo, kar je posledično pomenilo zavračanje na eni strani tako imperializma kot odpravljanja sužnjelastniških odnosov. (Cohen, 1980: 199) Kljub svoji neomajni podpori imperializmu pa je bil de Tocqueville veliko bolj ambivalenten kar se tiče rase in odpravljanja suženjstva. Njegov strah pred takojšnjo odpravo suženjstva je viden v njegovem delu *Demokracija v Ameriki*, kjer je menil, da črnci in belci ne morejo živeti svobodno drug z drugim, ker naj bi se vsaka rasa borila za nadvlado. Zato je de Tocqueville predlagal tranzicijsko obdobje za svobodo sužnjev. (de Tocqueville, 1980: 340) Tudi njegove reprezentacije črncev so zelo ambivalentne in kažejo na mešanje tako naturalizma kot historicizma. Na eni stran pravi, da je fizionomija črncev grozna, njegovo razumevanje nizko, njegov okus slab, in da ga je skoraj prisiljen gledati kot vmesni člen med človekom in divjakom. (de Tocqueville, 1980: 338) Njegov pogled enostavno ponovi temeljne predpostavke o črncih (branje preko vseh obstoječih

⁴⁶ Fizična antropologija se je v veliki meri naslanjala na ugotovitve Franza Galla očeta frenologije-*vede*, ki je trdila, da je inteligenca odvisna od določenih obraznih potez. Predvsem obrazni kot naj bi bil tista odločilna lastnost, ki je odkrila inteligenco človeka pri čemer je Gall zavračal možnost, da bi se lahko njegovo merjenje uporabljalo za določanje lastnosti celotnim populacijam kot so to izvajali fizični antropologi. Belci in Aziati naj bi tako imeli obrazni kot med 75 in 80 stopinjami, črnci pa nad 85 stopinjami, kar naj bi bil dokaz njihove neinteligentnosti. (Cohen, 1980: 223-226)

mitov) oziroma njegova reprezentacija se popolnoma ujema z vladajočo reprezentacijo črnca v akademskem diskurzu, hkrati pa njegov pogled ni zelo oddaljen od pogleda Gobineaua. Na drugi strani pa pravi, da je to stanje posledica suženjstva, in da so črnske nezmožnosti posledica belih predsodkov. (de Tocqueville, 1980: 358 sprotna opomba 32)

4.3.5. Reprezentacije diskurza raziskovalcev, misijonarskega ter literarnega diskurza

Reprezentacije Afrike in Afričanov, ki so se vzpostavile preko filozofskih del, so se utrdile in popularizirale preko neverjetnega zanimanja za Afriko, ki so jih sprožila raziskovalna potovanja v notranjost kontinenta v tem obdobju ter hkratno izjemno povečano misijonarsko dejavnostjo. Reprezentacije Afričanov in Afrike tako v delih enih kot drugih so bile prežete s senzacionalizmom in eksotičnostjo. Teksti pa so imeli povraten vpliv na akademsko sfero s potrjevanjem reprezentacij na terenu. Igrali so ključno vlogo v projeciranju krivde za suženjstvo na afriški primitivizem. Potovanja so bila prikazana kot boj proti suženjstvu ter divjaštvu pri čemer sta se povezala mit temnega kontinenta in prometejski mit. Razsvetljeni raziskovalec je prinašal svetlobo v *temno* notranjost Afrike. (Bratlinger, 1995b: 195) Pri teh opisih so se popolnoma ignorirale starodavne trgovske poti, ki so notranjost Afrike povezovale s svetom. Evropejci so bili osmišljeni kot prvi raziskovalci pasivnih črnih statistov. Tako David Livingstone⁴⁷ eden najpomembnejših raziskovalcev Afrike pravi, da mednje prihaja kot pripadnik višje rase in služabnik vlade, ki jih hoče povzdigniti v višje sfere. O črncih meni, da imajo slab značaj ter fizionomijo. Padli naj bi najnižje na lestvici človeštva (ideja o padlem poganu je značilna predvsem za misijonarski diskurz). Afričani so predstavljeni kot ovira pri raziskavah ali kot objekti radovednosti, kot statisti, ki ne pomenijo veliko v velikem projektu Evropejcev. Afrika je bila predstavljena kot prostor pomanjkanja tistega za kar so menili Evropejci, da sami predstavljajo. (Pieterse, 1995: 64-67)

Na drugi strani pa so Evropejci iskali ne le pot toka določenih afriških rek in geografskih značilnost temveč tudi afriško aristokracijo oziroma višji razred, ki naj bi se že po fizičnih lastnostih ločil od navadnih divjakov, ki so jih obravnavali kot objekte. V svojih opisih so določene afriške vladarje pobelili v smislu osnovne trditve, da se civilizacija v Afriki ni mogla razviti endemično. Hkrati pa je to gledanje na vladajoči sloj impliciralo, da morajo biti Afričani vladani s strani višjih ras-Evropejcev. Afričanom so določeni raziskovalci priznavali določene

⁴⁷ Livingston je svoje poglede na Afričane skozi svoje življenje spreminjal. Starejši ko je bil bolj pozitivno je gledal nanje. Tako ob koncu svojega življenja izjavi: "V celoti mislim, da predstavljajo podobno mešanico dobrega in slabega kot ljudje drugod." (Kernan, 1983: 227)

pozitivne fizične značilnosti, na drugi strani pa so jim popolnoma odrekli sposobnost vodenje gospodarstva, saj naj bi bili otroci prežeti s čustvi. Temeljna trditev je bila, da so črnci nerazviti, ker so leni, leni pa so zato, ker nimajo močne vlade. Potrebovali naj bi močno, nasilno vlado, ki bi bila pripravljena na očetovo strogost. (Kernan, 1983: 224-25) Raziskovalna potovanja so pomenila uvod v imperializem in novi kolonializem, saj so na eni strani veliko prispevale k možnosti grajenja imperija, s tem ko so zbirali podatke o tokovih rek in geografiji, ki so bili ključni za ekspanzijo v notranjost, hkrati pa so bile nacionalne rivalitete, ki so bile eden od ključnih elementov za delitev Afrike, prisotne že v raziskovalnih potovanjih. Poleg tega so *potrdile* negativno sliko Afrike in Afričanov ter vzpostavile Evropejce kot edine rešitelje za temni kontinent. V tem obdobju se izvede tudi vsesplošna reartikulacija in z njo degradacija afriških kraljev in svečnikov v poglavarje in vrače. (Bratlinger, 1995b: 194, 199)

Podobno kot diskurz raziskovalcev je tudi misijonarski diskurz iskal eksotičnost in negacijo evropske subjektivitete na eni strani ter poudarjal nujnost za intervencijo s strani Evropejcev z namenom odpravljanja takšnega stanja v smislu civilizacijske misije (*Mission civilisatrice*). Njihovi opisi afriških navad in običajev so bili usmerjeni k zbujanju pozornosti. Zavedali so se učinka eksotičnosti na evropske financerje njihovih misij. Poudarjanje prisotnosti prakse človeškega žrtvovanja, je hkrati poudarjala pomen njihovega dela v smislu odpravljanja tega brezboštva. Misijonarji so na eni strani verjeli v odrešitev črnih Afričanov na drugi pa so kot opravičilo svojih neuspehov vzpostavili sliko Afričana kot divjega, živalskega obsedenega s fetišem, živečega v neomejenem despotizmu in anarhiji. (Cohen, 1980: 257) V smislu ideje, da je za neuspeh kriv afriški značaj ne nesposobnost misijonarjev. Kljub temu pa naj bi Afričani potrebovali prikaz prave poti. V misijonarskem diskurzu se vzpostavi tudi kontrast med lepoto in bogastvom dežele in pokvarjenostjo njenih prebivalcev. Podobno se vzpostavi razlika med nespreobrnjenim in spreobrnjenim Afričanom v smislu rešitve padlega pogana.

Lep primer popularizacije te reprezentacije je zelo popularna knjiga *Koča strica Toma* (1852) Harriete Beecher Stowe⁴⁸. S tem delom je ideja potrebe po spreobrnitvi črnih Afričanov doživela največjo difuzijo. (Curtin, 1980: 327-328) Gre tudi za lep primer abolicionistične misli, ki ponovi negativne reprezentacije Afričanov, saj na eni strani kritizira trgovino s sužnji na drugi pa trdi, da črnci potrebujejo odrešitev. Abolicionistično pisanje s sredine 19. stoletja je tako preobrazilo eno

⁴⁸ Reprezentacije v leposlovju popolnoma sledijo reprezentacijami Afričanov, ki so jih vzpostavili družboslovci in naravoslovci. Poleg *Koče strica Toma* so k popularizaciji teh reprezentacij veliko doprinesla dela Charlotte Brönte. Predvsem preko njenega najpomembnejšega dela *Jane Eyre*. V njej je na eni strani prisotna simpatija do zatiranih na drugi pa je delo prežeto z rasizmom preko vzpostavitve evrocentrične ideje koloniziranega divjaka. (Meyer, 1990: 247-49)

do ključnih idej s katero so legitimirali suženjstvo. Črncev naj ne bi več odpeljali v civilizacijo temveč naj bi civilizacija prišla v Afriko. (Kernan, 1983: 206, 211)

Drugi historični trenutek je pomembne predvsem za vzpostavljanje specifičnih reprezentacij Afrike in Afričanov na katerih se je kasneje gradil kolonialni diskurz. Preko reprezentacij v različnih intelektualnih in akademskih sferah se je tako ustvarila slika Afrike in Afričana, ki je zahtevala od racionalne in superiorne Evrope in Evropejcev njihovo vmešavanje v afriške zadeve, njihov dobrohotni paternalizem, ki naj bi se izvedel preko neposredne osvojitve in s tem kontrole kontinenta. Z vzpostavitvijo te slike se prične prevlada tretje diskurzivne formacije. To je moment neposredne kolonialne razdelitve Afrike. Pri tem je potrebno poudariti, da sta tako drugi kot tretji trenutek med seboj v veliki meri prepletena.

5. Tretji ključni historični trenutek: neposredna kolonizacija in prevlada evolucije

Reprezentacije tretjega historičnega trenutka določa popolna prevlada kolonialnega diskurza, saj neposredna kolonialna dominacija Afrike predstavlja ključni pogoj možnosti tretjega trenutka. Hkrati z neposredno dominacijo pa se na drugi strani vzpostavi evolucionarno mišljenje kot temeljna miselna drža tako v družboslovnem kot biološkem diskurzu, ki na drugi strani igra vlogo drugega temeljnega pogoja možnosti reprezentacijam Afrike in Afričanov v tretjem historičnem trenutku. Kolonizacija in evolucionarno mišljenje kot glavna pogoja možnosti tako naddeterminirata reprezentacije Afrike in Afričanov ter hkrati s spreminjanjem svojih premis in praks spreminjata same reprezentacije. Prikaz le-teh sprememb, ki so v tem historičnem trenutku najbolj jasno vidne, je tudi glavni cilj analize tega poglavja, ki se poleg že vzpostavljenih oblik reprodukcije reprezentacij Afrike in Afričanov dotakne tudi novih oblik vzpostavljanja in utrjevanja reprezentacij Afrike in Afričanov v smislu njihove formalizacije preko Berlinskega kongresa ter njihove vizualizacije preko svetovnih razstav.

5.1. Kolonizacija

Kolonizacija Afrike se je izvršila v relativno kratkem času od srede 19. stoletja do srede 20. stoletja⁴⁹. V luči osnovnega pomena kolonizacije kot organiziranja in kultiviranja so vsi kolonialisti poskušali organizirati in transformirati območja izven Evrope v temelju evropske konstrukte. Proces kolonizacije zato spremljajo trije sklopi modulacije in spreminjanja: postopki pridobivanja, distribuiranja in eksploatacije zemlje v kolonijah; politike namenjene civiliziranju domačinov; ter način upravljanja s starimi organizacijami in uvajanje novih načinov produkcije. Rezultat tega so tri dejavnosti: dominacija fizičnega sveta (prostora), reformacija mišljenja domačinov in integracija lokalnih ekonomskih zgodovin v perspektivo Zahoda. Vsi ti projekti konstituirajo kolonizacijsko strukturo, ki popolnoma zajame fizični, človeški in duhovni vidik kolonialnega izkustva. Struktura tudi naznanja načrtovano metamorfozo zamišljeno v teoretskih

⁴⁹ Kronologija razdelitve Afrike: 1869 Sueški kanal, 1874 2.vojna z Ašanti (VB), 1879-9 vojna z Zulujci(VB) in začetek francoskih operacij proti imperiju Madingo, 1881-Tunizija (Fr), 1882 Egipt (VB), 1883-5 Togo, Kamerun, V Afrika, JV Afrika (Nem), 1884 Somaliland (VB), 1884-5 Berlinski kongres, 1885 Svobodna država Kongo, 1887 Nigerija (VB), 1881-91 Rhodes ustanovi Rodezijo, 1889-1906 upor Khoiev proti Nemcem, 1893 Francija aneksira Madagaskar VB aneksira Ugando, 1896 Italijani poraženi v Etiopiji, 1896-7 3.vojna z Ašanti (VB), 1897 Benin (VB), Dahomej, Slonokoščena obala (Fr), 1898 Sudan (VB), 1899 Burske vojne(1902), 1905 upor Maji Maji v Tanjganiki, 1906 upor Zulujcev, 1908 Belgija odvzame protektorat nad Kongom od belgijskega kralja Leopolda. (Pieterse, 1995: 76)

tekstih, ki so propagirala programe za regeneracijo Afriškega kontinenta in njegovih prebivalcev. (Mudimbe, 1988: 1-2)

Eden od ključnih razlogov za stanje v Afriki, ki naj bi bilo najslabše med vsemi bivšimi koloniziranimi območji, naj bi bil tudi čas ko se kolonizacija izvede. Izvedena je bila v dobi novega imperializma. Za to dobo, naj bi bile značilne predvsem dve stvari: 1.) propad britanske hegemonije ter povečano tekmovanje za nadzor nad globalnimi teritoriji med različnimi naprednimi kapitalističnimi državami; 2.) vzpon monopolističnih korporacij (velikih, integriranih industrijskih in finančnih firm) kot dominantnih ekonomskih akterjev v vseh naprednih kapitalističnih državah. Kar je bilo novega je bilo predvsem razširitev imperialističnih vzorcev obnašanja na vse industrializirane nacije. (Magdoff, 2003: 14, 41) Z razliko od predhodnih oblik dominacije je novi imperializem dejansko dosegel globalno raven, s čimer je pustil pečat na ves svet in mišljenje v okviru binarnih kategorije in na njih temelječih idej kot so rasa, (materialni) napredek, evolucija, modernost in razvoj, ki se še danes reproducirajo kot čas in prostor presegajoče hierarhije. Le-te je vsilil celotnemu svetu, s čimer je imel bistveno večji vpliv ne le prostorsko temveč tudi simbolno na življenje ljudi na planetu. (Pieterse in Parekh, 1995: 1)

Vprašanje zakaj je sploh prišlo do novega vala imperializma v Afriki, pa še vedno ni popolnoma jasno. Schumpeter (1989: 83) je menil, da gre pri imperializmu za nekakšno zgodovinsko zmoto, in da imperializem ne sledi nobeni logiki. Popolnoma kapitalistični svet naj ne bi ponujal rodovitne zemlje imperialističnim impulzom, saj naj bi bil kapitalizem po naravi antiimperialističen. Drugi, ki se naslanjajo na marksistično-leninistično analizo, kot je na primer eden glavnih predstavnikov ameriškega marksizma Sweezy trdijo, da bi se kapitalizem kot celota sicer rade volje izognil stroškom za upravljanje nazadnjaških držav, vendar pa posamezna imperialna sila ni imela izbire. Kot pravi Sweezy: "Angleški kapitalisti naj bi na eni strani zelo malo pridobili z aneksacijo, vendar pa bi zelo veliko izgubili preko aneksacije s strani drugih sil. Rezultat je lahko neto izguba, vendar ta ni pomembna. Pomembna je potencialna izguba, ki bi lahko rezultirala, če bi območje zavzela druga kolonialna sila." (Sweezy v Emmanuel, 1972: 37) Tretji, kot je na primer Wallerstein, trdijo, da četudi se upošteva, da je bil imperializem nekonsistenten z ekonomskim razvojem, je bil vsaj zelo konsistenten s svojimi ekonomskimi interesi in cilji⁵⁰. V luči katerih naj bi razvil korpus znanja o načinih izkoriščanja kolonij. Razvile naj bi se določene politike kot je podpiranje izvoza na škodo celotnega ekonomskega sistema, ki so

⁵⁰ Emmanueova analiza Britanske in Francoske plačilne bilance lepo pokaže, da obe imperialni državi in posledično tudi druge, niso bile izvoznice kapitala v kolonije marveč so bile uvoznice kapitala. Daleč od tega, da bi bile omejene z omejenimi možnostmi porabe doma, imperialne države so porabile še del produkta koloniziranih. Kljub temu, da je bil dobiček manjši kot iz trgovanja z bivšimi kolonijami kot so ZDA in Kanada, je obstajala ključna razlika v tem, da teh držav ni bilo mogoče več izkoriščati. (Emmanuel, 1972: 52-53)

rezultirale v vzpostavitvi sistema nerazvitosti. Sistem naj bi bivše kolonije težil še danes. Funkcija kolonij je bila videna kot komplementarna industrijam metropole in naj ne bi postala konkurenčna. Nerazvitost tako ni le pomanjkanje razvoja temveč organizacijska struktura vzpostavljena ob vključevanju ostalega sveta v kapitalistični sistem. Fenomen naj bi bil tako posledica evropske industrializacije in razvoja, ki je vodilo v vzpostavitev kolonialne strukture odgovorne za produciranje marginalnih družb, kultur in človeških bitji. (Mudimbe, 1988: 3-4; Hobsbawm, 2004: 88-89)

V obravnavi kolonializma in njegove neizbežnosti se zelo hitro znajdemo v dogmatskih vodah, kjer se kolonializem obravnava kot neizbežen proces historičnega razvoja kapitalizma in s tem širjenja superiornega načina produkcije, ki pa je za svojo širitev in razvoj potreboval prav naravne vire kolonij (Hobsbawm, 2004: 87) ter *prostega* trga, ki naj ga afriške politične skupnosti zaradi njihove domnevne nesposobnosti pri uveljavljanju privatne lastnine in spoštovanja trgovskih dogovorov ne bi mogle zagotoviti. Ta trditev je med politologi še vedno zelo razširjena, vendar pa jo analiza Warnerjeve v veliki meri zanika. Določene trdneje organizirane afriške politične tvorbe so bile sposobne zagotoviti varstvo privatne lastnine kot nemoteno trgovino, uničene pa naj bi bile v veliki meri zaradi tega, ker niso bile pripravljene zagotoviti rent in dobičkov Evropejcem na račun njihovih lastnih trgovcev. (Warner, 1999: 235-38) Na drugi strani na primer liberalisti vzrok za širjene imperializma vidijo v *univerzalnih in superiornih* evropskih norm in oblik organiziranja družbe, ki se zaradi lastne notranje dinamike širi v svet pri čemer Evropejci igrajo vlogo benevolentnih učiteljev. To širjenje pa nikakor ni bilo mirno, spontano in zaželeno s strani domačinov, ki so se evropskim kolonialistom dolgo časa uspešno upirali. Njihov uspeh je temeljil predvsem na pridobljeni odpornosti proti določenim tropskim boleznim ter orožju, ki so jim ga v zamenon za sužnje prodale evropske sile⁵¹.

Uspeh Evropejcev je bil v veliki meri rezultat razvoja cepiv proti malariji, ki jih je razvila tropska medicina ter revoluciji in izboljšav v industriji predvsem pa v vojaški tehniki. Ključna surovina je bilo predvsem industrijsko izdelano jeklo, saj lokalni afriški kovači niso bili več sposobni narediti kopije novih orožji, ker niso imeli na voljo materialov, ki se jih je lahko izdelalo le industrijsko. Ključni orožji, ki sta se pojavili v tej dobi in sta bili dejanski označevalki imperialnega širjenja Evropejcev, sta bili na eni strani topnjača, ki je postala simbol imperializma na vseh vodnih poteh Afrike ter na drugi brzostrelka z neverjetno hitrostjo ubijanja, saj je na primer eden prvih modelov (puška Maxim izdelovalca Hirama S. Maxima) izstrelil do tedaj nepredstavljenih 11 krogel na sekundo. Pomen teh orožji ni bil le v tem, da je kolonialno

⁵¹ Afrike naj bi bila glede na analize trgovine z orožjem v 18. in prvi polovici 19. stoletja največji trg izven Evrope. (Lovejoy, 1983: 34)

zavzemanje ozemlja postalo izjemno stroškovno učinkovito, saj je bil v veliko primerih strošek osvojitve število izstreljenih nabojev, temveč tudi v tem, da so pomenila depersonalizacijo nasilja. Umetnost ubijanja na daleč je postal Evropska specialnost in ni več pomenila neko osebno temveč le tehnično zadevo. (Lindquist, 1996: 46-60) Krvav primer tako pridobljene vojaške prednosti je bila bitka pri Omdurmanu v Sudanu leta 1884, kjer so z brzostrelkami oboroženi Britanci izvedli masaker nad vojsko upornih dervišov. V bitki je padlo vsega skupaj 48 Britancev ter več kot 11.000 dervišov. (Pieterse, 1995: 82) Depersonalizacija nasilja pa se ni ujemala s popularnim imperialnim imaginarijem, ki ga je vzpostavljala umetnost. Slikarji, ki so upodobili ta masaker, so bitko predstavili kot boj mož na moža.⁵²

Novo na novem imperializmu je bilo predvsem to, da je imperializem prvič postal popularni projekt ne le stvar elit pri čemer je popularna kultura igrala vlogo inštrumenta politične propagande. Imperializem je bil razumljen kot državna družbena misija in je predstavljal odločilni del reprezentacije določene države svojim državljanom. (Spivak, 1999: 113) Kot je ugotovil že Cecil Rhodes je moral tisti, ki je hotel preprečiti državljansko vojno v lastni državi postati imperialist. Za družbeni red je bil imperializem v popularni imaginaciji nepogrešljiv. Kolonialni imperij je bil eden ključnih elementov ideologije. Volivcem je ponudil slavo namesto reform, ki bi lahko ogrozile položaj elit in novega srednjega razreda. Največjo podporo je tako imel ravno v novih srednjih razredih, katerih identiteta se je gradila na ideji njihove izbranosti kot nosilcev patriotizma. (Hobsbawm, 2004: 93-95) Kolonije pa lahko dojemamo tudi kot nekakšen varnostni ventil za ostro razredno razslojenost doma. V kolonijah so bili namreč vsi belci pripadniki vladajoče rase in so uživali njene privilegije. Vsak beli delavec, ki mu je bila doma odrekana popolna subjektiviteta, je lahko ukazoval črnemu vladarju. (Hobsbawm, 2004: 96)

Ta novi imperialni projekt evropskih sil pa je na drugi strani potreboval tudi intelektualno legitimacijo. To mu je v veliki meri priskrbela popularizacija in prenos evolucionistične misli na družboslovje. Popularizacija evolucionizma v družboslovnih vedah je tako pomenila drugi ključen pogoj možnosti reprezentacijam Afričanov in Afrike.

5.2. Evolucionizem

Evolucionizem je bil skoraj idealna misel za legitimacijo imperializma v obeh načinih njegove uporabe v družboslovnih vedah, katerih prevlada je variirala glede od posameznega obdobja (Branlinger, 1995b: 203). Različno uporabo evolucionizma lahko dokaj natančno preslikamo na

⁵² Glej Pieterse (1995: 83-84).

dve temeljni konceptiji rase namreč na naturalizem in historicizem. Obe sta v akademskem in intelektualnem diskurzu o Afriki in Afričanih v tem obdobju še vedno simultano prisotni, še več v tem obdobju dokazovanje inferiornosti Afričanov pridobi na znanstveni teži.

Naturalistično logiko diferenciacije in segregacije, uničevanja in nasilnosti, ki je povzela biološko konceptijo evolucionizma, lahko v veliki meri zasledimo v socialnem darwinizmu⁵³. Usmeritvi, ki je najbolj vplivno opredeljevala splošno razumevanje razlik med človeškimi skupinami, in je bila hkrati najbolj vplivna pri tem, kako je večina kolonialistov dojemalo sebe in svojo vlogo v prvotni fazi osvojitve⁵⁴. Socialni darvinizem⁵⁵ predstavlja tudi eno od prvih klasičnih antropoloških teorij.

Temeljna predpostavka socialnega darwinizma, je bila povezanost ras in kultur. Njegova prepričljiva moč je temeljila na njegovi preprostosti, saj je povezoval potek družbene evolucije s potekom rasnega razvoja na način, ki se je zdel sam po sebi umeven. Predpostavka povezave rase in kulture je na osnovi dokazov utemeljene superiornosti Evropejcev privedla do sklepa, da kulturno evolucijo obvladujejo isti zakoni kot biološko evolucijo. Evropejci so tako predstavljali hkrati najvišjo stopnjo družbene evolucije ter belo raso kot biološko najbolj razvito raso. Pripadnost beli rasi je Evropejcem omogočila najvišje dosežke. Ravno obratno je veljalo za Afričane in druge Neevropejce. Temeljno načelo misli je bilo načelo preživetja najmočnejšega, na osnovi katerega se je kot naravno in očitno sprejelo trditev, da je družbeni razvoj odvisen od svobodne konkurence in boja med posamezniki, narodi in rasami. Sleherna pomoč tistim, ki se v tem boju pokažejo za šibkejše in poražene, je tako napačna, saj umetno vzdržuje pri življenju tiste družbene različice, ki jih je naravna selekcija v polju družbene in kulturne evolucije določila za izumrtje⁵⁶. (Godina, 2000: 168-70)

Socialni darvinizem je Evropejce odrešil moralnih dilem, ki so nastale ob imperialnem širjenju, ki je v večih primerih rezultiralo v neusmiljenem pobijanju domačinov. Nasilje je bilo tako sprejeto kot neizogibljivo, vendar ni bilo osmišljeno kot posledica nasilnosti Evropejcev, temveč naravne selekcije. Kot pravi Kidd v *Social Evolution* (1894): "Anglo-Saksonci so iztrebili manj razvite ljudi s katerimi so se znašli v tekmovanju...preko delovanja zakonov, ki niso nič

⁵³ Zanimivo je, da je najbolj kontroverzen filozof tega obdobja Friederich Nietzsche, ki je sam razvil nauk o neenakosti ljudi, imel zelo pozitivno mnenje o črncih, ker je menil, da imajo pristnejši odnos do bolečine (Prein, 1998: 330). Nietzsche tako do neke mere reciklira mit od dobrem divjaku, ki še vedno ohranja izvorno neenakost med Evropejci in Afričani.

⁵⁴ To ne pomeni, da je kasneje s prevlado historicističnega dojetanja, naturalistično dojetanje izginilo.

⁵⁵ Čeprav temelji v določeni meri na Darwinovi ideji evolucije, se podobne ideje pojavijo že prej. Že sama Darwinova ideja evolucije v določeni meri ni nekaj popolnoma novega. Kot jedko ugotovi Engels: "Ves Darwinov nauk o boju za obstanek je enostavna prestavitve Hobssove doktrine vsak proti vsakemu iz družbe v naravo. Gre za projekcijo buržuazno-ekonomske doktrine tekmovanja dopolnjeno z Malthusovo teorijo populacije." (Engels v Rigby, 1996: 73)

⁵⁶ Povezava med razredom in raso se pojavi razmeroma pozno. Eden prvih, ki ju poveže je George Romane v *Mental Evolution in Men* (1889). (Bratlinger, 1995a: 203)

manj smrtonosna kot (vojna) in še bolj zanesljiva kar se tiče rezultata. Šibkejše rase izginejo v soočenju z močnejšimi zaradi učinka samega kontakta." (Kidd v Bratlinger, 1995a: 44) Že pred njim Charles Darwin v svojem delu *The Descent of Man* (1871) sledi podobni logiki, ko meni, da bodo vmesne stopnje ljudi, kot so gorile in divjaki, v nekaj stoletjih izumrli oziroma jih bodo povsod po svetu uničile civilizirane bolj intelektualne rase. (Lindquist, 1995: 105-107) Ločnica med divjakom in civiliziranim človekom je v socialnem darwinizmu zarisana zelo jasno. Na eni strani k propadu obsojeni divjaki, ki prakticirajo infanticid ter na drugi primer intelektualne in moralne odličnosti evropski človek. (Branlinger, 1995b: 206) Genocid tako postane neizogiben rezultat imperialnih srečanj v katerih naj bi bila razlika v razvitost med Evropejci (progressivno belo raso) in določenim ljudstvom prevelika, da bi ga lahko civilizirali. Sile civilizacije, ki so usmerjene k oblikovanju sheme popolne sreče, morajo s svoje poti odstraniti vsakršno oviro četudi pri tem povzročijo veliko trpljenje ali uničenje določenega dela človeštva. (Lindquist, 1995: 8)

Podobno, kot je bil socialni darvinizem ključen za naturalistično koncepcijo rasne superiornosti, je na drugi strani za historično ključen družbeni in socialni evolucionizem hkrati z veliko manj razširjenim, vendar s podobnim dolgoročnim učinkom na družboslovje v širšem in antropologijo v ožjem smislu marksističnim evolucionizmom⁵⁷. Temeljna predpostavka družbenega evolucionizma je obstoj le ene zgodovine in posledično le ene kulture. Potek zgodovine naj bi bil enak z razvojem, ki je enosmeren in unilinearen. Ta poteka skozi več faz, katerih sosledje je univerzalno pri čemer preskakovanje faz ni mogoče. Deli, ki sta imeli največji vpliv pri oblikovanju tega pogleda, sta bili Morganova *Ancient Society* (1871) ter Tylorjeva *Primitive Culture* 1871, v katerih so opredeljene univerzalne faze družbenega in kulturnega razvoja v smeri od primitivnih religij ali družb k civilizaciji in monoteizmu. (Šterk, 1998:28) Podobno so antropologi viktorijanske dobe konstruirali tudi zgodovinske faze razvoja seksualnosti, ki naj bi se razvijala do faze primitivne promiskuitete do najvišje faze sodobne civilizacije, ki naj bi jo predstavljala viktorijanska monogamna družina. (Callaway, 1993: 37)

Glede na te temeljne predpostavke je potek družbene in kulturne evolucije predvidljiv. Ravno tako je enostavna diagnoza stopnje določene konkretne družbe, ki se jo le primerja s teoretsko konstruiranimi značilnostmi določene faze. Teorije so služile kot orodje za umeščanje konkretnih družb v potek zgodovine. Postavitev določenih konkretnih družb v določeno fazo razvoja je pomenilo posebno logiko razumevanja razlik med družbami. Razlike med konkretnimi družbami

⁵⁷ Z razliko od drugih faznih modelov, ki so fazo v kateri naj bi se nahajale zahodnoevropske družbe vzpostavile kot končno, je bil marksistični fazni model napoved prihodnosti evropskih družb ne le Neevropskih. Razlika je tudi v načinu prehoda med fazami. Ta naj bi bil v marksistični koncepciji skokovit (revolucija). (Godina, 1998: 152)

so namreč v jedru razlike v stopnji razvitosti med njimi. Takšno razumevanje razlik se je jasno konkretiziralo v načinu razumevanja razlik med evropskimi in neevropskimi (afriškimi) družbami.

Najvišjo ali najrazvitejšo fazo so glede na te klasifikacije dosegle le (zahodne) evropske družbe. Neevropske družbe so se vse brez izjeme razvile le do določene stopnje⁵⁸, njihov razvoj naj bi potekal počasneje v določenih primerih pa naj bi celo nazadoval. Takšno razumevanje razlik med družbami je impliciralo gledanje na neevropske družbe kot na naše prednike oz. žive fosile, ki odgovarjajo življenju v preteklih razvojnih fazah zamejenih s fazami evropske družbe-so živa evropska preteklost. Vzpostavilo se je prepričanje, da so *divjaki* (večina neevropskih ljudstev) sodobni primitivci. (Godina, 1998: 43-47)

Kolonialiste so bili v akademskem diskurzu dojemani kot agenti biološke in s tem inherentne usode ali kot agenti zgodovine. Obe vrsti evolucionizma sta si tako v končni fazi komplementarni. V obeh primerih je namreč delujoči in dinamični le belci oziroma kolonialisti. Obe predvidevata teologijo. Prvi deterministično v smislu preživetja najmočnejšega, pri drugih je ta produkt logike temporalnosti pri kateri evropsko uničevanje neevropskih družb pomeni sprožitev procesov akulturacije, ki pomeni pospešek v razvoju h končnemu skupnemu cilju vseh kultur namreč k civilizaciji. (Goldberg, 2002: 88-90) Obe teoriji vzpostavljata kolonializem kot maniheizem⁵⁹.

5.3. Reprezentacije Afrike in Afričanov v obdobju neposredne kolonizacije

Na osnovi socialnega darwinizma in družbenega evolucionizma so se preko natančnega merjenja, sistematičnih primerjav, ki jih je omogočala neposredna osvojitve Afrike, in elaboriranih argumentov oblikovale ne le akademske reprezentacije Afričanov temveč so preko teh teorij in njihovih dokazovanj vzpostavili tudi *znanstveni* temelji za moralna in pravna pravila nadaljnjih imperialnih osvojitvev. (Calloway, 1993: 32) Odnos med Evropejci in Afričani je na osnovi teh *znanstvenih* dokazov tako temeljil na zanikanju in podreditvi subjektivitete Afričanov ter njihovi hkratni doumljivosti v smislu njihovega pozicioniranja v primitivno fazo univerzalnega evropskega razvoja. Evropska preteklost postane vidna v življenju sodobnih Afričanov in drugih

⁵⁸ Nekateri misleci so primitivnim ljudstvom odrekli tudi najprimitivnejšo fazo v evropskem razvoju. John Lubbock je v svojem delu *The Origin of Civilisation* (1870) tako menil, da naj bi bili sodobni primitivci nižje razviti kot evropski predniki, kar je utemeljil s trditvijo, da so evropski predniki posedovali zmožnost napredka. (Bratlinger, 1995a: 204)

⁵⁹ Slika imperija kot nujnega je trdno usidrana tudi v liberlani kritiki imperializma s čimer tako kritika kot slavljenje imperija delujeta v njegovi legitimaciji. Ta se preko kritike izvede operacija, ki ji Roland Barthes pravi Operacija margarina: 'Vzemi neko obstoječo vrednoto, ki jo hočeš obnoviti nato na široko predstavi njene slabosti in nepravilnosti, ki jih povzroči... nato jo reši navkljub njeni naravi oziroma še bolje s težkim prekletstvom njene pomanjkljivosti s katerim obstoječi red ni več nič drugega kot manihejska sestavljanca, ki je s tem neizogibna, tista, ki zmagata tako v slavljenju kot kritiki zaradi česar mora biti koristna. (Roland Barthes v Blackburn, 2005: 128)

Nevropejcev, ki pa še vedno igrajo vlogo Drugega. Z besedami Homi Bhabhe, "kolonialna oblast producira kolonizirane kot fiksno realnost, ki je hkrati Drugi ter kljub temu popolnoma viden in doumljiv" (Bhabha v Pieterse, 1998: 93) Viktorijanska antropologija je pri tem služila kot okvir reprezentacij Afrike in vir vse vednosti o Afriki, s čimer je podpirala in vzdrževala ideologijo in prakse grajenja imperija tako doma, v smislu podrejanja žensk, delavstva, otrok, kot v kolonijah. Dominantna pozicija Evropejcev do Afričanov je bila, da slednji niso bili še pripravljeni za popolno subjektiviteto in suverenost in le te ne morejo doseči sami ampak le ob podpori in pomoči Evropejcev⁶⁰, ki so to fazo razvoja v svoji zgodovini že opravili.

Herbert Spencer tako Afričane koncipirani kot nesposobne za samostojen razvoj civilizacije. Le redke rase naj bi si namreč pridobile konstitucionalno energijo za vzpostavitev civilizacije. Imeli naj bi preveč eksplozivno naravo, ki naj ne bi bila primerna za oblikovanje družbe vredne svojega imena oziroma vzpostavitve civilizacije. To energijo je mogoče pridobiti le preko dednih modifikacij, ki so se tudi pri Evropejcih počasi akumulirale. (Carneiro, 1981: 25-27) Samozavedanje in kritični duh, predpogoja civilizacije, naj bi bila glede na viktorijanske miselne okvire namreč zadnji pridobitvi človeka. Civilizacijo lahko tako Afričani dosežejo le ob pomoči Evropejcev, "ki jih bodo rešili tega divjaštva"⁶¹. (Winwood Read v Kernan, 1985: 216)

Vdor v Afriko je bil konstruiran kot dolžnost in utilitarna instrumentalnost, kot način za afriško duhovno, politično in ekonomsko regeneracijo in civiliziranje, saj naj bi bili Afričani ne le na nedopustno nizki razvojni stopnji ampak naj bi jim vladali tudi barbarski in krvoločni posamezniki. (Grovgui, 1996: 47-48, 67) Ta naj bi bila vodena s strani belega evropskega moškega, katerega posebno pravico sta determinirali zavest o svoji superiornosti in moralna dolžnost, da pomaga oziroma civilizira druge (civilizacijska misija).

Novi kolonializem in z njim civilizacijska misija je bila namreč osmišljana kot moško delo, kot delo regulativne kontrole dinamičnega belega moškega. (Goldberg, 2002: 90) Kolonije so bile neke vrste moški klubi. Tako dojemanje je imelo za reprezentacije Afričanov dve posledici. Vzpostavilo je mit o Afričanih kot otrocih, ki so potrebni trdne vzgoje v smislu imperialnega paternalizma. Mit je bil neločljivo povezan z mitom temnega kontinenta ter modernim mitom divjaka oz. primitivca. Afrika kot temni kontinent in Afričani kot pasivni otroci in divjaki naj bi bili vzgajani, in s tem rešeni preko trdega dela, motiva dobička in z evangelijem, največkrat pa v

⁶⁰ Osmišljanje Velikega Zimbabweja leta 1871 sledi tej logiki, saj noben Evropejec ni bil pripravljen verjeti, da so lahko to veličastno mesto ustvarili črni Afričani. Domnevali so, da je bila to legendarna prestolnica kralja Salomona. (Bratlinger, 1995a; 215)

⁶¹ Glede na napovedi v Readovi delih kot sta *Savage Africa* (1864) in *The Martyrdom of Man* (1872) pa to 'reševanje' ne bo nujno rezultiralo v preživetju Afričanov. Tako pravi, da si bosta Anglija in Francija razdelili Afriko, divji Afričani pa bodo kopali jarke in namakali puščave. Delo naj bi bilo težko in Afričani naj bi po vsej verjetnosti izumrli. Hvaležni znanjci pa naj bi slavili spomin na črnce. (Kernan, 1985: 214-15)

kombinaciji vseh treh. (Nash, 1990: 402, 413) Na drugi strani pa se pojavi mit Afričanov kot žensk. Robert E. Park ustanovitelj čikaške šole sociologije je črne Afričane karakteriziral kot damo med rasami. Po naravni dispoziciji naj črni Afričan ne bi bil intelektualec, temveč naj bi imel talent za ekspresijo, čutnost (umetnost) podobno kot je to veljalo za ženske v dobi novega kolonializma. (Pieterse, 1998: 221)

5.3.1. Reprezentacije Berlinskega kongresa in svetovnih razstav

Reprezentacije Afrike in Afričanov vzpostavljene v okviru glavnih mitov in obeh koncepcij rase v intelektualnem in akademskem diskurz se formalizirajo z Berlinskim kongresom (1885) ter vizualizirajo in s tem še utrdijo s svetovnimi razstavami. Analiza teh dveh materialnih pojavnosti akademskega in intelektualnega diskurza o Afriki in Afričanih je pomembna predvsem v smislu povezanosti materialnega dogajanja ter intelektualnega in akademskega diskurza.

Sklepi Berlinskega kongresa⁶² o integraciji Afrike v globalno politično ekonomijo so bili hibrid naturalizma in historicizma, v smislu neomejenega izkoriščanja na eni ter paternalizma v obliki liberalne vzgoje na drugi strani. Dejansko se je v sklepih zelo malo prostora namenilo vprašanju *vzgoje*. Šlo je predvsem za formalizacijo kolonialne vladavine (pravila tuje administracije-poglavje VI, VII) ter v primeru kotline Konga, na katero se nanaša večji del sklepov, za normalizacijo kolektivnega izkoriščanja (poglavje I-IV). (Ki-Zerbo, 1977: 401-402) Preko sklepov Berlinskega kongresa so bili Afričani sicer marginalizirani in njihova podjarmljenost Evropejcem je bila formalizirana, ravno tako kot je bil sprejeta kot neovrgljiva resnica trditev o neredu v kulturni in politični sferi afriških družb, je bila na drugi strani Afrika s kongresom pripuščena v univerzalno kolonialno ureditev in s tem v zgodovino (Grovgoui, 2002: 69, 72).

Afrika je sicer postala del zgodovine, vendar pa kot najbolj zaostal del in zato najbolj potreben pomoči belega človeka, ki ga obvezuje moralna in civilizacijska dolžnost oziroma etični imperativ, da si zavihti to breme. Najbolj poetično je idejo bremena reproduciral Rudyard Kipling v svoji slavni pesmi *The White Man's Burden*:

Take up the white man's burden
Send forth the best ye breed
Go bind your sons to exile

⁶² Celotno besedilo dostopno na: <http://ocid.nacse.org/qml/research/tfdd/toTFDDdocs/4ENG.htm> (3. april 2006)

To serve your captives' need . (R. Kipling v Lindquist, 1995: 68)⁶³

Breme belega človeka igra vlogo drugega imena za civilizacijsko misijo kot temeljnim izrazom prevladujočega prometejskega mita. V okviru Berlinskega kongresa in s tem kolonialnega diskurza so bili Afričani na osnovi ekstenzivnih raziskave viktorijanske antropologije koncipirani kot otroci, zaradi česar naj ne bi bili sposobni poskrbeti sami zase.

Kljub prevladi idej o radikalnem izkoriščanju se ne sme zanemariti prisotnosti idej o dobrobitu kolonizirane populacije, ki bo igrala ključno vlogo na versajski konferenci konec 1. svetovne vojne. O skrbništvu kot nujni garanciji za učinkovit mir med barbarskimi plemeni Afrike. Pomembnosti konzervacije in civiliziranja populacije z omejitvijo radikalnega izkoriščanja so se začeli vedno bolj zavedati tudi kolonialni administratorji, saj so konzervacijo populacije in njeno participacijo dojemali kot ključno za razvoj kolonij ter nepogrešljivo za trajajočo evropsko prosperiteto. (Grovgoui, 2002: 78-79, 83) S formalno vzpostavitvijo kolonij se je preko kolonialne vladavine in regulacije spremenila tudi pravna koncepcija Afričanov, ne več kot divjakov temveč kot kolonialnih subjektov in enot dela. S tem je kolonialna oblast ironično spremenila koncepcijo divjaka v pravno osebo. (Goldberg, 2002: 121)

Berlinski kongres je pomemben tudi zaradi ene ključnih reprezentacij v okviru racionalizacije kolonializma. Z njim se je namreč vzpostavila tudi koncepcija kolonializma oziroma kolonialnih odnosov kot pogodbenih odnosov⁶⁴. Afričani kot kolonialni subjekti so tako v okviru sklepov kongresa pridobili *pravico*, da se odrečejo svojemu samoupravljanju. To je bila tudi edina pravica, ki ni bila absolutna, temveč privilegij podan s strani kolonialne oblasti, ki so jo Afričani imeli kot politična skupnost.

Reprezentacije Afričanov v okviru sklepov Berlinskega kongresa so zelo dvoumne vendar izjemno učinkovite v legitimaciji evropskih zahtev do afriškega ozemlja, saj so na eni strani vzpostavile Afričane kot mentalno nezrele, na drugi pa to ni spodkopalo legitimnost teh pogodb. Pomembnost le-tega je v tem, da so veljavnost teh pogodb sklenjenih v odnosu popolne podrejenosti med Afričani in Evropejci, Evropejci uveljavljali tudi ob dekolonizaciji. (Grovgoui, 2002: 80-104)

Pri utrjevanju družbeno evolucionarnih reprezentacij Afričanov in slavljenju superiornosti in napredka Evrope ter legitimiranju kolonialne dominacije tako v akademskem kot tudi v splošnem

⁶³ (okvirni prevod) Breme belega človeka: Prezemi breme belega človeka, pošlji svoje najboljše ljudi, pojdi in veži svoje sinove na tujino, da služijo potrebam tvojih ujetnikov.

⁶⁴ Glede na sklepe Berlinskega kongresa je morala biti kolonialna zahteva nad določenim območjem dokazana v obliki učinkovite kontrole nad ozemlji, ki so jo predstavljale tudi podpisane pogodbe z afriškimi političnimi voditelji. Glej poglavji VI in VII Berlinske pogodbe.

družbenem diskurzu so veliko vlogo igrale tudi etnografske razstave novost kolonialnega obdobja. Prva se je izvedla že leta 1851 v Londonu, svoj zagon pa so dobile šele leta 1870. Leta 1878 so se na njih prvič pojavili Afričani v vlogi vaških domorodcev. Tako njihov vzpon kot zaton sovpadata z vrhom kolonialne ekspanzije, ki se je končala v 30ih letih 20. stoletja ter na drugi strani uporabe drugih načinov (etnografski filmi) za vzpostavljanja specifičnih reprezentacij Afričanov. Razstave so v tem obdobju postale neločljive tako od imperializma kot nacionalizma. Predstavljale so nekakšen inventar celotnega sveta ter svetovne zgodovine človeštva, podobno kot so to pred njimi počele srednjeveške karte sveta ter kasneje renesančni kabineti radovednosti. Šlo je za neke vrste vizualno reprezentacijo družbenega evolucionizma kot tudi socialnega darwinizma, kreiranega s strani zahodnih prometejskih srednjih razredov iz katerih so prihajali tudi glavni akademiki, ki so brezpogojno verjeli idejam napredka, družbene evolucije ter superiornosti bele rase, kot tudi ideji o racionalni konstrukciji sveta. Seveda je bil ta svet konstruiran glede na njihovo lastno podobo.

Razstave so pripovedovale zgodbo človeštva, ki je sledila isti narativi vzpostavljeni s strani družbenih teorij in potopisov in je bila uporabljena za legitimacijo kolonialne ekspanzije. V tej zgodbi napisani s strani Evropejcev so beli, racionalni, civilizirani Evropejci igrali vlogo junakov. Afričani kot divjaki pa so igrali vlogo kategorij v Zahodni reprezentaciji Sebstva, kot igralci v zgodbi o vzponu k civilizaciji. Razstave so poudarjale reprezentacije Afričanov in Afrike kot brutalne kot ozemlja teme, nasilja in neracionalnosti. Hkrati so bili Evropejci konstruirani kot prinašalci reda in civilizacije.

Razstave so bile organizirane glede na domnevno človeško evolucijo, ki je bila predstavljena kot potekajoča po posameznih fazah v smeri od barbarstva do civilizacije, ki jo je dosegel le beli človek. (Corbey, 1995: 57-62) Pri tem je pomembno tudi to, kje so bile organizirane prve razstave. Prve so bile namreč organizirane v živalskih vrtovih⁶⁵, kar je še podkrepilo Drugost Afričanov kot objektov narave, ki jo Evropejec nadzira in kontrolira in končno tudi uživa. Afričane kot Druge naj se tako ne bi le izkoriščalo temveč tudi uživalo. Uživanje v eksotiki je bolj fina oblika izkoriščanja, saj je eksotika luksuz zmagovalcev. (Pieterse, 1995: 94-5)

Reprezentacije afriške Drugosti so bile kontrolirane preko kontrole obnašanja *razstavljenih* domorodcev. Afričani so bili predstavljeni kot drugačni, kot ljudje mitološko konstruirane preteklosti in so bili dejansko prisiljeni, da se obnašajo drugače od Evropejcev. Akulturacija, ki je bila vodilo civilizacijske misije ni bila zaželeno. Dokler so bili domorodci na razstavi so znake akulturacije organizatorji poskusili popolnoma odstraniti.

⁶⁵ Prisotnost kolonialnih reprezentacij Afričanov in s tem prisotnost kolonialnega diskurza tudi danes priča na primer etnografska razstava Afriška vas, ki se je odvijala od 9.6.2005 do 12.6.2005 v živalskem vrtu v Augsburgu v Nemčiji.

Razstave e so sledile dejanskim kolonialnim osvojitvam. Če so se predstavljeni domorodci ostro upirali Evropejcem, so morali domorodci na razstavi to percipirano divjost tudi predstavljati. Gre za potrebo po udejanjanju prevladujočega mita o Afričanih kot divjakih in primitivcih. Že sam prostor razstave (živalski vrt) kot tudi dejstvo, da se je domorodce v konstruiranih vaseh lahko dotikalo, je utrjevalo in reproduciralo mit o Afričanu kot živali.

Preko razstav se reproducira tudi mit o Afričanih kot kanibalih, ki je v tem obdobju dobil na znanstveni teži z deli *Man's Place in Nature* (1863) Huxleya, *Savage Africa* (1863) Winwooda Reada ter *Pioneering the Congo* (1900) Bentleya v katerih je bilo predvsem področje Konga označeno kot središče kanibalizma. Kljub svoji avtoriteti so vsa dela temeljila na govoricah. (Pieterse, 1995: 116). Mit se je tako reproduciral preko dodajanja spektakularnih in bizarnih kanibalističnih ritualov za zadovoljitev Evropske lakote po eksotičnem. Razstave so vzpostavljale, reproducirale in vizualizirale tudi temeljno racionalizacijo kolonializma v Afriki namreč mit o temnem kontinentu, ki ga označuje divjost, narava, neracionalnost in tiha grožnja svetlobi civilizacije. (Corbey, 1995: 64-72) Naracija razstav je tako podobno kot kolonialna oblast na eni strani objekt svojih reprezentacij Afriko naredila doumljivo hkrati pa jo je koncipirala kot eksotično, s čimer je ohranila njeno Drugost .

5.3.2. Srce teme

Če je Berlinski kongres pomenil formalizacijo akademskih reprezentacij Afrike in Afričanov in so svetovne razstave pomenila njihovo vizualizacijo, potem *Heart of Darkness* (1899) Josepha Conrada lahko pojmujeemo kot delo, ki predstavlja najbolj koherentno zbirko najpomembnejših reprezentacij in načinov osmišljanja Afrike in Afričanov v okviru tretje historične diskurzivne formacije. Mnogi akademiki delo pojmujejo kot najmočnejši afrikanistični tekst. (npr. Miller, 1988; Bratlinger, 1995a; Rigby, 1996; Lindquist, 1995) Tekst pomeni tudi eno prvih soočanj in kritiko radikalnega izkoriščanja Afrike personificirano v Kurtzu, predvsem kotline Konga⁶⁶, kot temelj naturalističnega socialnodarvinističnega pogleda na Afriko.

Roman pomeni določen mejnik, saj se od naturalizma distancira v naslednjih nekaj letih tudi kolonialna oblast. Zaznamuje premik od statičnosti biti socialnega darwinizma k razvojnemu postajati historicizma personificiranega v Marlowu. Afrika sicer ni več prikrajšana za svojo historičnost vendar pa je ta vzpostavljena na temelju naracije obrnjene nazaj, ki ustvarja iluzijo o

⁶⁶ Kongo je namreč eden najlepših primerov delovanja na osnovi rasnega naturalizma in s tem radikalnega izkoriščanje z glavnim motom 'exterminate all the brutes', ki je bil dejansko izvšen v imenu proste trgovine. Davek, ki so ga prebivalci kotline plačali je bil astronomski-v času od 1885 do 1920 je bilo ubitih 10 milijonov ljudi. (Goldberg, 2002: 124)

primitivni družbi v okviru še vedno prevladujoče družbene evolucije. (Ribby, 1996: 76-77) Ta se sicer umika difuzionizmu in funkcionalizmu vendar pa se njene določene predpostavke reartikulirajo znotraj novih teorij. Predvsem naracija usmerjena nazaj, v smislu konstrukcije mitične preteklosti Afrike, je prevladujoča tudi v delih kasnejših antropologov. Slika Afrike kot izolirane, statične, kot okna v drug čas, ki pa je lociran v točno določen prostor namreč *divjo* Afriko. Kot pravi Conrad: "Potovanje po tisti reki, je bilo kot potovanje nazaj v najzgodnejše začetke sveta." Potovanje nazaj tako pomeni projekcijo primitivnega sveta kot zunanosti, ki se jo lahko doseže geografsko. (Conrad v Miller, 1988: 171-2)

Afričani so v delu reprezentirani v kontekstu historicizma in imperialnega paternalizma civilizacijske misije, ter preko mita divjaka živali in otroka, sicer kot divji in podobni živalim vendar zmožni učenja in *izboljšave*. Tako Conrad pravi: " Medtem sem moral paziti na divjaka, ki je bil kurjač. Bil je izboljšan primerek; lahko je kuril vertikalni bojler. Bil je tam pod mano in prisežem, gledati ga je bilo tako poučno kot gledati parodijo psa oblečenega v hlače in klobuk, ki hodi po zadnjih tacah. Potrebni so bili le trije meseci, da se je ta res prijeten dečko vzgojil." (Conrad v Rigby, 1996: 78) Delo tako nikakor ni kritika imperializma kot sistema in se tako popolnoma nahaja v tradiciji liberalne kritike imperializma, ki ga v končni fazi dejansko podpira.

Mit temnega kontinenta je v delu prevladujoč na kar implicira že naslov–*Srce teme*. Afrika je v Conradovi naraciji lokacija pekla na zemlji, kjer Kurtz kot predstavnik evropskega imperializma v naturalistični tradiciji izvaja teror. V Kurtzu je reprezentiran strah pred padcem izven svetlobem strah pred družbeno in moralno agresijo. Najbolje izražena s težko prevedljivo frazo *gone native*. Dobesedno pomeni, da je človek šel med domačine in je prevzel navade in življenjski slog domačinov. Hkrati pa določa moralno sodbo o človeku, ki je *šel*, ki je zapustil evropejstvo in belo raso. Evropejec, ki je *zašel* ni le izgubil svojega načina biti temveč tudi svoj razum s čimer je postal iracionalen. Ideja pa je na drugi strani dopuščala, da se posameznik vrne k razumu, k evropejskosti. (Goldberg, 2002: 171-2)

Strah, ki ga Conrad personificira s Kurtzem se tako nanaša na redifinicijo divjaštva kot notranje predispozicije, ki se je izpeljala konec 19.stoletja. Ta podoba je v samem srcu psihoanalize, ki se razvije ravno v tem času. Civilizacija v delih Sigmunda Freuda in Carla Junga temelji na represiji instinktov, če so zahteve po represiji prevelike lahko civilizacija propade. Divjaki oziroma primitivci so bili preko psihoanalize enačeni z otroci in mentalno prizadetimi. Glede na psihoanalizo so bila namreč zgodnejša obdobja človeške zavesti rekapitulirana v otroštvu. Divjak/primitivec se zato skriva v različnih prostorih ter različnih časih tudi v *civilizirani* zavesti v njenem podzavestnem delu. Civiliziran človek naj bi bil tako razdeljen med željo po korekciji napake divjaštva oziroma strahom pred divjaštvom ter željo po identifikaciji z njim.

(Stallabrass, 1990: 100-11; Pieterse, 1996: 37-38; Bratlinger, 1995a: 213-14) Kombinacijo mita o divjaku in mita od plemenitem divjaku, ki pa sta sedaj projecirana tudi v podzavest civiliziranega človeka in posledično civilizirane družbe. Afrika tako platno za projekcijo največjih strahov civiliziranega evropskega človeka in evropske civilizacije.

5.3.3. Reprezentacije v obdobju postopnega prehoda iz kolonialnega v razvojni diskurz

Conradovo *Srce teme* je bila napoved določene preobrazbe kolonialnega diskurza v smer brzdanja nekontroliranega izkoriščanja značilnega za konec 19. stoletja in prvo desetletje 20. stoletja. Predvsem 1. svetovna vojna pospeši preoblikovanje in reartikulacijo tako reprezentacij Afrike kot Evrope same, katere samoreprezentacija je bila zaradi brutalnosti vojne znotraj njenih lastnih meja, načeta. Evropske družbe so bile zato primorane reartikulirati sebe in kolonizirana ljudstva v luči določenega pretresa delne fiksacije pomena Evrope in evropskih držav kot predstavnic civilizacije in garantov miru. Naturalistično utemeljeno radikalno izkoriščanje koloniziranih na osnovi superiornosti se je iz vladajočega političnega in akademskega diskurza dokončno pomaknila v ozadje. Kljub temu niti v akademskih niti v političnih krogih naturalistično dojemanje ni umrlo. V določenih primerih je bilo celo še nadaljnje razvito⁶⁷, vendar nikoli več ni bilo prevladujoče ali vsaj enako prisotno kot historično dojemanje razlik med posameznimi družbenimi skupinami.

Reprezentacije kolonialistov in koloniziranih so bile načete ne le zaradi same vojne temveč tudi zaradi tega, ker je bila koloniziranim vojna, v kateri so sodelovali kot vojaki, predstavljena kot boj za njihovo lastno svobodo. Pomembno vlogo igra tudi boljševiška revolucija, ki je bila s svojo antiimperialistično ideologijo, dobro orodje za razbijanje veljavnosti dotedanje kolonialne ureditve. (Grovogui, 2002: 112-14) Antikolonialistični boj, ki se je začel vzpostavljati v Afriki, je črpal svojo legitimnost prav z rušenjem pomenov kolonizatorja in kolonialista v obdobju po 1. svetovni vojni. Prav zaradi teh pretresov kolonialne ureditve se je utrdila historična percepcija razlik med ljudmi v kateri, naj bi po novem dojemanju, kolonialne sile igrale vlogo ne več lastnikov ozemlja temveč skrbnikov ozemlja in ljudi. Moto naj tako ne bi bil več izkoriščanje šibkega temveč skrb in storitve s strani močnejšega v smislu benevolenega imperializma.

Spremembe dojemanja kolonialne ureditve so se zrcalile tudi v akademskem diskurzu predvsem v antropologiji kot glavni družbeni vedi usmerjeni v proučevanje neevropskih družb, ki

⁶⁷ Francoski filozof in etnolog Lucien Levy-Bruhl je lep primer ohranjanja naturalističnih razlag tudi v povojnem obdobju in nadaljevanja ideje hkratnosti družbene in biološke evolucije vrste, ki naj bi razložila superiornost Evrope, rezultat bioloških in kulturnih dosežkov. Afričani so bili v njegovi misli koncipirani kot primitivni na osnovi njihovega primitivnega uma, ki naj bi bil predlogičen. (Mudimbe, 1988: 69; Brumen in Jeffs, 2000: VII)

je kljub določenim kritikam na račun imperializma tega sprejemala. V 1920ih je antropologija prevzela vlogo glavne svetovalke kolonialni administraciji. Tako Malinowski kot Radcliffe-Brown sta menila, da mora biti antropologija inštrument v rokah kolonialne politike. Omogočila naj bi znanstveni temelj za kontrolo in vzgojo domačinov ter pomagala belemu človeku, da boljše (v smislu manjšega števila žrtev) vlada, izkorišča in izboljšuje domačina. (Stallabross, 1990: 104-5)

Funkcionalistična antropološka šola, katere oče je bil Malinowski, si je tako zadala nalogo analizirati afriško družbo, z namenom pokazati na katere sloje se je potrebno upreti, da bi se lahko izpeljala posredna kolonialna vladavina, ki bo zmanjšala stroške in povečala dobiček in utrdila kolonialni režim. Predvsem so poudarjali, da je nujno potrebno ohraniti *stare* plemenske organizacije in *tradicionalno* pravo. (Büttner, 1981:11)

Podobno je razmišljal tudi Radcliffe-Brown, ravno tako (strukturni) funkcionalist, ki je svoje raziskave dojemal kot temelj na katerem se bo gradila nova znanost, ki bo praktično uporabna za doseganje družbene kontrole. (Stallabross, 1990: 112) Funkcionalizem⁶⁸ pomeni tudi odmik od diahronih analiz pred vojno prevladujočih smeri družbenega evolucionizma in socialnega darwinizma v smer sinhrona analize, kar pomeni, da naj bi se domačine analizirali v smislu njihove sedanjosti pri čemer naj bi se zgodovina v smislu nahajanja v določeni zgodovinski fazi zanemarila. Ta nastavek pa ni odvrnil antropologov od osmišljanja afriških ljudstev oziroma plemen kot statičnih in nespremenljivih. Poleg tega je bila v antropologiji močno prisotna konstrukcija mitične afriške zgodovine. Nazaj usmerjena naracija tako ni bila značilna le za literaturo in družbeni evolucionizem temveč tudi za funkcionaliste.

Malinowski se tako v analizi *vrednosti in omejitvi zgodovine oz. vpliva zgodovine na dinamično kulturne spremembe v Afriki* poda na *iskanje ničelne točke spremembe*. To je točke pred kontaktom z Evropejci, katere tradicionalne institucije bi morali primerjati s situacijo danes. Funkcionalisti naj bi tako rekonstruirali predkolonialno preteklost, ker pa se ta glede na Malinowskega ne more popolnoma rekonstruirati na osnovi spomina domačina, se pojavijo prazna mesta. Ta mesta Malinowski zapolne z naracijo obrnjeno nazaj. Tako vzpostavi sliko Afrike, ki se popolnoma prilagaja vladajočim kolonialnim reprezentacijam afriških družb, ki so bila vsa koncipirana v obliki plemenskih skupnosti kot vladanih s strani vsemogočih poglavarjev, katerih oblast je absolutna in krvoločna. Za afriška *plemena* naj bi bil v predkolonialni dobi značilen kanibalizem, plenilski pohodi ter nenehne *plemenske vojne*. (Rigby, 1996: 77-79)

⁶⁸ Tudi s pojavom novih antropoloških teorij kot sta funkcionalizem in kasneje kulturni relativizem primat evolucionističnega dojetja družbenih razlik ni bil in še danes ni ogrožen.

Ideja *tradicionalnega plemenskega* organiziranja afriških družb, ki je implicirala njihovo statičnost, zaostalost in podvrženost starodavnim navadam in tradicionalnemu pravu, je bila ena od temeljnih idej/mitov, ki so vzpostavljale reprezentacije Afrike in Afričanov v novem imperializmu⁶⁹ predvsem pa se je popularizirala s pojavom nove delitve družb na moderne in tradicionalne. Ta klasifikacija pomeni temelj vseh klasifikacij družb⁷⁰ v vladajočem akademskem diskurzu 20. in tudi 21. stoletja in temelj novega vladajočega diskurza namreč razvojnega diskurza.

Tradicionalna plemenska družba na eni in moderna družba na drugi sta obe produkt kolonialnega obdobja, saj so bila tako plemena kot moderne države vzpostavljene z določenim namenom. Plemena so bila tako vzpostavljena z namenom rešiti problem kolonialnega upravljanja določenega ozemlja preko kreacije doumljivih in upravljivih enot. Ravno tako so delodajalci v kolonialnih mestih potrebovali, zaradi česar so v končni fazi tudi razvili, etnične hierarhije hipotetičnih delovnih veščin. Ti zdravorazumski izumi so pridobili večjo legitimnost preko hierarhičnih klasifikacij družboslovnih ved, ki so afriške družbe lepo razdelile v različna jasno ločena plemena. (Ranger, 1993: 81; Braathen, Bøås in Sæther, 2000: 6-7) Plemena/etnijske so bile tako dejansko ustvarjene preko avtoritarnih kolonialnih politik, antropoloških klasifikacijah in uporabo sile, z izvajanjem kontrole nad migracijami, prisilnimi selitvami na določeno območje, fiksiranjem etničnih identitet preko osebnih izkaznic in predvsem preko vzgoje v misijonarskih šolah, ki so bile nepogrešljiv element zahodne imperialne dominacije nad Afričani. Misijonarji so namreč izmed množice govornih jezikov arbitrarno izbrali enega, ki je tako postal *uradni* jezik določenega plemena. (Bayart, 1993: 51-3)

Vzpostavljanje plemen preko reprezentacij lastnosti določene skupine je igralo tudi vlogo odvrčanja potencialnega upora proti kolonizatorju. Zahodne kolonialne reprezentacije so tako preko avtoritete antropologije vzpostavile *starodavno sovraštvo* med *plemeni*. Lep primer za to so kolonialne reprezentacije Hutujev in Tutsijev v Ruandi in Burundiju. Kjer je belgijska kolonialna

⁶⁹ Ideja etničnosti in plemenske organiziranosti kot nekakšnih primordialiističnih atemporalnih naravnih tvorb je bile in je še v vladajočem akademskem diskurzu prisotna kot eden temeljnih elementov pri razlagi nerazvitosti in problemov v Afriki. (Braathen, Bøås in Sæther, 2000: 4) Lep primer za to je Horowitzeva knjiga *Ethnic Groups in Conflict* iz leta 1985, v kateri je podana ideja, da so se zaradi negativnih posledic 19. in 20. stoletja Afričani po sigurnost vračali v svojo preteklost pri čemer naj bi etničnost igrala vlogo obrambe pred družbeno atomizacijo. Pri tem se postavlja vprašanje ali to uspe zaradi, ker je etnija primordialna ali zato, ker se jo kot tako konstruira. (Vail, 1992: 4-5) V luči vzpostavljanja/kreacije plemen v času imperialne dominacije je dojetanje teh identitet kot predkolonialnih zavajajoče in ujeto v binarij moderno-tradicionalno.

⁷⁰ Eden prvih, ki teoretsko zameji to klasifikacijo je Max Weber. Njegova klasifikacije je osnovana na premisah družbenega evolucionizma. Posledica tega je njena teleološkost, saj Weber meni, da se birokratizaciji in racionalizaciji ni moč izogniti. Pri tem si Weber prihodnosti ni predstavljal rožnato kot to počnejo njegovi idejni sinovi, saj je menil, da bo ta še bolj birokratizirana in bo omejevala posameznikove potenciale. Ne vidi možnosti za razvoj tehnološke utopije, ki nas bo osvobodila. (Elwell, 2000: 14-16)

oblast s pomočjo reprezentacij antropološke znanosti⁷¹, ki so vzpostavile in poudarjale fizične razlike ter preferenčno obravnavo Hutujev ter zatiranjem Tutsijev, vzpostavila sistem delitve in nepremostljivih razlik, ki so sovraštvo tako ene kot druge tako ustvarjene skupine preusmerile od belgijskih okupatorjev k drugemu *plemenu*. (Rigby, 1996: 69-70)

Glavno vlogo pri tej kreaciji plemen⁷² je odigralo *tradicionalno pravo*⁷³, ki se je vzpostavilo kot eden glavnih inštrumentov preko katerega je delovala kolonialna oblast in preko katerega so se vzpostavljale in formalizirale reprezentacije Afrike in Afričanov. Koloniani diskurz, znotraj katerega je deloval tudi vladajoči akademski diskurz, je vsako *tradicionalno pravo* vzpostavil s privilegiranjem le določenih tradicij, ki so poudarjale poslušnost, podrejenost in patriarhalnost, temeljnih elementov na katerih je temeljila tudi kolonialna država. Preko privilegiranja le-teh tradicij se je vzpostavil tudi položaj *tradicionalnega poglavarja*, ki je sedaj posedoval vse elemente oblasti⁷⁴ in je bil odgovoren le kolonialni administraciji. (Ranger, 1993: 67, 72-73; Bayart, 1993: 51; Braathen, Bøås in Sæther, 2000: 5) Reprezentacija absolutističnega afriškega vaškega poglavarja prisotna v sami legitimaciji imperialnega vdora v Afriko, je bila tako dejansko udeležena v praksi.

Rasi kot temelju delitve med kolonialisti in koloniziranim se je tako pridružila delitev samih domačinov na posamezne *v temelju različne* etnije/plemena. Poudarjanje raznolikosti in nepremostljivih razlik med določenimi *plemeni* se lahko razume tudi kot odgovor na grožnjo, ki je po 1. svetovni vojni postajala vedno večja, protikolonilnega upora večjih razsežnosti. Rasa je v

⁷¹ V klasifikaciji Hutujev in Tutsijev je močno prisoten hamitski mit, ki je bil preko dela *The Pagan Tribes of the Nilotic* (1932) Sudan C.G in Brende Seligman populariziran in znanstveno utemeljen. Seligmanova trdita, da bo izvor Negro-hamitskih ljudi razumljen le, če bo spoznano, da so bili prihajajoči Hamiti pastoralni Kavkazijci, ki so vdrlili na področje zgornjega Nila ter si podredili poljedelske črnce. Hutuji so v klasifikaciji igrali vlogo potomcev visokih, svetlih patoralnih Kavkazijcev. (Rigby, 1996: 65-66)

⁷² Vsi uporabljeni avtorji poudarjajo, da Afričani v tem procesu niso bili pasivne, statične lutke, in zato na plemena ne moremo gledati kot na enostaven produkt manipulacije s strani kolonialistov. Kreacija je nujno potrebovala kolaboracijo Afričanov. Pleme, uradni jezik in religija so bila res izumi Evropejcev, vendar so bila brez vsebine. Z vsebino so jih napolnile interakcije med različnimi ljudi v toku daljšega obdobja oziroma bili so zamišljeni s strani različnih ljudi. Med Afričani se je organizacija na osnovi plemena prijela tudi zato, ker Afričanom ni bil dostopen noben drug politične prostor, ki bi presegal meje plemena. Pri obravnavi etnij in plemen se je potrebno nujno zavedati, kar se v primeru Afriških plemen in etnij nenehno pozablja ali zanemarja, da ima vsaka identiteta družbeno zgodovino in se nahaja v nenehnem procesu nastajanja in preoblikovanja, kar pleme/etnijsko dela za kompleksen in relativen fenomen. (Bayart, 1993: 47; Ranger, 1993: 73; Braathen, Bøås in Sæther, 2000: 4; Mamdani, 2001: 20)

⁷³ V luči kolonialne kreacije *tradicionalnega prava* je analiza *tradicionalnega prava* in posledično afriške družbe, ki jo izvede Wahler zavajajoča vendar pa lep primer vladajoče percepcije afriških družb, (Cerar, 1996: 83-5). Wahler trdi, da je Afriško *tradicionalno pravo* izvedeno iz verovanja v mistično ureditev Univerzuma, ki naj bi se obdržalo v družbenih odnosih. Zakoreninjenost Afričanov v 'tradiciji' naj bi imela za posledico zavračanje vsakršnega prilagajanja teh pravil družbenim spremembam ter usmerjenost v ohranjanje (brezčasnih) družbenih institucij kot naj bi bile pleme, rod, kasta vas. (Cerar, 1996: 83-5) Gre za popolnoma ahistoričen pogled na Afriško pravo in družbo.

⁷⁴ Braathen, Boas in Sæther menijo, da je bil s tem uničen zapleten sistem omejitev, ki je afriškim oblastnikom v veliki meri onemogočal despotsko ravnanje. Preko *tradicionalnega prava* so afriški *poglavarji* dejansko postali despoti. (Braathen, Bøås in Sæther, 2000: 6)

diskurzu še vedno igrala vlogo primarne delitve, vendar je v sebi skrivala tudi možnost organizacije *nižjih ras* po rasni liniji in s tem možnost širšega upora. Afrika kot enovita reprezentacija je tako dejansko postala nevarna, če bi bila aplicirana v afriškem družbenem kontekstu. Preko kreacije *plemen* se je enotna reprezentacija Afrike, ki je bila Afričanom vsiljena preko koncepta rase, v odnosih med Afričani razbila na posamezne med sabo *nepremostljivo* različne entitete. Vendar pa to ne pomeni, da je bila rasa odpravljena, saj se je tako v kolonialnem kot v akademskem diskurzu hierarhija ras implicitno obdržala. Kolonialna država ob eksplicitni ali implicitni podpori akademskega diskurza je poskušala preko diskurza o rasi in etniji naturalizirati politične razlike med koloniziranimi in kolonizatorji ter med *domačini* in *tujci* (drugimi plemeni). (Mamdani, 2001: 22-6)

Za povzetek reprezentacij Afrike in Afričanov prehodnega obdobja med kolonialnim in razvojnim diskurzom se zopet izkaže, kot zelo primerno literarno delo oz. roman. Še danes popularen⁷⁵ roman *Spomini na Afriko* (1937) pisateljice Karen Blixen, se pri tem izkaže kot zelo bogata zakladnica najpomembnejših intelektualnih in akademskih reprezentacij prehodnega obdobja v okviru kolonialne transformacije in udomačenja afriških ljudstev. Reprezentacije romana so tako prežete z mitom o Afričanih kot živalih, ki predstavlja temeljni inštrument dehumanizacije. Blixenova tako pravi: "Česar sem se naučila od divjih živali tistih krajev, mi je prišlo prav tudi pri stikih z domačini." (Blixen, 2004: 20) Nadaljuje z: "Odkritje temne polti je bilo zame čudovita razširitev obzorja. Če bi človek s prirojeno ljubeznijo do živali odrasel v sredini, kjer živali ni, in prišel pozneje v življenju v stik z njimi;" (Blixen, 2004: 21) In konča: "...Kadar smo zares prodrli v življenje domačinov, so se obnašali kakor mravlje, če s palico dregneš v mravljišče; z neumorno energijo so popravljali škodo, urno in molče-kakor bi hoteli zbrisati kako nespodobno dejanje." (Blixen, 2004: 22) Zadnja reprezentacija Afričanov kot mravelj nosi v sebi tudi reprezentacijo posledic evropske kolonialne osvojitve kot minimalnih. Takšne trditve lahko razumemo kot reakcijo na širjenje uporniškega duha med Afriško populacijo v medvojnem obdobju. Poleg tega se kolonializem v tej reprezentaciji zreducira na otroško igro dreganja s palico v mravljišče. (Vera, 2001: 16) V romanu je vidno tudi evolucionistično dojetje človeških družb oz. historična koncepcija rasne superiornosti. Tako Blixenova pravi: "To gotovost, to umetnost plavanja imajo, sem si mislila, ker so ohranili neko vedenje, ki so ga nam naši prastarši izgubili." (Blixen, 2004: 23) Ravno tako so Afričani dojemani kot vdani v usodo, nezmožni doseganja reda, obvladuje jih hudobija, so brezbožni, necivilizirani, popolnoma pasivni ter organizirani v plemena.

⁷⁵ Roman je izšel v sklopu Delove akcije *Vrhunci stoletja*, ki je potekala v letu 2004.

Na drugi strani pa so Evropejci, personificirani v glavni junakinji, reprezentirani kot dobri (junakinja zdravi domačine), civilizirani (civilizacija je v določenem odlomku zreducirana na zmožnost sledenja kuharskemu receptu) ter nenasilni. (Blixen, 2004: 25, 26, 32, 36, 40) V smislu prehoda iz kolonialnega v razvojni diskurz je pomembna predvsem reprezentacija Evropejca, katerega prisotnost, znanje in njegov splošni altruizem, so nujni za razvoj Afričanov.

6. Četrty ključni historični trenutek: dekolonizacija in vzpostavljanje razvojnega diskurza

Temeljna pogoja možnosti za reprezentacije Afrike in Afričanov v četrtem historičnem trenutku predstavljata dekolonizacija Afrike in hkratna vzpostavitev nove temeljne globalne ideje razvoja oz. geneze in prevlade razvojnega diskurza, kot vladajočega intelektualnega in akademskega diskurza. V nasprotju z analizami reprezentacij v prejšnjih historičnih trenutkih bo analiza popolnoma osredotočena na reprezentacije družboslovnega ter ekonomskega diskurza predvsem zaradi njegove osrednje pozicije v smislu legitimacije in ohranjanja ter transformacije razvojnega diskurza od njegove geneze in prevlade velikih teorij do najsodobnejše faze dobrega upravljanja (good governance).

6.1. Dekolonizacija

Dekolonizacija se lahko z gledišča Zahoda na splošno opredeli kot nezmožnost ali/in nepripravljenost nadaljevati imperialno nadvlado nad določenim teritorijem v obliki neposredne dominacije, kar pa ne pomeni, da je šlo za koherenten odziv kolonialnih sil na upore v njihovih kolonijah, saj so se cilji metropol v luči spreminjajočega se mednarodnega konteksta ter odzivih samih Afričanov nenehno spreminjali. Vsak primer dekolonizacije ima zato svojo specifičen značaj. Na drugi strani pa je bila dekolonizacija globalni fenomen, historično povezan z lastnostmi mednarodnega ekonomskega in političnega sistema. (Okoth, 1997: 209) Na dekolonizacijo v Afriki kot temeljnega procesa, ki je oblikovali odnos Zahoda do Afrike, pa je potrebno gledati tudi kot na spopad na področju imaginacije. Če je kolonializem na področju imaginacije⁷⁶ pomenil razvoj nove zavesti kot subtilne mešanice starega in novega, se je pri dekolonizaciji zgodil podoben proces. Na splošnem nivoju gre pri dekolonizaciji na področju imaginacije za to kakšen bo odnos med oblastjo, kulturo, dominacijo in imaginarijem. Dekolonizacijo se zato lahko razume kot proces emancipacije preko zrcaljenja, mešanica upora in posnemanja. (Pieterse in Parekh, 1995: 1-15) Razmerje med uporom in posnemanjem pa je močno odvisna od oblastnih odnosov med kolonizatorji in koloniziranimi.

⁷⁶ Imaginarnost kot ključni proces družbene reprezentacije in temelj družbene estetike. Pri čemer se povezovalni proces družbe odvija okrog slik, ki si jih posameznik deli z drugimi. Imaginarnost se zato v tem kontekstu dojema kot konstitutivna za družbo in skupnost. (Pieterse in Parekh, 1995: 5) Imaginacija je proces selekcioniranja in preureditev 'dejstev' z namenom vzpostaviti koherenco, okvir in navidezno enotnost med idejami in aktivnostmi. Priskrbi temelj na osnovi katerega se lahko usmerjajo družbeni odnosi ter temelj za kreacijo družbenih kategorij. (O'Callaghan, 1995: 22)

Glavni val dekolonizacije Afrike se je zgodil v 50ih in 60ih letih 20.stoletja, ko je bila večini afriških držav *priznana* neodvisnost⁷⁷. Afriški kontinent je bil ena zadnjih utrd kolonializma in medtem, ko so druga področja že bila osvobojena neposredne imperialne dominacije, se je boj proti njej v Afriki šele razplamtel. (O'Sullivan, 2005:105) Veliko vlogo so pri tem igrale obljube zahodnih imperialnih sil o svobodi, samo-odločbi in koncu izkoriščanja, odpravi rasnega, nacionalnega in razrednega zatiranja, skratka obljub o pravični postkolonialni ureditvi, z namenom mobilizirati afriška ljudstva v boju proti nacizmu in fašizmu.

Po vojni se tako pojavi ekspliciten konflikt med ideali Organizacije združenih narodov ter obstoječim kolonialnim sistemom. Na zmagovitem zahodu se z začetkom kolonialnih uporov po 2.svetovni vojni pojavi tudi strah pred asociiranjem kolonializma z nacizmom in fašizmom. (Grovgui, 2002: 143-4) Strah je bil tesno povezan z novimi geopolitičnim razmerami v svetu po 2. svetovni vojni. Predvsem rastjo ugleda in vpliva Sovjetske Zveze kot primera atraktivnega alternativnega modela kapitalističnemu sistemu. SZ je bila dojemana kot velika grožnja tako za ekonomsko kot za ideološko hegemonijo Zahoda oz. *svobodnega sveta* in njegove nove voditeljice ZDA. Afriška dekolonizacija s komunističnim obrazom je bila nočna mora, ki jo je bilo potrebno odpraviti. (Cammack, 1990: 10; Gilman, 2003: 32)

Dekolonizacija v Afriki je povzročila strah pred izgubo privilegiranega dostopa do afriških naravnih virov. Obnova kapitalističnega svetovnega sistema predvsem evropskih držav ter konsolidacija hegemonije ZDA v njem, preko obsežne ekspanzije njenega gospodarstva, neločljivo povezanega z večanjem kapacitet multinacionalnih korporacij, je zahtevala poceni vire. (Escobar, 1995: 31-33)

Odziv zahodnih sil se je, v luči teh izzivov njegovi hegemoniji, oprl na naslednje strategije. Kot prvo so v okviru OZN in nove svetovne ureditve oblikovali pravila državnega sistema, ki naj bi zagotavljal Zahodno dominacijo. Pravila so bila neločljivo povezana z *novimi univerzalnimi* normami, temeljenimi na osnovi interesov Zahodnih elit, ki so bile vzpostavljene ob genezi novega prevladujočega globalnega diskurza, in sicer razvojnega diskurza, ki je nadomestil oziroma potisnil v ozadje prej vladajoči kolonialni diskurz hkrati pa je utrdil Zahodno kulturo in vrednote kot univerzalne in s tem merilo ostalim družbam. (Grovgui, 2002: 147) Politična dekolonizacija je

⁷⁷ Potek dekolonizacije: Libija-1952; Eritreja-1952; Maroko, Sudan, Tunizija-1956; Gana-1957; Gvineja-1958; Kamerun, Centralna Afriška Republika, Čad, Kongo(Brazzaville), Slonokoščena obala, Dahomej(Benin), Gabon, Malagazijska republika (Madagaskar), Mali, Mavretanija, Niger, Senegal, Zgornja Volta (Burkina Faso), Kongo (Kinšasa), Nigerija, Somalija, Togo-1960; Sierra Leone, Tanganjika (danes del Tanzanije)-1961; Alžirija, Burundi, Ruanda, Uganda-1962; Gambija, Kenija, Zanzibar-1963; Malavi, Zambija, Tanzanija (združita se Tanganjika in Zanzibar)-1964; Bocvana, Lesoto-1966; Mavricij, Swaziland, Ekvatorialna Gvineja-1968; Gvineja-Bissau-1974; Angola, Kapverdski otoki, Mozambik, Sao Tome in Principe-1975; Džibuti-1977; Zimbabve-1980; Namibija-1990 (Columbia Encyclopedia, sixth edition, 2006 –dostopno na: http://www.encyclopedia.com/html/section/Africa_OutlineofHistory.asp (26. marec 2006).

bila tako vzeta kot neizogibna, saj sta jo podpirala tako SZ kot ZDA. Na drugi strani pa je Zahod uspel v veliki meri določiti pogoje pod katerimi bo ta potekala.

Dekolonizacija je bila tako vzpostavljena kot možna le v obliki nacionalne samostojnosti, kot kulminacija kolaboracije elit, ki so delovale znotraj zahodnega kulturnega okvira. Politično telo je bilo absorbirano v telo nacionalne države s čimer se je izvedla reprodukcija določene oblike družbene ureditve (reprodukcija zahodne nacionalne države v globalnem kapitalističnem sistemu). Druge oblike osvoboditve oziroma drugačne oblike zamišljenih skupnosti (Anderson, 2003), ki se niso skladale z (zamišljenimi) mejami nacionalne države so bile utišane. Dekolonizacija tako ni pomenila le doseganja suverenosti in samostojnosti temveč tudi potlačitev alternativnih možnosti⁷⁸. (Doty, 1996: 103-105) Večina afriških elit je tako sprejemala diskurz, ki je legitimiziral liberalno državo, privatno lastnino⁷⁹ ter hkrati meje in strukture kolonialnega režima. Antikolonialni boj, ki je bil legitimen znotraj Zahodnih reprezentacij, je tako svoj upor lahko utemeljil le na idejah Zahoda. (Grovgui, 2002: 195-97) Evropski imperializem in afriški nacionalizem sta tako skupaj dosegla univerzalizacijo nacionalne države kot najbolj zaželene oblike politične skupnosti. Navezano na genezo razvojnega diskurza je pri tem potrebno omeniti tudi, da se je ideja nacionalnosti v Afriki rodila hkrati s temeljnim konceptom razvojnega diskurza modernizacijo. Afriški nacionalni voditelji so namreč nacionalno osvoboditev tesno vezali na potrebo po splošnem družbenem razvoju. (Gilman, 2003: 30)

6.2. Geneza razvojnega diskurza in reprezentacije Afrike v velikih teorijah

Geneza razvojnega diskurza v luči zgornje okvirne analize dekolonizacije je tako tesno povezana s procesi, ki so se odvijali med in neposredno po 2.svetovni vojni. Z drugimi besedami dekolonizacija, strah pred večanjem vpliva Sovjetske zveze in izgubo nujnih virov ter na osnovi tega vzpostavljenimi razmišljanji o načinu integracije Afrike in ostalega nezahodnega sveta v povojno ekonomsko in politično strukturo, so bili pogoji možnosti za genezo razvojnega diskurza. Povezava med rušenjem/propadanjem obstoječe kolonialne ureditve in umikom klasičnega kolonialnega diskurza ter vzponom razvojnega diskurza je najbolj vidna prav v Afriki.

⁷⁸ Panafrikanistične zamisli oziroma možnost panafrikanističnega družbeno-političnega organiziranja so bila znotraj procesa dekolonizacije preprečena s strani kolonialnih sil. Francozi so v namen preprečitve oblikovanja federacije na področju njihovih kolonialnih ozemelj v Afriki izvajali program *teritorializacije*, ki je priznanje vezal na začitane kolonialne meje. Podobno so delovali tudi Britanci. Pri tem pa je potrebno poudariti, da je bilo delovanje vedno reakcija na že prisotno uporniško gibanje. (Cooper, 1994: 1537-38)

⁷⁹ Lep primer za to je prenos oblasti v Gani, kjer so se bili Britanci pripravljene umakniti in prenesti oblast na domače elite le, ko jim je eden najbolj pomembnih afriških voditeljev Kwame Nkrumah, zagotovil, da komunizem ne bo igral nobene vloge v Gani. (Nugent, 1988: 571)

Britanski razvojni zakon sprejet v 40ih letih 20.stoletja, pomeni prvo veliko materializacijo razvojne ideje. Zamišljen je bil kot odgovor na vedno večje nezadovoljstvo v kolonijah ter rastoče upore proti kolonialni oblasti z namenom ponovno okrepiti/oživiti imperij. Usmerjen je bil predvsem na vprašanja ponudbe dela in hrane v afriških kolonijah. Rezultat izvajanja zakona so bile strategije za modernizacijo določenih segmentov afriške populacije. V zakonu in strategijah, ki so bile oblikovane na njegovi osnovi so bili Afričani reprezentirani kot otroci, ki potrebujejo usmeritev s strani staršev, kar se je lepo prilegalo razvojnemu diskurzu kot neke vrste sekularni teoriji odrešitve. (Escobar, 1995: 26-31)

Globalna vzpostavitev razvojnega diskurza na drugi strani ni bila več v domeni Velike Britanije oziroma *starih* kolonialnih sil in njihovih akademikov, politikov in administratorjev, temveč v domeni novega centra globalnega kapitalističnega sistema in akademske produkcije, in sicer ZDA. (Mignolo, 2000: 305) Po drugi svetovni vojni se ideologija razvoja vzpostavi kot temeljno gibalno in programsko načelo, ki naj bi mu sledile vse države reprezentirane kot države v razvoju. Vzpostavi se nujnost razvoja, ki v mednarodni skupnost doseže formalni status pravice. Razvoj je bil koncipiran kot predvsem dohitevanje Zahoda v smislu dohitevanja njegove materialne produkcije. (Južnič, 1991: 1186-93)

Trumanova doktrina v tem kontekstu pomeni začetek insitucionalizacije razvojne ideje hkrati pa se v njej lepo vidi glavna lastnost razvojnega diskurza, in sicer volja do transformacije⁸⁰ in popolnega restrukturiranja držav v razvoju v smer ameriškega modela družbe kot edinega pravega modernega modela. Trumanova doktrina je hkrati z institucionalizacijo razvoja pomenila začetek percipiranja sveta v okviru diskurza hladne vojne, kot konflikta med zahodno demokracijo in sovjetskim komunizmom. Razvojni diskurz se preko Trumanove doktrine, akademskih razprav ter politik mednarodnih finančnih in razvojnih institucij kontroliranih s strani Zahoda se tako vzpostavi hkrati na temelju dveh binarijev namreč na binariju kapitalizem-komunizem (model ZDA kot edini pravi model) ter modernost-tradicionalnost. (Ó Tuathail, 1993: 229-28)

S Trumanovo doktrino je razvoj kot koncept dobil hegemonski status, ki se kaže v tem, da sam koncept postane tako rekoč neproblematičen/naturaliziran globalni koncept, ki se mu niso mogli upreti niti največji kritiki Zahoda. Kritike letijo le na način doseganja le tega ne na sam koncept razvoja ukoreninjen predvsem na materialnih dobrinah. Razvoj se tako dejansko vzpostavi kot diskurz v smislu *kolonizacije realnosti*, kot mehanizem s katerim določene reprezentacije realnosti postanejo dominantne in oblikujejo načine na katere je realnost zamišljena ter načine na katere se

⁸⁰ Volja oziroma želja po *razvoju* in *modernizaciji* tretjega sveta je hodila z roko v roki z vero v red in hkrati z veliko civilizatorno gorečnostjo v povojnih ZDA, ki je tesno povezana z eno od glavnih državotvornih idej ZDA, in sicer idejo *manifestne usode*. (Slater, 1993: 234)

nanjo deluje. Razvoj fiksira pomene določenih entitet in subjektov. Vzpostavi se kot režim resnice, ki omejuje in oblikuje načine na katere se lahko govori o Afriki in tretjem svetu in na katere se lahko v Afriko intervenira. (Abrahamsen, 2000: 21) Enako kot v primeru kolonialnega diskurza deluje Zahodni epistemološki red hkrati kot kontekst in referenca (univerzalni model). Afrika je ponovno sistematično organizirana v ter transformirana glede na evropske konstrukte. (Escobar, 1995: 3-6)

Reprezentacija Afrike kot najbolj nerazvite celine je neizogibna dedinja, v prejšnjih poglavjih predstavljene, genealogije Zahodnih koncepcij Afrike in Afričanov v okviru moderne miselne držje, utemeljene na binariju sebstva/dugosti. *Nove* reprezentacija ravno tako implicitno prevzema zahodne standarde kot merilo s katerim se primerja situacija v Afriki. To prevzemanje je lepo vidno v delih akademikov, ki (so) pripadajo(li) vladajočemu diskurzu. V vladajoči razvojni literaturi se je namreč vzpostavila subjektiviteta držav v razvoju zgrajena na osnovi ideje *pomanjkanja*. Zanj naj bi bila tako značilna nemoč, pasivnost, revščina, ignoranca, črna (temna) barva koža, ki ne pozna lastnega historičnega delovanja, je lačna, nepismena, zatirana s strani lastne trdovratnosti, tradicije ter pomanjkanju iniciative in čaka le na (belo) zahodno pomoč. Razvoj je ustvarjal *nenormalnosti*, ki jih je kasneje *zdravil* in reformiral. (Abrahamsen, 2000: 8-9, 41)

Predvsem revščina je bila v razvojnem diskurzu deležna osrednje pozornosti. *Odkritje* masovne revščine v Afriki in ostalem tretjem svetu po 2. svetovni vojni je vzpostavilo kategorični imperativ, ki se je izražal v ideji, da je nujno potrebno nekaj narediti. Revščina se pojavi kot problem, ki ga je potrebno odpraviti hkrati pa igra tudi vlogo glavnega vzroka dekolonizacija in s tem upora proti kolonialnemu sistemu. Industrializacija z namenom povečati gospodarsko rast, ki naj bi jo omogočili znanost in tehnologija, se vzpostavi kot edina možna rešitev za nerazvitost. (Gilman, 2003: 34-5) Odprava revščine je temeljila na zelo specifični definiciji le-te. Revščina je bila namreč konstruirana izključno v ekonomskih terminih, kot pomanjkanje dohodka. BDP (bruto družbeni proizvod) se pri tem vzpostavi kot vrhovno merilo razvitosti določene države. Percepcija revščine je bila tako rezultat komparativne statistične operacije, ki je veliko večino sveta vzpostavila kot revno. (Escobar, 1995: 23-24)

Koncipiranje revščine kot velikega problema je vzpostavilo strah pred revnimi, ki so ga zahodne države doma že odpravile preko discipliniranja in objektivizacije lastnih preko revščine kategoriziranih državljanov. Države Afrike tako postanejo nadzorovane in klasificirane s čimer postanejo vidni objekti disciplinarne oblasti. Razvitost je omogočil Zahodu, da je zbral *dejstva* z namenom definirati in izboljšati situacijo revnih ljudi.

Afriška esenca tako postane revščina in koncipirani rešitvi kot sta ekonomska rast in razvoj sta postali samo-razvidni, nujni in univerzalni resnici. Afrika in ostali tretji svet postaneta kategoriji za intervencijo oziroma območji, ki jim je potrebno vladati in jih reformirati. Intervencija na osnovi Zahodnih norm napredka, rasti in učinkovitosti ter hkrati na osnovi prikritem biološko-rasističnem strahu pred *preveliko* rastjo populacije v *državah v razvoju*. Naturalistično dojetje razlik med družbami je tako še vedno prisotno. Razvojni diskurz v okviru legitimacije intervencije ponovno vzpostavi oziroma reartikulira jasne hierarhije, ki se tudi ob spremembah glavnih teoretskih smernic še danes ohranjajo in utrjujejo. V svoji osnovi je evrocentričen in teleološki, saj dopušča razvoj le po poti, ki je zamejena z dopustnimi trditvami v okviru njegove specifične historične artikulacije. (Abrahamsen, 2000: 17-21)

Razvojni diskurz pomeni tudi neprecedenčno povezavo med produkcijo vednosti ter izvajanjem oblasti na resnično globalni ravni. V njegovem okviru se namreč razvije ogromen institucionalni disciplinarni aparat za upravljanje z Afriko in ostalim *nerazvitim* svetom. Ta je razvojnemu diskurzu omogočil, da ohrani svoj hegemonski status Resnice v luči spreminjanja zgodovinsko političnih pogojev s katerimi je bil neločljivo povezan. Kljub nenehnemu razvijanju v interakciji z domačimi in mednarodnimi odnosi in seriji strukturnih sprememb je arhitektura diskurzivne formacije utemeljena v njegovih otroških letih v obdobju 1945-1955 ostala nespremenjena. Razvojni diskurz se je tako vedno znova prilagodil in reproduciral. Pomen razvoja se je pri tem spreminjal v skladu z različnimi gledišči globalnih ekspertov in birokratov delujočih v globalni razvojni industriji. (Arce, 1998: 32) Rezultat tega pa je bilo zaporedje različnih prevladujočih razvojnih strategij temelječih na prevladujočih teoretskih konceptih, ki pa so še vedno ostajale v okvirih enakega diskurzivnega prostora⁸¹. (Escobar, 1995: 39, 42-43)

V luči ohranjanja diskurzivnega prostora nespremenjega, je razumljivo, zakaj tudi ob spremembi strategije le-ta ne ponudi alternativne koncepte, ki bi lahko kot pravi Munck (2000: 231) pobegnili iz zapora razvojnega jezika (diskurza). Vsaka alternativa se namreč popolnoma diskreditira preko treh ključnih procesov, ki se odvijajo v okviru razvojnega diskurza, in sicer decivilizacije v smislu, ko je vsako problematiziranje koncepta razvoja označeno za neracionalno, depolitizacije, s katero je razvoj vzet iz sfere politike in postavljen v sfero čiste objektivne/pozitivistične znanosti, ki jo posedujejo le zahodni akademiki v tesni povezavi z birokrati razvojne industrije ter razlaščenja, preko katere si razvojni strokovnjaki in institucije za katere delajo prilaščajo pravico nad zemljo in surovinami domačinov v imenu večje *racionalnosti*

⁸¹ Diskurzivni prostor kot prostor definiran ne s strani objektov s katerimi se ubada, temveč z nizom odnosov in diskurzivnih praks, ki so sistematično proizvajali med seboj povezane objekte, koncepte, teorije in strategije. (Escobar, 1995: 41)

oziroma dokler delovanje domačinov ne postane po njihovih kriterijih racionalno. (Fairhead, 1998: 100-102)

Prva prevladujoča razvojna strategija je obsegala obdobje od formacije razvojnega diskurza konec 40ih in začetku 50ih let do umika kenesyaniščne ideologije intervencijske države ter vzpona neoliberalizma kot prevladujoče ideologije Zahoda z nastopom Reagana v ZDA in Thatcherjeve v Veliki Britaniji ter formaliziranje le te v okviru Svetovne Banke in Mednarodnega denarnega sklada v začetku 80ih let 20. stoletja. Temeljna teorija prve strategije je bila modernizacijska teorija. V obdobje prevlade modernizacijske teorije so se hkrati vzpostavili temeljni koncepti in kategorije ter reprezentacije razvojnega diskurza, ki so v veliki meri prisotni še danes kot tudi vloga in namen družboslovnih znanosti in družboslovcev, ki se ukvarjajo z razvojem.

Družboslovne znanosti in družboslovci naj bi se tako tesno povezali z dejanskimi izvajalci politik in naj bi svoje napore usmerili v izdelavo praktičnih javnih politik. V tem obdobju se tako že prisotnem vojaško-industrijskem kompleksu priključi nova komponenta, ki ga spremeni v vojaško-industrijsko-akademski kompleks. (Gilman, 2003: 44) Tako vzpostavljena neprecedenčna povezanost produkcije vednosti in oblasti na globalni ravni se lepo vidi v dvojnih vlogah določenih intelektualcev kot sta bila na primer Walt Rostow⁸² in Samuel Huntington⁸³, ki sta bil hkrati izjemno pomembna razvojna/modernizacijska teoretika kot hkrati pomembna državnik in s tem dejanska izvajalca politik. (Ó Tuathail, 1993: 230) Povezanost je bila v veliki meri utemeljena na prepričanju oziroma veri v vseomogočnost znanosti. Z vednostjo pridobljeno preko aplikativnih novih 'znanstvenih' družbenih ved (parsonske sociologij, keynesianske makroekonomije, sistemske analize, demografije in statistike) naj bi bilo mogoče rešiti vse percipirane ovire pri gospodarskem razvoju. (Escobar, 1995: 37) Družboslovne vede naj se ne bi več ukvarjale z normativnimi vprašanji, saj naj bi bil razvoj/modernizacija v veliki meri kot tehnični proces, ki naj bi bil usmerjan s strani razvojnih politik, utemeljenih na osnovi *objektivnih* priporočil družboslovnih ved, temelječih na *objektivnih* kategorijah in reprezentacijah. Ta *objektivna* priporočila temelječa

⁸² Rostow je v ameriški administraciji zasedal več funkcij med katerimi so najpomembnejše: 1947-pomočnik izvršnega sekretarja pri ekonomski komisiji za Evropo, 1961-namestnik posebnega pomočnika predsedniku za vprašanja nacionalne varnosti, 1964- položaj predstavnika ZDA v Medameriškem komiteju za razvojno zaveznitvo (CIAP). (http://en.wikipedia.org/wiki/Walt_Rostow, 2. april 2006) Huntington je bil v administraciji aktiven med leti 1977-8, in sicer na položaju koordinatorja varnostnega načrtovanja v Svetu za nacionalno varnost. (<http://www.gov.harvard.edu/faculty/shuntington/>, 2. april 2006)

⁸³ Pozicioniranje S. Huntingtona med modernizacijske teoretike ni neproblematična predvsem, ker se sam ni prišteval med njih, vendar pa se je strinjal z večino konceptov modernizacije, ki jih je tudi uporabil. Zato lahko na njegovo delo v obdobju prevlade modernizacije gledamo kot na določeno brzdano prevelikega idealizma predvsem na področju prehoda med oblikami družb. (Gilman, 2003: 229)

na *objektivnih* kategorijah in reprezentacijah pa so bila utemeljena na zgodovinskih in družbenih izkušnjah peščice Zahodnih industrijskih držav teoretiziranih v sklopu modernizacijske teorije.

Modernizacijsko teorijo lahko glede na njene temeljne postulate in namene neproblematično uvrstimo v t.i. *velike teorije* značilne za družboslovje 19. stoletja (npr. marksizem, družbeni evolucionizem, neoklasična ekonomija) in razsvetljenstva. Modernizacijska teorija, kot vse *velike teorije*, namreč konstruira totalizirajoč pogled na družbo in poskuša ponuditi racionalni temelj za razumevanje vseh aspektov razvoja. (Brohman, 1995: 21-2) Modernizacijsko teorijo tako lahko razumemo kot projekt *totalne zgodovine*, ki ga Foucault opredeli kot, projekt, "ki hoče rekonsistuirati celotno obliko civilizacije, princip-materialni ali duhovni-družbe, značilnost skupno vsem fenomenom v določeni dobi, zakon, ki zagotavlja njihovo kohezivnost-čemu bi se metaforično reklo *obraz dobe*". (Foucault, 1982: 9)

Modernizacije glede na modernizacijsko teorijo zato ne smemo razumeti le kot drugačno organiziranje ekonomske produkcije temveč celotne družbe in politične skupnosti. Predpogoj naj bi bila racionalizacija družbe, ki naj bi uničila iracionalnost tradicionalnih družb oziroma tiste lastnosti le-teh, ki so v napoto razvoju oz. modernizaciji. Osnovna predpostavka o nujnosti racionalizacije je temeljila na določenih specifičnih reprezentacijah v okviru modernizacijske teorije, ki so slonele na percipirani dihotomiji moderno-tradicionalno. Bila je neločljivo povezana tudi s prepričanostjo v racionalnost elit in oster antipopulizem modernizacijskih teoretikov.

Dihotomija med moderno in tradicionalno družbo je temeljila (oz. še vedno temelji) na specifični definiciji modernosti. Država naj bi bila moderna le če je ekonomsko napredna z drugimi besedami industrializirana. Nerazvitost je bila na osnovi tega percipirana kot neke vrste prvotno stanje (gre za reartikulacijo primitivnosti), normalna situacija družbe preden se začne industrializirati. Nerazvito stanje pa naj bi bila posledica določenih lastnosti *nerazvitih družb*, ki so zavirale ali onemogočale razvoj. (Lewellen, 1983: 152) Modernizacijska teorije v okviru te percepcije oblikuje lastno obliko unilinearne univerzalne družbene evolucije/modernizacije potekajoče po določenih stopnjah, ki so konstruirane kot proces spreminjanja tradicionalnih v moderne družbe⁸⁴. Na osnovi tega sta reprezentaciji moderne in tradicionalne družbe⁸⁵ zrcalni sliki. Moderna družba naj bi bila kozmopolitska, mobilna, sekularna, odprta za spremembe, zanjo naj bi bilo značilna kompleksna delitev dela s katero si je podredila tudi naravo. Na drugi strani pa je tradicionalna družba utemeljena na osnovi negacije oziroma pomanjkanja in je percipirana kot

⁸⁴ Temeljno predpostavko razvojne teorije lepo povzame Marxov citat: "Država, ki je najbolj razvita, kaže manj razviti sliko njene prihodnosti." (Marx v Manzo, 1991: 10)

⁸⁵ V prejšnjem poglavju predstavljeni hkratnosti vzpostavitev tradicionalnih elementov z modernimi v kolonijah odkriva temeljno arbitrarnost konceptov kot so tradicija in modernost. Kot pravi John Gunnell je tradicija mit, saj je tisto kar je predstavljeno kot zgodovinska tradicija, le retrospektivna analitična konstrukcija, ki konstituira racionalizirano verzijo preteklosti. (Gunnell v Seth, 2001: 75)

obrnjena vase, pasivna nasproti narave, vraževerna, ekonomsko enostavna, obvladuje jo strah pred spremembami. (Gilman, 2003: 5) Z drugimi besedami tradicionalna družba je bila izenačena z zaostalo družbo.

Modernizacijske teorije vzpostavijo dva idealna tipa, pri čemer pa so vse za modernizacijo dobre lastnosti locirane izključno v moderni družbi, ki jo ukoreninjena v idealizirani predstavi zahodne družbe. Vrednote, ki so bile percipirane kot različne od tistih industrializiranega Zahoda so bile tako označene za oviro pri razvoju, ki jo bo modernizacijski proces uničil. Tradicionalne družbe so bile definirane izključno v relaciji z moderno družbo Zahoda in so v dihotomiji igrale vlogo podrejenega elementa v paru tradicionalno-moderno pri čemer je moderno dejansko predstavljalo razum/logos. (Manzo, 1991: 8) Na osnovi tega so bile tradicionalne družbe vzpostavljene kot območja legitimne intervencije, saj naj bi bila modernizacija njihova edina možnost za preseganje 'nerazvitosti' in ekonomske revščine, z drugimi besedami drugosti, ki jo je potrebno odpraviti preko *razvoja* in *modernizacije*. Pri tem je delitev sveta v modernizacijski teoriji in s tem znotraj razvojnega diskurza na moderne in tradicionalne družbe popolnoma sledila ločnici med metropolami in kolonijami in Afrika je bila trdno locirana v okviru tradicionalnih/nerazvitih družb homogeniziranih v okviru koncepta tretjega sveta.

Ilustrativen primer konstrukcije afriške družbe v okviru prevlade modernizacijske teorije v razvojnih politikah SB je primer konstrukcije Lesota. Država je predstavljena kot prvobitno gospodarstvo, odrezano od svetovnih trgov, njeni prebivalci so reprezentirani kot kmetje, njeno kmetijstvo kot tradicionalno s čimer se zadosti konstruirani sliki tradicionalne družbe. (Escobar, 1995: 47) Intervencija na bi omogočila Afriki (tretjemu svetu), da se bo izognila stranpotem Zahoda pri njegovem razvoju v moderno družbo oziroma naj bi sledila strogi unilinearni in univerzalni poti razvoja/modernizacije, ki jo je pred njimi že opravil Zahod, kar kaže na izrazito evropocentrično naravo modernizacijske teorije. (Brohman, 1995: 125-27)

Modernizacijska teorija je prežeta z idejami univerzalizma in unilinearnosti. V oblikovanju priporočil za delovanje se namreč vlečejo vzporednice med afriškimi in ostalimi nezahodnimi družbami ter zgodovinsko izkušnjo Zahoda, s čimer se zanika njihovo lastno historicitete hkrati pa takšno dojemanje zakrije izjemno velik vpliv kolonializma na Afriko in ostali tretji svet (Brohman, 1995: 128). Fazno dojemanje razvoja prisotno pri vseh modernizacijskih teoretikih tako pri politologih Almondu in Pyeu kot pri sociologu Shilsu ter predvsem pri petih razvojnih stopnjah ekonomista Rostowa⁸⁶.

⁸⁶ Rostow je potek razvoja razčlenil na naslednje faze: 1. faza tradicionalne družbe, katere značilnost je majhna produktivnost, nizka stopnja tehnologije ter velika koncentracija resursov v kmetijstvu; 2. faza v kateri so

Proces prehoda v moderno (zahodno) družbo, pa naj bi se lahko zavestno pospešil preko politik oblikovanih na osnovi dognanj družboslovcev, percipiranih kot vrednostno nevtralnih, delujočih na različnih področjih percipiranih kot ključnih za razvoj, ki pa so bile vse usmerjene v glavni cilj pospešitev gospodarske rasti in industrializacije. V percipiranju prehoda od tradicionalne v moderno zahodu podobno družbo se posamezni modernizacijski teoretiki med seboj dokaj razlikovali. Predvsem na področju političnega razvoja si politologi niso bili enotni v svojih reprezentacijah problematičnosti prehoda v moderno participativno demokratično družbo. V prvih modernizacijskih delih je bil razvoj sprva vzpostavljen kot neproblematična tranzicija od *tradicionalne k moderni družbi* v duhu Parsonsove sociologije, ki je temeljila na predpostavki, da so vse glavne pridobitve modernosti izšle iz ekonomskega blagostanja. Gabriel Almond je tako menila, da bo ekonomsko blagostanje nujno prineslo demokratizacijo in razsvetlitev družbe. (Abrahamsen, 2001: 26-27) Demokratizacija in razsvetlitev sta bili vedno definirani preko niza značilnosti povezanimi z vrednotami in praksami zahodnih kapitalističnih družb. (Manzo, 1991: 13)

Rostow je v svojem delu *Some Lessons of History for Africa (1960)* prehod v moderno družbo opredelil kot v osnovi harmonično, skupno in humano. Konflikti naj bi se sicer pojavili, vendar pa naj bi v procesu prevladalo zavedanje, da je modernizacija dobra za vse. (Gilman, 2003: 201) Vendar pa je bil ta pogled dokaj kratkotrajen in je bil v luči percipirane nevarne širitve komunizma v tretjem svetu in s tem intenziviranja hladne vojne potisnjen v ozadje. Glavni vrednoti tako postaneta politični red in stabilnost in vprašanje participacije je potisnjeno v ozadje.

Samuel Huntington je kot eden glavnih teoretikov novega pogleda na prehod, menil, da je z razliko od trdnosti moderne in tradicionalne družbe, prehodna družba skrajno nestabilna. Nestabilnost naj bi bila v veliki meri produkt hitrih družbenih sprememb in mobilizacije novih skupin v politiko povezano z nizko stopnjo razvoja političnih institucij. Uničenje tradicionalne politične skupnosti preko modernizacije tako ne rezultira vedno v moderni in stabilni politični ureditvi. Ekspanzija participativne demokracije v Afriki in ostalem tretjem svetu naj bi tako rezultirala v tem, da bodo pretežno ruralna populacija izvolila tiste, ki bodo podpirali agrarni in ne industrijski razvoj s čimer se potrebna modernizacija nikoli ne bo izpeljala. (Carter, 1995: 596-8)

Takšno dojemanje afriških družb kot prehodnih je sledilo izrazitemu antipopulizmu ter hkrati statizmu modernizacijske teorije ter razvoju ideje oziroma doktrine *krute izbire* (cruel choice). Doktrina je menila, da so demokratični režimi nagnjeni k populističnim, ekspanzionističnim politikami usmerjenimi k redistribuciji in ne h akumulaciji. Avtoritarni režimi s trdno kontrolo nad

vzpostavljeni nujni pogoji za razvoj; 3. faza vzlet-družba prestavi v višjo prestavo; 4. faza začetka zrelosti; 5. faza dobe množične potrošnje. (Lewellen, 1983: 152)

državo naj bi bili tako bolj primerni za razvoj, ker niso odvisni od volilnih ciklov. Tako lahko nemoteno izvajajo optimalno razvojno pot, kjer so reforme vpeljane počasi in v točno določenem zaporedju izvajanjem po navodilih *razsvetljenih* zahodnih akademikov. (Abrahamsen, 2001: 114)

Afriške in druge množice namreč glede na splošne predpostavke modernizacijskih teoretikov niso bile ne racionalne niti neodvisne. Nujno naj bi potrebovale vodenj, saj naj ne bi premogle demokratične samokontrole značilne za racionalne avtonomne posameznike, ki naj bi bili množično prisotni le v Zahodnih družbah. (Cammack, 1997: 16,20) Na drugi strani pa modernizacijske teorije niso odklanjale racionalnosti vseh domačinov. Tako pomenijo določen odmik od percepcije domačinov, ki prevladuje v kolonialnem diskurzu, kot ne posedujočih sposobnosti potrebnih za uporabo tehnologije in razumevanje znanosti (Escobar, 1995: 21). Vendar pa je ta racionalnost locirana izključno v zahodno izobraženih nacionalnih elitah na katerih leži breme grajenja moderne države in gospodarstva brez vmešavanja neracionalnih množic oziroma z transformacijo le-teh preko izobraževanja zahodnega tipa. Na osnovi tega je razumljiva klasifikacija represivnih Zahodu prijaznih režimov kot avtentičnih modernizatorjev. (Abrahamsen, 2001: 28)

Na osnovi domnevne racionalnosti domačih elit se izoblikuje tudi mit afriških držav kot pogojno posedujočih prometejske sposobnosti za hiter družbeni in ekonomski razvoj s pomočjo hitre industrializacije. Država dominirana s strani elit je v sklopu modernizacijskih teorij igrala ključno vlogo pri razvoju tako na gospodarskem kot na političnem nivoju, in v modernizacijskih teorijah je bila vloga državnih intervencij dojemana kot nujna in zaželena. Političen razvoj naj bi bil tako naloga države, ki naj bi preko institucionalizacije poskrbela za to, da bodo elite sposobne inkorporirati množice in kontrolirati njihovo neracionalno vedenje. (Cammack, 1997: 140) Afriške države so bile percipirane kot pogojno avtonomni subjekti analogni pogojno racionalnim avtonomnim posameznikom liberalističnega režima, ki jim pot v modernizacijo ovirajo le določeni interni problemi, ki pa se jih lahko neproblematično reši z upoštevanjem priporočil Zahodnih akademikov, oblikovanih na osnovi univerzalnega zahodnega modela družbene evolucije ter pomoči Zahodnih držav kot dejansko nekakšnih skrbnikov. (Petiteville, 1998: 116-17)

Odnos med Zahodnimi *razvitimi državami* in *državami v razvoju* v modernizacijskih teorijah implicitno nosi v sebi metaforo starši/otroci. Pri tem pa je odrasel/starš koncipiran kot simbol popolnosti kot končni proizvod razvoja in otrok kot nepopolno stanje na poti v normalnost, odraslo življenje in popolne človečnosti. Tranzicijsko obdobje med obema stanjema pa je koncipirano podobno kot obdobje pubertete in z njo povezane nestabilnosti, neracionalnosti v obnašanju. (Manzo, 1991: 14)

Hegemonija modernizacijske teorije pa se začne v 70ih letih 20.stoletja močno krhati. Konec prevlade modernizacijske teorije je neločljivo povezan s posledicami naftnih kriz v 70ih, ki sta bili v veliki meri krivi za konec izjemno dolgega obdobja velike gospodarske rasti na Zahodu ter z njo povezanim Keynesianskim konsenzom, katerega temeljna elementa sta bila državna intervencija in polna zaposlenost. Uradni konec razvojnih strategij temelječih na modernizacijski teoriji je pomenil leta 1980 izdani *World Development Report* Svetovne Banke⁸⁷, ki je končala dolgo vladajočo definicijo razvoja kot nacionalno upravljane gospodarske rasti. Od tedaj naprej razvoj meri obseg participacije v in integracije s svetovnimi trgi. (Munck, 2000: 229-30) Iz koncepta reform so bile izbrisane vse konotacije o redistribuciji dohodkov ali agrarnih reform. Državni in redistributivni pristopi so se umaknili liberalizaciji trgovine in investicijskih režimov, privatizaciji podjetij v državni lasti ter stabilizacijskim politikam Mednarodnega denarnega sklada. Tržnim mehanizmom naj bi bilo prepuščeno vse, saj naj bi *magija* trga zagotavljala najbolj racionalno alokacijo dobrin. Pristopi k razvoju so s tem postali dominirani s strani napotkov neoliberalne ekonomije oziroma t.i. Washingtonskega konsenza⁸⁸. (Escobar, 1995: 93) Koncepti kot so nacionalna država in sama nacija, ki so igrali ključno vlogo v modernizacijskih teorijah, so bili vedno bolj izključeni iz razmislekov o razvoju. (Munck, 2000: 230)

Na neoliberalizmu temelječa razvojna strategija je na drugi strani pomenila tudi reakcijo na trditve teorije odvisnosti⁸⁹, ki so razloge za nerazvitost iskale ne v značilnostih držav v razvoju, temveč v samih mednarodnih ekonomskih in geopolitičnih strukturah. Neoliberalizem je namreč odgovornost za nerazvitost lociral trdno v sami Afriki (npr. prekomerni državni potrošnji, nesposobnosti liberalizirati trg itd.). (Brohman, 1995: 133-4)

V primeru Afrike je sta bili ključni deli pri vzpostavljanju hegemonije razvojnih strategij temelječih na neoliberalizmu *Accelerated Development in Sub-Saharan Africa -The Berg Report*, ki ga je leta 1981 izdala Svetovna banka ter delo Roberta Batesa *Markets and States in Tropical Africa* ravno tako izdano leta 1981. Reprezentacije afriških družb in Afričanov v teh delih so bile zelo podobne reprezentacijam modernističnih teoretikov, kar priča o ohranjanju diskurzivnega

⁸⁷ Osredotočenje analize na produkcijo vednosti in reprezentacij Svetovne banke v obravnavi reprezentacij Afrike v okviru razvojnega diskurza je predvsem posledica kvazi monopolnega položaja banke na institucionalno vednostjo na področju razvoja, ki kot bom pokazal v nadaljevanju uokvirja področje in fokus razmišljanja tudi akademikom, ki delujejo izven njenega institucionalnega okvira.

⁸⁸ Washingtonski konsenz zajema naslednje politike: fiskalno disciplino; davčno reformo; preusmeritev javnih izdatkov na področja, ki prinašajo hkrati večji ekonomski donos in potencial za izboljšanje javnih storitev; liberalizacijo; konkurenčni menjalni tečaj; liberalizacijo trgovine in kapitalskih tokov; privatizacija; deregulacija; učinkovita zaščita privatne lastnine. Povzeto po <http://www.cid.harvard.edu/cidtrade/issues/washington.html> (2. april 2006)

⁸⁹ Kljub svoji kritiki pa so še vedno ostale ujetnice določenega pogleda na razvoj vzpostavljenega v okviru razvojnega diskurza. Razvoj je bil tako še vedno enačen z rastjo. Slika Zahoda kot razvitega in kot modela za razvoj se tudi v teoriji odvisnosti ni problematizirala. Ravno tako so si zastavljala enaka vprašanja kot modernizacijska teorij, in sicer kako doseči gospodarski in tehnološki razvoj. (Gülalp, 1998: 957)

prostora. Pri čemer so bili problemi afriških držav v okviru Bergovega poročila trdno zasidrani znotraj njihovih meja. (Arighi, 2002: 7)

Zelo ilustrativna je obravnava vzrokov za zelo slabo ekonomsko stanje v Afriki v začetku 80ih let. Afrika je bila namreč kontinent, ki je najbolj trpel zaradi ekstremnih zvišanj cen nafte in predvsem dolžniške krize. Slednja je bila v veliki meri rezultat politik temelječih na takrat prevladujoči Zahodni razvojni ortodoksiji državne intervencije ter velikih dvigov obrestnih mer, ki jih je povzročil deficit ZDA (Clapham, 1996: 811). Slab ekonomski položaj Afrike je v obeh delih pripisan izključno nepravilnim politikam, ki so jih izvajale afriške države. Za slab položaj naj bi bilo tako kriva velika rast in neučinkovitost javnega sektorja, ki naj bi požiral ogromno sredstev. Ravno tako naj bi bili krivi mehanizmi nadzora nad trgom namenjeni zaščiti domače industrije, ki naj bi bili hkrati dragi in neučinkoviti. Veliko vlogo naj bi igral tudi previsok menjalni tečaj, ki naj bi zmanjšal konkurenčnost domačim kmetom na svetovnem trgu. Priporočila za odpravo teh *nepravilnih in slabih* politik so strogo sledila neoliberalni ekonomski logiki. Odpravili naj bi se vsi protekcionistični ukrepi (nadzor nad cenami hrane, zaščita domače industrije itd.), javni izdatki naj bi se zelo omejili s čimer naj bi se odprl prostor za privatni kapital pri zagotavljanju storitev in menjalni tečaj naj bi se znižal kar naj bi spodbudilo kmete k proizvodnji usmerjeni v izvoz. (Parfitt in Riley, 1987:7-8) Preko priporočil se tako zopet vzpostavi ostra dihotomija med na eni strani *slabimi* starimi politikami državne intervencije in *dobrimi* novimi (modernimi) politikami trga, ki bo kot prej *prometejska* država zagotovil splošni razvoj. SB tako dejansko ne analizira stanja temveč podaja jasne normativne sodbe.

Podobno kot v modernističnih teorijah je primat gospodarskih reform nevprašljiv in ima prioriteto pred političnimi reformami in državljanskimi svoboščinami. Reprezentacija Afričanov kot še ne zrelih za politično participacijo in polno uživanje na Zahodu vzpostavljenih svoboščin je ilustrativna v trditvah Deepaka Lala, ene glavnih osebnosti v Oddelku za raziskave Svetovne banke, v njegovem pisanju o programih strukturnega prilagajanja, ko je zagovarjal, da je za razvoj (izpeljavo neoliberalnih reform) potrebna hrabra, neusmiljena in tudi nedemokratična vlada. (Abrahamsen, 2000: 30)

Programi strukturnega prilagajanja Svetovne banke in stabilizacijski programi MDS so zgoraj predstavljene neoliberalne rešitve, temelječe na specifičnih reprezentacijah afriških in ostalih družb zbranih v konceptu tretjega sveta, materializirali ter vzpostavili kot novo razvojno ortodoksijo/strategijo. Vera v razvoj in pozitivno transformativno moč zahodnih idej z nastopom neoliberalizma tako še zdaleč ni bila ogrožena.

6.3. Sodobne reprezentacije Afrike

Sodobne reprezentacije Afrike so neločljivo povezane z novo prelomnico v razvojnem diskurzu, do katere pride leta 1989, ko Svetovna banka izda analizo *Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth* kot odgovor na izjemno slabe razmere v Afriki. V slabem desetletju implementacije programov strukturnega prilagajanja Svetovne banke in stabilizacijskih programov MDS se je afriška dolžniška kriza ne le nadaljevala temveč še zaostрила. Dolg afriških držav se je od 1984 do 1990 povečal s 145 milijard na 250 milijard dolarjev. Kljub domnevnim pozitivnim vplivom, ki naj bi jih imele neoliberalne reforme, se je zmožnost Afrike za odplačevanje dolga se poslabšala. V tem obdobju so se namreč pogoji trgovanja za Afriške produkte se zaostri in zasluzki iz izvoza, ki naj bi servisirali dolg, so tako nominalno celo padli. (Ake, 1996: 104-106)

Razvojni diskurz tako preide v novo fazo, in sicer fazo dobrega upravljanja (good governance), ki se jo v luči zgornjih slabih razvojnih rezultatov v Afriki lahko glede kot strategijo preprečitve krize neoliberalne paradigme preko kooptacije določenih elementov kritičnega diskurza. (Polzer, 2001: 9) Nerazvitost je tako postala rezultat neprisotnosti liberalne demokracije v državah v razvoju. To navidezno pomeni, z upoštevanjem vprašanja politične odgovornosti, vladavine prava ter politične participacije, upoštevanje političnega v osmišljanju razvoja⁹⁰. Slabo upravljanje, kot posledica avtoritarnih režimov, ki so jih prejšnje razvojne politike izpeljane ravno tako pod neoliberalno ortodoksijo ne le tolerirale temveč podpirale, postane glavni razlog za neobstoj gospodarske rasti v Afriki. Možnost napake v samih razvojnih programih mednarodnih institucij je izključena. Učinkovitost, kot razlog za zmanjševanje obsega javnih izdatkov, se v razvojnem diskurzu zamenja s prizadevanjem za osvoboditev civilne družbe in podeljevanju oblasti samim (empower) ljudem. (Gibbon in Bangura, 1992: 12, 36-37) Prilagajanje v okviru dobrega upravljanja tako ne vključuje več le velikosti države, temveč tudi njeno kvaliteto, kljub temu pa pri tem ne gre za nikakršen prelom z neoliberalno doktrino minimalne države.

Dobro upravljanje dejansko legitimira vse neoliberalne politike strukturnega prilagajanja le nadene jim bolj demokratično fasado. V svojem okviru popolnoma zlije umik države iz področja razvoja ter demokratizacijo. (Abrahamsen, 2000: 41-42, 51) To zlitje pa izhaja iz enačenja demokracije in ekonomskega liberalizma, ki se kot hegemonika povezava v okviru nove vladajoče

⁹⁰ Navidezno zato, ker je politično obravnavano kot tehnična in dodatna vrednost. Naloga politike je reducirana na vlogo afirmacije vladajočega razvojnega diskurza. Politični akterji se v okviru takšnega osmišljanja političnega analizirajo le kot ekonomski akterji, kar pomeni, da je koncept individualizma razširjen na vse oblike družbenih organizacij in institucij. Javni uslužbenci in politični akterji se naj bi obnašali kot ekonomski akterji na osnovi principa maksimizacije dobička. Tudi same države pod režimom prilagajanja se obravnavajo kot posamezniki v katerih ne obstaja družbeni prostor v katerih bi lahko prišlo do konfliktov. Države so tako razdeljene na dobre in slabe učence. (Hibou, 2000: 1, 11-12)

ideologije globalizma, vzpostavi s koncem hladne vojne in z njo povezanim triumfalizmom Zahoda, ki je lepo ilustrirano v delu Francisa Fukuyame *Konec zgodovine* (1992).

Liberalne demokracije Zahoda naj bi bile tako vzpostavljen kot vrh razvoja človeških družb, katerih razvoj se lahko giblje le v eni smeri, in sicer v smeri Zahoda s čimer se reartikulira maniheizem kolonialne civilizacijske misije temelječ na evolucijski narativi. Zahodni način življenja je glede na Fukuyamo univerzalen, popolnoma v skladu s človeško naravo in k njemu teži celotno človeštvo. (Bowden, 2004: 60) V svojem vzpostavljanju univerzalne zgodovine človeštva ponovi reprezentacije vzpostavljen že v kolonialnem diskurzu ter v modernizacijskem obdobju razvojnega diskurza. Tradicionalne družbe se še vedno artikulirajo kot družbe v smislu pomanjkanja nečesa, ki niso gospodarsko razvite in ne posedujejo napredne tehnologije h katerima se doda še upravljanje, ki zavira razvoj svobodne družbe. Znotraj razvojnega diskurza je intervencija v te družbe vzpostavljena kot neizogibna pri čemer težnja k univerzalizaciji liberalne demokracije-'novi civilizacijski misji', kot opaza Bowden(2004: 63) nujno vodi v izjemno popularno sliko sveta, kot spopada civilizacij, ki jo vzpostavi Samuel Huntington⁹¹.

Navidezna nepovezljivost Fukuyaminega misijonarskega pogleda na razvoj in Huntingtovega fatalizma je s tem zelo relativizirana. Med njima so lepo razdeljene vloge vzpostavljene že z nasprotjem med naturalističnim ter historičnem dojemanjem superiornosti Zahodnih družb in ljudi. Biološko raso je v Huntingtonovi misli zamenjala sicer bolj heterogena kultura. Južni ljudje predvsem pa Afričani so reprezentirani kot kulturno nesposobni asimilirati demokratični model, ki je inherenten zahodni kulturi (Monga, 1996: 34) Če so Afričani v okviru dobrega upravljanja tega pogojno sposobni Afričani, le-tega ni sposobna afriška država, ki v teku 80ih in 90ih postane glavna tarča tako akademskih *napadov* kot preko svetovne banke tudi institucionalnih *napadov*.

Dihotomija na eni strani afriške države in na drugi afriške civilne družbe pa je ne le empirično dvomljiva temveč vzpostavlja specifično reprezentacijo afriških družb kot pasivnih in afriške države kot tujka v afriškem družbenem kontekstu. Normativna kritika neracionalnosti in nebrzdani dominaciji afriške države je tako inherentno tudi kritika domnevne neracionalne afriške narave, ki postane v kritiki afriških voditeljev eksplicitna⁹².

⁹¹ Huntingtonova razdelitev sveta na posamezne civilizacije je še posebno zanimiva zaradi njegove reprezentacije Afrike oz. afriške civilizacije. V klasifikaciji civilizacij tako le afriški poda pridevnik morda. Kaj naj bi ta morda pomenil Huntington ne specificira. Monga (1996: 33) se zato sprašuje ali Huntington dvomi, da civilizacija v Afriki sploh obstaja ali pa dvomi v sposobnost afriške civilizacije, da se uspešno spopade z drugimi.

⁹² Liberalna kritika afriških voditeljev kot inherentno nesposobnih je lepo vidna v poročanju o Afriki v *Economist* (Economist, 2000: 22-24). Predvsem članek *The Heart of the Matter*, kjer pravijo: "Ni le nesrečno naključje, da je imela Afrike tako slabe voditelje. Voditelji prihajajo iz družbe in ostanejo del nje." V članku gre za tipičen primer liberalne kritike imperializma, kjer se njegove negativne učinke prizna, vendar se hkrati ti relativizirajo. Ravno tako se afriška država vzpostavi kot tujek, ki zavira afriški razvoj in problemi Afrike se v veliki meri internalizirajo s čimer se neenakopravna vključitev v mednarodni ekonomski sistem popolnoma relativizira.

V okviru dobrega upravljanja se dihotomija med državo in družbo vzpostavi z vpeljavo konstrukta domačega afriškega kapitalizma (Abrahamsen, 2000: 47), kot prisotnega v sami človeški naravi ter na drugi strani afriške države kot tuje⁹³, neafriške, nenaravne, kvazi (Jackson in Rosberg, 1982, 1986; Jackson, 1990), neopatrimonialne (Clapham, 1982 in Medard, 1982) itd. Vključitev problematiziranja države v smislu njene tujosti in problematičnosti v diskurz dobrega upravljanja kaže na neločljivo povezanost med akademskim diskurzom in diskurzom Svetovne banke. V 80ih in v 90ih se namreč v mainstream akademskem diskurzu vzpostavi določeno videnje afriške države kot nezmožne opravljati določenih nalog *značilnih* za izvajanje državne oblasti. Dela prežema nek splošni skepticizem o sposobnosti afriške države (Afričanov), da delujejo kot države na ostalih kontinentih (Grovogui, 2001: 4). Prežeta so z naracijami nenormalnosti in nelegitimnosti ter nesposobnosti reševati *lastne* probleme, ki so vzpostavljeni na osnovi *naravnih in objektivnih* dihotomij. Primer take dihotomije je *pozitivna in prava* suverenost držav nasproti *negativne in neprave* suverenosti *kvazi-držav*⁹⁴, ki jo v svojih delih vzpostavljata Jackson in Rosberg (1982, 1986) in kasneje Jackson (1990).

Suverenost in državnost kot temeljna koncepta mednarodnih odnosov in politologije koncipirana v strogo evropocentričnem kontesktu namreč v osmišljanju Afrike odpovesta. Pojavi se vprašanje kakšen utemeljujoč pomen bi lahko pripisali suverenosti, če kot opaža Dottyeva (1996: 147) lahko pomeni tudi obratno. Afriške države naredijo jedrno opozicijo med suverenostjo (red v notranjosti) in anarhijo (področje latentnega nasilja v zunanosti), ki uokvirja vladajoče teorije, problematično. Teksti pa se ne usmerijo k problematiziranju samega koncepta suverenosti (njegove arbitrarnosti in *nenaravnosti*) temveč se usmerijo k reševanju in reafirmaciji *prave* suverene države. Tako je poleg *normalne in avtentične* suverenosti konstruirana drugačna inferiorna suverenost, "kategorična napaka, ki ji primanjkuje prava substanca in vrednost." (Dotty, 1996: 148)

Če se na to opozicijo gleda v historičnem kontekstu oziroma genealoško potem je le-ta zelo podobna opozicijam, ki so se vzpostavile že v fazi novega imperializma, kjer je bila na eni strani civilizirana nacionalna evropska država na drugi pa anarhija in barbarstvo afriških oblik družbeno-

⁹³ Država blaginje je tako v afriškem kontekstu koncipirana kot sovražnik ljudi kot glavni razlog nerazvitosti/revščine in naj ne bi bila v skladu z lokalnimi vrednotam s katerimi je popolnoma v skladu afriški kapitalizem. Kapitalizem je, v nasprotju s tujo intervencijsko državo, predstavljen kot integralni del afriške kulture. (Abrahamsen, 2000:47-9) Preko domnevnegaupoštevanja kulture se tako kapitalizem vzpostavi kot vseprisotna esenca človeka. Pri tem gre za namreč izjemno poenostavljeno in instrumentalistično dojetje kulture. Na eni strani se tako hvali določene *tradicije*, ki so dojetanje kot dobre za dobro upravljanje na drugi pa se napada tiste, ki ga omejujejo (ibid.: 60).

⁹⁴ Kvazi države naj bi bile po Jacksonu (1990: 21), države, ki ne dosegajo zahtev *empirične* državnosti in naj zato ne bi posedovale *prave/pozitivne* suverenosti temveč *negativno* suverenost. *Prava* državnost naj bi tako pomenila sposobnost učinkovitega nadzora nad lastnim teritorijem in hkrati sposobnost ta teritorij obraniti pred zunanjo intervencijo.

politične organizacije. V ozadju te dihotomije pa je tudi koncipiranje narave Afričanov. Države so namreč v okviru razvojnega diskurza obravnavane kot posamezniki v smislu zgoraj omenjenega klasificiranja *držav v razvoju* na *slabe* in *dobre* učence. Pri tem je analogija med suvereno državo in avtonomnim racionalnim moralno delujočim posameznikom zelo pomembna. Če je pozitivna suverenost, realna in empirična država, ki se najde le na Zahodu, analogna z določeno vrsto posameznika potem je negativna suverenost analogna s posameznikom, ki ni čisto razvit kot posameznik, ki nima notranjega nadzora. (Dotty, 1996: 150)

Afričani so tako posledično koncipirani kot nezmožni rokovanja z oblastjo in avtoriteto na nek odgovoren in human način, nesposobni si sami vladati in na splošno kot nekompetentni. Z drugimi besedami, Afričani so reprezentirani tako, da se vsakršna intervencija s strani *razsvetljene* globalne avtoritete, poosebljene v državah Zahoda ter mednarodnih finančnih in razvojnih, institucij zdi ne le popolnoma legitimna temveč tudi nujna, s čimer najnovejša različica razvojnega diskurza sledi tradiciji manihejstva civilizacijske misije kolonialnega obdobja ter modernizaciji modernizacijskega obdobja razvojnega diskurza. Mit Afrike kot temnega kontinenta je v teh reprezentacijah še kako živ.

Sodobne reprezentacije Afrike v vladajočem akademskem in intelektualnem diskurzu, ki ga v veliki meri zamejuje razvojni diskurz dobrega upravljanja so tako še vedno ujete v navidez nepremostljive binarije, ki so bili vzpostavljeni že z nastankom modernih klasifikacij človeka. Zahod je še vedno konstruiran kot edini pravi subjekt zgodovine medtem ko Afričani in afriške države v teh naracijah igrajo vlogo pasivnih objektov intervencije. Analiza Afrike in Afričanov je še vedno analiza nenormalnosti, deviance, objekt, ki mu nekaj ključnega manjka. Pri analizi Afrike v vladajočem diskurzu gre še vedno za operacijo drugotenja kontinenta in njegovih prebivalcev in le pogojne pripustitve v Zgodovino. Družbeni evolucionizem kot vzpostavljanje le ene zgodovine in potekajoč po fazah je še kako prisoten tudi v najnovejši fazi razvojnega diskurza. Mera civiliziranosti oziroma modernosti in razvitosti v razvojnem diskurzu je še vedno stopnja prilagoditve oziroma posnemanja Zahodnih oblik obnašanja, delovanja in organiziranja, in ker je preko akademskih analiz Afrika reprezentirana kot najmanj prilagojena, je avtomatično dojeta tudi kot najmanj civilizirana oziroma moderna in razvita. Sodobni vladajoči akademski diskurz potrди oddaljenost med Evropejci in Afričani, ki je le artikulirana drugače, in sicer v termine razvitosti in nerazvitosti ali dobrega upravljanja in slabega upravljanja ali *prave* suverenosti in *negativne* suverenosti. Historično koncipirana raska superiornost ostaja temeljni okvir razmišljanja

vladajočega akademskega diskurza in v njem prevladujočih reprezentacij Afričanov in Afrike⁹⁵, ki so tako še vedno koncipirana kot neka homogena celota nadeterminirana z neko nespremenljivo in večno esenco.

⁹⁵ Pri tem je zopet potrebno opozoriti, da se niti biološko kopicirane superiornosti v vladajočem akademskem diskurzu nismo znebili. Lep primer za to je analiza vzrokov epidemije AIDS-a v Afriki. V analizi referenčnih tekstov na to temo Stillwagnova (2003: 809-832) pokaže kako so le-ti konstruirali hiperseksualnost pan-Afriških kultur kot glavnega vzroka za veliko razširjenost virusa HIV v Sub-Saharski Afriki. Teksti se ne opirajo na uporabne primerjave o seksualnem obnašanju temveč delajo nepreverjene generalizacije, ki temeljijo na biološko evolucionističnih predpostavkah. Afričani so konstruirani kot večni pubertetniki, ki mislijo le na seks.

Zaključek

...človeško obstajati pomeni poimenovati svet, spreminjati ga...

Dialog...ne sme biti situacija, kjer določeni ljudje poimenujejo v imenu drugih.

Paulo Freire -Pedagogika zatiranih

S svojo analizo sem poskušal vzpostaviti nek okvirni inventar najpomembnejših in s tem najbolj naturaliziranih reprezentacij Afrike, ki še kako vplivajo oziroma so inherentno prisotna v sodobnih vladajočih analizah afriških razmer v akademskem in intelektualnem diskurzu. Analiza Afrike kot kontinenta v nekakšni stalni krizi kot bolnega, nerazvitega, *temnega* kontinenta, ki se vzpostavi v sedaj vladajočemu razvojnemu diskurzu, ne le ni ločena od historičnih reprezentacij Afrike in Afričanov temveč verno nadaljuje diskurz o Afriki in Afričanih, ki se je okvirno vzpostavil že s filozofskimi interpretacijami hierarhije civilizacij in naravoslovnimi hierarhičnimi klasifikacijami ras v 18.stoletju ter z antropološkim iskanjem primitivnosti in konceptom družbene in biološke evolucij 19.stoletja, in tako sovпада z genezo modernega načina mišljenja in akademske produkcije, ki temelji na ideji objektivne vednosti o objektu popolno ločeni od paradoksa družboslovnega raziskovanja v katerem človek nastopa v dvojni poziciji tako na eni strani subjekta analize kot na drugi objekta analize. Obravnava akademskih tekstov o Afriki in Afričanih preko genealogije le-tega diskurza, omogoča osvetlitev njegove ne-gotovosti, osvetlitev njegove kompleksne povezanosti z mnogovrstnimi historičnimi procesi, relativizacijo njegove objektivnosti in s tem splošno priznavanje neločljive povezanosti vednosti in oblasti. Analiza je tako osvetlila kako so bile, in so še, razne reprezentacije Afričanov v akademskem in intelektualnem diskurzu, neločljivo povezane z določenim obdobjem zahodne zgodovine. V smislu grajenja inventarja je bilo prikazano kako je v akademskih in intelektualnih tekstih vladajočega diskurza prisotna sled nešteti sledi prejšnjih reprezentacij, ki so se naturalizirale in še vedno služijo kot opora pri vzpostavljanju evropske/zahodne identitete, ki je kot identitete vseh drugih imaginarnih skupnosti relacijska. Vendar pa obstaja pomembna razlika, saj je v nasprotju z drugimi identitetami, zahodna identiteta vzpostavljena kot merilo dosežkov vseh drugih družb. Poseben položaj Zahoda je predvsem rezultat njegove globalne oblasti nad pravo vednostjo.

Reprezentacije Afrike in črnih Afričanov so v procesu vzpostavljanja zahodne identitete v genezi njegove hegemonije nad planetom igrale ključno vlogo, saj so bili črni Afričani in Afrika v samem centru zahodne imaginacije o Drugem. Afrika in Afričani kot predmet proučevanja so bili v modernem mišljenju, ki je bilo vzpostavljeno preko klasifikacije kot temeljne operacije moderne

vednosti, kot prvi osmišljeni preko konceptov, ki so igrali ključno vlogo pri reprezentiranju vseh ostalih Neevropskih ljudstev. Moderni koncept rase kot eden temeljnih konceptov za razlago razlik med Evropejci in Neevropejci se je razvil prav v relaciji med Evropejci kot gospodarji in črnimi Afričani kot sužnji ob specializaciji Karibskih Evropskih kolonij le na črnsko suženjsko silo. Le to specializacijo je bilo potrebno legitimirati preko vednosti in tega so se lotili glavni evropski misleci razsvetljenstva, ki so hkrati s svojimi idejami o enakopravnosti ljudi postavili temelje sodobnega rasnega razmišljanja v obeh njegovih oblikah. Tako v smislu naravno koncipirane rasne superiornosti kot zgodovinsko koncipirane rasne superiornosti. Rasno razmišljanje in na podlagi tega konstruirane hierarhične lestvice ljudi naj bi razsvetljene Evropejce odvezalo upoštevanja takrat vzpostavljenih *naravnih* pravic ljudi v ravnanju z Afričani in ostalimi Neevropejci.

Preko rase so se reartikulirali določeni miti, ki so bili v Evropi prisotni že v preteklih stoletjih ali celo tisočletjih. V okviru rasnega mišljenja se tako vzpostavi mit o Afričanu kot divjaku, kot primer najmanj razvite vrste človeka oziroma najnižje faze v človeškem razvoju. Če je mit divjaka v današnji akademski produkciji potisnjen v ozadje pa to ne moremo reči za mit temnega kontinenta, ki je racionaliziral in legitimiziral neposredno osvojitvev Afriškega kontinenta v času novega imperializma v drugi polovici 19. stoletja.

Mit temnega kontinenta se je v teku 19. stoletja in še kasneje vedno znova reartikuliral v okviru sledečih si dominantnih miselnih okvirov. Skupna lastnost vseh različic pa je delno ali popolno nepriznavanje afriške zgodovine in s tem samih črnih Afričanov kot subjektov zgodovine, katere najlepši primer najdemo v Heglovi *Filozofiji zgodovine* ter hkrati njihovo redukcijo na homogeno enoto reprezentacije. Kot hegemonsko branje kontinenta in njegovih ljudi pa se vzpostavi predvsem z nastopom novega imperializma, ki je svojo legitimacijo črpal iz proklamirane civilizacijske misije temelječe na velikih teorijah (narativah) takrat vzpostavljene antropologije. Antropologija kot temeljna veda, ki je generirala reprezentacije o Afričanih in Afriki pa je svoje pristope k proučevanju Afričanov utemeljila na temeljnem konceptu druge polovice 19. stoletja, in sicer evoluciji, ki pa je bila pri aplikaciji na človeško vrsto, razumljena le v njeni razsvetljenski obliki, in sicer kot napredek k vedno bolj kompleksnim in s tem civiliziranim oblikam družbeno političnih organizacij ali k vedno bolj biološko razvitim ljudem. Ne glede na pristop pa so bili Evropejci in Afričani v okviru evolucionarnega mišljenja koncipirani kot zrcalni sliki oziroma kot dve fazi v človekovem razvoju, ki sta si najbolj narazen.

Afričani so bili koncipirani predvsem v smislu tega, kar jim manjka. Manjkala naj bi jim razum, civiliziranost, trg, države, nacije, tehnologija, kapitalistični način proizvodnje, ki so bili vsi vzpostavljeni hkrati kot univerzalni koncepti in kot znak najvišje razvitosti določene skupine ljudi. Superiornost Evropejcev in na drugi strani inferiornost Afričanov je bila popolnoma *naturalizirana*

in *dokazana* preko dokazov na terenu. Genocid, ki so ga izvajale kolonialne sile v Afriki in tudi drugod, je bil tako popolnoma *razumljiv* v okviru socialnega darvinizma, kot teorije temelječe na biološki koncepciji rasne superiornosti in vladajoče teorije konec 19. stoletja, ki je 'napovedal' iztrebitev vseh manjvrednih ras kot neovrgljivega *zakona narave*. Ravno tako je okupacija Afrike s strani *civiliziranih* nacij Evrope dokazala antropološke teorije družbenega evolucionizma, kjer naj bi bolj *napredne* civilizacije nadomestile *manj napredne* oziroma si jih podredile in jim posledično *pomagale* pri doseganju *višje* faze *univerzalnega* in *unilinearnega* razvoja vseh človeških družb oziroma naj bi odrešile Afriko in Afričane njihove *zaostalosti* in *teme*, če je potrebno tudi s trdo roko.

V 19. stoletju vzpostavljeno evolucionarno mišljenje je dejansko ostalo vladajoče tudi v 20. stoletju, kar pomeni tudi, da se je večina reprezentacij Afričanov in Afrike obdržalo oziroma se je reartikuliralo v nove koncepte, ki pa so obdržali hierarhično naravo prejšnjih reprezentacij. V začetku 20. stoletja tako postane prevladujoča delitev družb na moderne in tradicionalne, ki v veliki meri še vedno tvori vladajoči miselni okvir pri obravnavi Neevropskih družb. Na drugi strani se s psihoanalizo ponovno reartikulira mit divjaka, ki je sedaj lociran ne le v Neevropskih družbah temveč naj bi bil še kako prisoten v *modernih in civiliziranih* Evropejcih. Ti so ga preko svoje kulture in civilizacije ukrotili. Afričani in afriške družbe pa za to niso bili sosobni.

Reprezentacije Afričanov kot neracionalnih, neciviliziranih, divjakov/primitivcev, otrok/pubertetnikov, katerih življenje bi bilo brez evropske intervencije zaznamovano z nasiljem in brezpravjem, so s prvo svetovno vojno, v kateri so se domnevno civilizirani Evropejci med seboj surovo pobijali, pokazale svoj delno fiksacijo in so morale biti reartikulirane na delno spremenjeni osnovi. S prvo svetovno vojno se ne le v akademskem temveč tudi v celotnem kolonialnem diskurzu izpeljejo določene spremembe. Socialni darvinizem in z njim povezane biološke koncepcije rasne superiornosti, ki so prej akademsko enako močno zastopane kot historične koncepcije superiornosti Evropejcev se pomaknejo v ozadje.

Glavno gonilo spremembe kolonialnega diskurza in z njim neločljivo povezanega vladajočega akademskega diskurza pa so bili upori samih Afričanov, ki so kazali na nestabilnost evropskih legitimacij kolonialnega podjarmljanja. Kolonialni diskurz se v medvojnem času začne počasi transformirati v danes vladajoči razvojni diskurz. Glavni katalizator pa pomeni druga svetovna vojna in antifašistični boj, v katerem so v veliki meri sodelovali tudi Afričani, in katere so mobilizirali z obljubami odprave kolonialne nadoblasti in z njo povezane samoodločbe. Obdobje po drugi svetovni vojni je bilo tako priča številnim antikolonialnim bojem na področju Afrike, ki so kritično oslabili star kolonialni režim. Na temelju strahu pred izgubo kontrole in širjenju protizahodnih, do določene mere tudi protikapitalističnih idej, se je na Zahodu vzpostavil razvojni

diskurz, ki naj bi upor uokviril v nek red (kot edina možna družbeno-politična organizacija se vzpostavi nacionalna država) in omogočil nadaljnjo hegemonijo zahodnih reprezentacij Afrike, ki je bila v novem diskurzu zaobjeta v širok in homogeno obravnavan tretji svet.

Reprezentacije Afričanov in Afrike so se z razvojnim diskurzom ponovno vzpostavile preko različnih binarijev od katerih so se nekateri formirali že v kolonialnem diskurzu. Temeljna značilnost vseh Neevropejcev je tako postala revščina artikulirana na podlagi materialnih dobrin, ki naj bi bila predvsem posledica njihove nerazvitosti. Afrika preko razvojnega diskurza postane revna in nerazvita, ki ji vladajo *tradicionalne* družbene formacije. Binarij modernosti Evrope in Zahoda ter tradicionalnosti Afrike in Afričanov se tako v razvojnem diskurzu nekritično prevzame. Kot edina rešitev za Afriko se ponovno vzpostavi intervencija vsevednega Zahoda v obliki priporočil zahodnih akademikov. Družbeni evolucionizem še vedno predstavlja temeljni okvir razmišljanja večini družboslovcev in Evropska zgodovina je še vedno obravnavana kot Zgodovina, kot zgodovina, ki jo mora prehoditi vse ostalo človeštvo. Podobno kot v kolonialnem diskurzu je tudi v razvojnem diskurzu Afrika (ponovno) v centru zahodne imaginacije Drugega, saj v nasprotju z drugimi celinami, Afrika enostavno ne sledi shemi razvoja, ki se sklada z zahodno percepcijo le-tega. Afrika kot temno nasprotje razvitemu in civiliziranemu Zahodu. Afrika še vedno ostaja temen kontinent, kot kontinent, kjer zahodne intervencije nimajo pravega učinka, in za katerega *slabo* stanje so odgovorni predvsem Afričani sami. Obenem pa je Afrika s svojim velikim naravnim prirastkom, *plemenskimi* vojnami, *neracionalnimi* voditelji reprezentirana kot grožnja in kot breme celotnega beri zahodnega sveta. Sodobni vladajoči akademski diskurz v je zato nesporni dedič reprezentacij, ki so bile vzpostavljena v določenih fazah podjarmljanja Afrike in Afričanov.

Razbijanje teh slik/reprezentacij je tako prva naloga vsakršnega poskusa analiziranja afriških družb. Brez kritične refleksije, je vsakršna akademska produkcija usmerjena k analizi Afrike in Afričanov, ne le pomoč k fiksaciji zgoraj predstavljenih vladajočih reprezentacij Afrike in Afričanov, temveč le-tem daje znanstveno legitimnost, s čimer se le-te utrdijo ne le v akademskem, temveč tudi v drugih diskurzih. Ključno mesto pri tem zaseda medijski zaradi vpliva njegovih reprezentacij na večinsko populacijo in posledično tudi na potrjevanje akademskih reprezentacij. Takšna kritična refleksija reprezentacij in na njih temelječih politik reprezentacij afriških družb, v večini deklarativno kritičnih analiz ni prisotna.

Lep primer za takšne vrste analizo je dokumentarec predvajan na RTV Slovenija 6.7.2005 Katastrofa ob jezeru Kivi (Kongo-Kinšasa). V njem je prisotna kritika tako na eni strani multinacionalnih korporacij in na drugi afriških voditeljev, vendar je v dokumentarcu prisotno polno določenih vladajočih reprezentacij v izjavah samih avtorjev in predvsem v nekomentiranih

izjavah sogovornikov. Afričani so na splošno predstavljeni le v dveh oblikah, kot popolnoma skorumpirani in na drugi kot pasivne žrtve in otroci, ki jih morajo plemeniti Evropejci naučiti delati. Predvsem misijonarji se pri tem izkažejo za prave dediče kolonializma, saj eden od belgijskih misijonarjev izjavi, da je bila največja napaka kolonialistov ta, da niso naučili Afričane delati. Izjava, ki kaže na neobstoj kakršnekoli zgodovinske refleksije in spomina na enega od najbolj brutalnih režimov, ki jih je poznal svet, Svobodno državo Kongo vodeno s strani Belgijcev. Dokumentarec kaže tudi na nagnjenost tako medijske kot intelektualne in akademske produkcije k homogeni obravnavi Afrike v smislu neke afriške esence, ki jih povezuje.

Afriških družb kot družbenih skupin na vseh drugih kontinentih vključno z Evropo se ne da analizirati kot neke homogenizirane gmote, ki je v določenem kontekstu razdeljena z določenimi geografskimi značilnostmi kot je Sahara ter na drugi na osnovi barve kože, ki Sub-Saharskim ali črnim Afričanom podeljujeta njihovo esenco. V tem se kaže tudi ironija naslova analize, ki ponovi to popolnoma umetno delitev kontinenta. V analizi afriških družb je zato potrebno pomesti tako z vseprisotnim evolucionizmom v smislu konca zgodovine kot kulturnim esencializmom (prikritim rasizmom) v smislu Spopada civilizacij. Razumevanje afriških družb se mora očistiti normativizma in teleologije velikih narativ, ki jih v današnjem času predstavljajo vladajoče teorije globalizacije. Pri vsakem družboslovnem proučevanju afriških družb je zato potrebno problematizirati 'naravnost' takšnih konceptov kot so na primer država, trg in razvoj, jih relativizirati ne le v odnosu do afriških družb temveč tudi v odnosu do Zahodnih, ki ravno tako v veliki meri ne izpolnjujejo lastnih reprezentacij modernosti. Za konec se postavlja tudi vprašanje čemu je sploh potrebno analizirati dinamiko afriških družb in odgovor leži v prizadevanjih za razvoj njenih držav. Zaradi svojega podrejenega položaja v vseh najpomembnejših mednarodnih institucijah so bile namreč afriške države deležna najbolj radikalnih rešitev za doseganje *razvoja* konstruiranih v zahodni akademski sferi ter apliciranih preko politik Svetovne banke, MDS-a ter razvojnih politik najbolj razvitih držav. Slabi rezultati le-teh univerzalno zastavljenih razvojnih politik pa v vladajočem akademskem diskurzu nikoli niso bili podvrženi kritiki temveč se je podobno kot v dobi kolonializma za upiranje razsvetljenim Evropejcem krivilo uporne domačine. Preučevalci afriških družb morajo premisliti ali dinamika afriških družb ne sledi njihovim konceptom in teorijam zato, ker nekaj narobe z njimi ali zato, ker se historična dinamika posameznih družb niti približno ne more zaobjeti s še vedno vseprisotnimi velikimi teorijami in analogijam na zgodovinski razvoj peščice zahodnih držav in posledično evropske subjektivitete.

Bibliografija:

- Abrahamsen, Rita (2000): *Disciplining Democracy: Development Discourse and Good Governance in Africa*. London: Zed Books Ltd.
- Adas, Michael (2004): *Contested Hegemony: The Great War and the Afro-Asian Assault on the Civilizing Mission Ideology*. *Journal of World History* 15(1), 31-63.
- Ake, Claude (1996): *Democracy and Development in Africa*. Washington: Brookings Inst.
- Anderson, Benedict (2003): *Zamišljene skupnosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Arce, Alberto (2000): *Creating or regulating development-Representing modernities through language and discourse*. V Alberto Arce in Norman Long: *Anthropology, Development and Modernities*, 32-51. London: Routledge.
- Arighi, Giovanni (2002): *The African Crisis: World Systemic and Regional Aspects*. *New Left Review* 15, 5-36.
- Bayart, Jean-Fracois (1993): *The State in Africa-The Politics of the Belly*. London: Longman.
- Berting, Jan (1995): *Patterns of exclusion: imaginaries of class, nation, ethnicity and gender in Europe*. V Jan Nederveen Pieterse (ur.) in Bhikhu Parekh (ur.): *The Decolonization of Imagination*, 140-164. London: Zed Books.
- Best, Steven in Kellner, Douglas (1991): *Postmodern theory-critical interrogations*. Basingstoke: Macmillan.
- Blackburn, Robin (2005): *Imperial Margarine*. *New Left Review* 35, 124-36.
- Blixen, Karen (2004): *Spomin na Afriko*. Ljubljana: Delo d.d.
- Bonilla-Silva, Eduardo (2003): *Racial attitudes or racial ideology? An alternative paradigm for examining actors' racial views*. *Journal of Political Ideologies* 8, 63-82.
- Braathen, Einar in Bøås, Morten in Sæther, Gjermund (2000): *Ethnicity Kills? The Politics of War, Peace and Ethnicity in SubSaharan Africa*. New York: St. Martin's Press Inc.
- Bratlinger, Patrick (1995a): *'Dying races': rationalizing genocide in the nineteenth century*. V Jan Nederveen Pieterse in Bhikhu Parekh: *The Decolonization of Imagination*, . London: Zed Books.
- Brantlinger, Patrick (1995b): *Victorians and Africans: The Genealogy of the Myth of the Dark Continent*. V Henry Louis Jr. Gates *Race: Writing and Difference*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brohman, John (1995): *Universalism, Eurocentrism, and ideological bias in development studies: from modernisation to neoliberalism*. *Third World Quarterly* 16 (1), 121-140.
- Brumen, Borut in Jeffs, Nikolai (2001): *Uvod-Afriko*. ČKZ XXIX (204/206), V-XXV.

Büttner, Kurt (1981): *Philosophie der Eroberer und koloniale Wirklichkeit-Ostafrika 1884-1918*. Berlin: Akademie-Verlag.

Callaway, Helen (1993): *Purity and Exotica in Legitimizing the Empire: Cultural Construction of Gender, Sexuality and Race*. V Terence Ranger in Olufemi Vaughan: *Legitimacy and the State in 20th Century Africa*, 31-61. Basigstoke: Macmillan.

Carter, Alan (1995): *The nation-state and underdevelopment*. *Third World Quarterly* 16(4), 595-618.

Carens, Joseph H. (ur.) (1993): *Democracy and Possessive Individualism: The Intellectual Legacy of C.B. MacPherson*. Albany: State University of New York Press.

Carneiro, Robert L. (1981): *Herbert Spencer as an Anthropologist*. *The Journal of Libertarian Studies* V (2), 153-210.

Cammack, Paul A. (1997): *Capitalism and Democracy in the Third World*. London: Leicester University Press.

Cerar, Miro ml. (1996): *Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Cerkvenik, Žiga (2005): *Znanost in njen subjekt*. *Polje lacanovske stvari* 1(1), 31-45.

Chow, Rey (1998): *The postcolonial difference: lessons in cultural legitimation*. *Postcolonial Studies* 1(2), 161-169.

Clapham, Christopher (1996): *Governmentality and economic policy in Sub-Saharan Africa*. *Third World Quarterly* 17 (4), 809-824.

Cohen, William B. (1980): *The French Encounters with Africans, White Response to Blacks 1530-1880*. Bloomington Indiana: University Press.

Cooper, Frederick (1994): *Conflict and Connection- Rethinking Colonial African History*. *American Historical Review* 12, 1516-1545.

Corbey, Raymond (1995): *Ethnografic showcases, 1870-1930*. V Jan Nederveen Pieterse in Bhikhu Parekh: *The Decolonization of Imagination*, 56-75. London: Zed Books.

Curtin, Philip D. (1964): *The Image of Africa- British ideas and action, 1780-1850*. Madison: University of Wisconsin Press.

Diadorus Siculus (54 p.n.š.): *Book III-On the Ethiopians who dwell beyond Libya and their antiquities*. Dostopno na <http://www.homestead.com/wysinger/diodorus.htm> (27. marec 2006).

Dotty, Roxanne Lynn (1996): *Imperial Encounters-The Politics of Representation in North-South Relations*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Dussel, Enrique (1993): Eurocentrism and modernity (Introduction to the Frankfurt Lectures), *boundary2* 20 (3), 65-76.

Duara, Prasenjit (2004): The Discourse of Civilization and Decolonization. *Journal of World History* 15(1), 1-5.

Elden, Stuart (2003): Genealogy as historical ontology. V Alan Milchman (ur.) in Alan Rosenberg (ur.): *Foucault and Heidegger: critical encounters*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Elwell, Frank (2000): The Sociology of Max Weber. Dostopno na: <http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/Theorists/Weber/Whome.htm> (24. april 2006).

Emmanuel, Arghiri (1972): White-Settler Colonialism and the Myth of Investment Imperialism. *New Left Review* 73, 35-57.

Escobar, Arturo (1995): *Encountering Development-The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton: Princeton University Press.

Eze, Emmanuel Chukwudi (1997): *Postcolonial African Philosophy-A Critical Reader*. Oxford: Blackwell Publishers.

Fairhead, James (2000): Development discourse and its subversion-Decivilisation, depolitisation and dispossession in West Africa. V Alberto Arce in Norman Long: *Anthropology, Development and Modernities*, 100-10. London: Routledge.

Fields, Barbara Jeanne (1990): Slavery, Race and Ideology in the United States of America. *New Left Review* 181, 95-118.

Foucault, Michel (2003): *The Order of Things-An archeology of human sciences*. London: Routledge.

Foucault, Michel (1972): *The Archeology of Knowledge and the Discourse on Language*. New York: Pantheon Books.

Foucault, Michel (1984): What is Enlightenment? V Peter Rabinow (ur.): *The Foucault Reader*, 32-50. New York: Pantheon Books.

Gibbon, Peter in Bangura, Yusuf (1992): Authoritarianism, democracy, and adjustment the politics of economic reform in Africa. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.

Gibson, Nigel (2002): Dialectical Impasses: Turning the Table on Hegel and the Black. *Parallax* 8 (2), 30-45.

Gilman, Nils (2003): *Mandarins of the Future*. London: The Johns Hopkins Universtiy Press.

Glynos, Jason (2001): The grip of ideology-a Lacanian approach to the theory of ideology. *Journal of Political Ideologies* 6 (2), 191-214.

Godina, Vesna (1998): *Izbrana poglavja iz zgodovine antropoloških teorij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Goldberg, David Theo (2002): *The Racial State*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Gordon, L.R. (1999): Fanon, Philosophy and Racism. V Susan E. Babbitt in Sue Campbell: *Racism and Philosophy*, 29-45. Ithaca NY: Cornell University Press.
- Gouillaumin, Colette (1995): *Racism, sexism, power and ideology*. London: Routledge.
- Grovogui, Siba N'Zatioula (1996): *Sovereigns, Quasi Sovereigns, and Africans-Race and Self-Determination in International Law*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gülalp, Haldun (1998): The Eurocentrism of dependency theory and the question of 'authenticity': a view from Turkey. *Third World Quarterly* 19(5), 951-961.
- Hegel, Georg Wilhelm Friderich (1831/2001). *The Philosophy of History*. Kitchener: Batoche Books.
- Herodot (): *History Book IV*. Dostopno na http://ancienthistory.about.com/library/bl/bl_herodotus_4.htm (27. marec 2006).
- Hibou, Beatrice (2000): *The Political Economy of the World Bank's Discourse: from Economic Catechism to Missionary Deeds (and Misdeeds)*. Pariz: Les Etudes du CERI.
- Hindess, Barry (2001): *The Liberal Government of Unfreedom*. *Alternatives* 26 (2), 93-111.
- Hobsbawm, Eric J. (1987): *The Age of Revolution-Europe 1789-1848*. London: Abacus.
- Hobsbawm, Eric J. (1996): *The Age of Capital 1848-1875*. New York: Vintage Books.
- Hobsbawm, Eric J. (2004): *Das imperiale Zeitalter 1875-1914*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Homer (1966): *Odiseia*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Homerus (1992): *Iliada*. Ljubljana: Mihelač.
- Hudson, Nicholas (1996): From "Nation" to "Race": The Origin of Racial Classification in Eighteenth-Century Thought. *Eighteenth-Century Studies* 29 (3), 247-264.
- Hume, David (1757/2006): *Of national Characters*. Dostopno na <http://www.econlib.org/LIBRARY/LFBooks/Hume/hmMPLNotes.html> (26. marec 2006).
- Jackson, John P. in Weidman, Nadine M. (2004): *Science, Race and Racism*. Oxford: Abc-clio.
- Jackson, Robert H. (1990): *Quasi-states: sovereignty, international relations and the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Judy, Ronald (1991): Kant and the Negro. *Surfaces* 1 (8), 1-70.
- Južnič, Stane (1991): Ideologija razvoja. *Teorija in praksa* 28 (10-11), 1185-1196.

- Kiernan, Victor (1995): *The lords of human kind-European Attitudes to Other Cultures in the imperial age*. London: Serif.
- Ki-Zerbo, Joseph (1977): *Zgodovina črne Afrike*. Ljubljana: Borec.
- Krishna, Sankaran (2001): Race, Amnesia, and the Education of International Relations. *Alternatives* 26, 401-424.
- Lindqvist, Sven (1996): *'Exterminate all the Brutes'- One Man's odyssey into the heart of darkness and the origins of European genocide*. New York: The New Press.
- Lewellen, Ted C. (1983): *Political Anthropology- Anthropology in the World System*. New York: Bergin&Garvey.
- Lovejoy, Paul E. (1993): *Transformation in slavery-A history of slavery in Africa*. Cambridge: Cambridge University Press,
- Lukšič, Igor in Kurnik, Andrej (2000): *Hegemonija in oblast: Gramsci in Foucault*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- MacCarthy, Thomas A. (1995): *On the Way to a World Republic? Kant on Race and Development*. V Lothar Waas (ur.): *Festschriften zum 65. Geburtstag von Karl Graf Ballerstrom*. Baden-Baden: Duncker&Humboldt Verlag.
- Magdoff, Harry (2003): *Imperialism without colonies*. New York: Monthly Review Press.
- Mamdani, Mahmood (2001): *When victims become killers-Colonialism, nativism and the genocide in Rwanda*. Princeton: Princeton University Press.
- Manzo, Kate (1991): *Modernist Discourse and the Crisis of Development Theory*. *Studies in Comparative International Development* 26 (2), 3-36.
- Marx, Jörg (1997): *Völkermord in Rwanda*. Hamburg: Lit Verlag.
- Mbembe, Achille (2001): *On the Postcolony*. Berkeley: University of California Press.
- Meintel, Deirdre (1997): *Race, Culture and National Identity*. *Reviews in Anthropology* 26, 221-234.
- Mignolo, Walter D. (2000): *Local Histories/Global Designs*. Princeton: Princeton University Press.
- Miller, Christopher L. (1985): *Blank Darkness-Africanist Discourse in French*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mills, C.W. (1999): *A Genealogy of Modern Racism*. V Susan E. Babbitt in Sue Campbell: *Racism and Philosophy*, 14-30. Ithaca NY: Cornell University Press.
- Monga, Celestin (1996): *The Anthropology of Anger Civil Society and Democracy in Africa*. Boulder: Rienner.

- Morton, Eric (2002): Race and Racism in the Works of David Hume. *Journal of African Philosophy* 1 (1), 1-27.
- Mudimbe, V.Y. (1988): *Invention of Africa-Gnosis, Philosophy and the Order of Knowledge*. London: James Currey.
- Mudimbe, V.Y. (1993): *The Idea of Africa*. Bloomington: Indiana University Press.
- Munck, Ronaldo (2000): Deconstructing Development Discourse: of Impasses, Alternatives and Politics. V Ronaldo Munck in Denis O'Hearn: *Critical Development Theory-Contribution to a New Paradigm*, 229-250. London: Zed Books.
- Murray, Stuart (1997): Postcoloniality/Modernity: Wilson Harris and Postcolonial Theory. *Review of Contemporary Fiction* 17 (2), 53-58.
- Nash, Fred (1994): *Metaimperialism*. Aldershot: Avebury.
- Nietzsche, Friderich (1954): On Thruth and Lie in an Extra-moral Sense. V Walter Kaufmann (ur.): *The Portable Nietzsche*, 46-47. New York: Viking Press.
- Nugent, Paul (1988): Decolonisation of Africa-book review. *Africa* 58 (4), 570-571.
- Okoth, Godfrey (1997): The Truman Administration and the Decolonization of Sub-Saharan Africa. *Journal of Third World Studies* 14 (2), 206-211.
- O'Callaghan, Marion (1995): Continuities in imagination. V Jan Nederveen Pieterse in Bhikhu Parekh: *The Decolonization of Imagination*, 15-29. London: Zed Books.
- O'Sullivan, Christopher (2005): The UN, Decolonization, and Self-Determination in Cold War Sub-Saharan Africa 1960-94. *Journal of Third World Studie* 22 (2), 95-120.
- Ó Tuathail, Gearóid (1994): Critical geopolitics and development theory: intensifying the dialog. *Transactions of the Institute of British Geographers* 19 (2), 228-232.
- Palmberg, May (2001): *Encounter Images in the Meetings between Africa and Europe*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Parekh, Bhikhu (1995): Liberalism and colonialism: a critique of Locke and Mill. V Jan Nederveen Pieterse (ur.) in Bhikhu Parekh (ur.): *The Decolonization of Imagination*, 83-105. London: Zed Books.
- Parfitt, Trevor in Riley, Stephen (1987): The International Politics of African Debt. *Political Studies* XXXV, 1-17.
- Petiteville, Franck (1998): *Three mythical representation of the state in development theory*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Pieterse, Jan N. in Parekh, Bhikhu (1995): Shifting imaginaries: decolonization, internal decolonization, postcoloniality. V Jan Nederveen Pieterse (ur.) in Bhikhu Parekh (ur.): *The Decolonization of Imagination*, 1-13. London: Zed Books.

Pieterse, Jan N. (1995): *White on Black: Images of Africa and Blacks in Western Popular Culture*. New Haven: Yale University Press.

Polzer, Tara (2001): *Corruption: Deconstructing the World Bank Discourse*. Working Paper Series. London: LSE.

Poster, Mark (1984): *Foucault, Marxism and the mode of information*. Cambridge: Polity Press.

Prein, (1998): *Mission to Arcadia: The Moravian Invention of an African Missionary Object as an Example of the Culture of German Nationalism and Colonialism*. *German History* 16(3), 328-357.

Ranger, Terence (1993): *The Invention of Tradition Revisited- The Case of Colonial Africa*. V Terence Ranger (ur.) in Olufemi Vaughan (ur.): *Legitimacy and the State in 20th Century Africa*. Basingstoke: Macmillan.

Rigby, Peter (1996): *African Images-Racism and the End of Anthropology*. Oxford: Berg.

Said, Edward W. (1996): *Orientalizem-Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Schumpeter, Joseph Alois (1951/1989): *Imperialism and Social Classes*. New York: A. M. Kelly.

Scott, Helen (2002): *Was there a time before race? Capitalist modernity and the origin of racism*. V Crystal Bartolovich (ur.) in Neil Lazarus (ur.): *Marxism modernity and postcolonial studies*, 167-184. Cambridge: Cambridge University Press.

Seth, Vanita (2001): *Self and similitude-translating difference (modern colonialism and renaissance conquest)*. *Postcolonial Studies: Culture, Politics, Economy* 3 (3), 297-309.

Shepherdson, Charles (1995): *History of the Real: Foucault with Lacan*, *Postmodern Culture* 5 (2), MIT. Dostopno na <http://web.mit.edu/afs/athena.mit.edu/dept/libdata/applications/ejournal/b/n-z/PMC/5/sheperd.195> (23. april 2006).

Simons, Jon (1996): *Foucault & the Political*. London: Routledge.

Slater, David (1994): *Reimagining the geopolitics of development: continuing the dialog*. *Transactions of the Institute of British Geographers* 19 (2), 233-238.

Smith, Richard L. (2003): *What Happened to the Ancient Libyans? Chasing Sources across the Sahara from Herodotus to Ibn Khaldun*. *Journal of World History* 14 (4), 459-500.

Spanos, William V. (2003): *Heidegger and Foucault and 'the Empire of the gaze'*. V Alan Milchman (ur.) in Alan Rosenberg (ur.): *Foucault and Heidegger: critical encounters*, 235-249. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Spivak, Gayatri Chakravorty (1999): *Toward a History of the Vanishing Present*. London: Harvard University Press.

Stallabrass, Julian (1990): The Idea of the Primitive: British Art and Anthropology 1918–1930. *New Left Review* 183,95-115.

Stillwaggon, Eileen (2003): Racial Metaphors: Interpreting Sex and AIDS in Africa. *Development and Change* 34(5), 809–832.

Šterk, Karmen (1998): O težavah z mano: antropologija, lingvistika, psihoanaliza. Ljubljana: Študentska založba.

The Economist (2000): The Heart of the matter. *The Economist* 355 (8170), 22-24.

Thompson, Amanda (2003): Scientific racism-the Justification of Slavery and Segregated Education in America. *Gaines Junction* 1 (1).

Tocqueville, Alexis de (1996). *Demokracija v Ameriki* (1, 2). Ljubljana: Krtina.

Todorova, Marija (1999): *Imaginarni Balkan*. Beograd: Biblioteka XX Vek.

Torring, Jacob (1999): *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. Oxford: Blackwell.

Townshend, Jules (2003): Discourse Theory and Political Analysis-a new Paradigm from the Essex School? *British Journal of Politics and International Relations* 5 (1), 129-142.

Vail, Leroy (1989): *The Creation of Tribalism in Southern Africa*. London: Currey.

Vera, Yvonne (2001): A Voyeur's Paradise-Images of Africa. V Mai Palmberg (ur.): *Encounter Images in the Meetings between Africa and Europe*, 14-29. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.

Warner, Carolyn M. (1999): The Political Economy of 'quasi-statehood' and the demise of 19th century African politics. *Review of International Studies* 25, 233-255.

Wolf, Eric R. (1998a): *Evropa in ljudstva brez zgodovine I*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Wolf, Eric R. (1998b): *Evropa in ljudstva brez zgodovine II*. Ljubljana: Studia Humanitatis.